

Univerzita Hradec Králové
Filozofická fakulta
Katedra archeologie

**ARCHEOLOGIE VOJENSKÝCH POLNÍCH OPEVNĚNÍ Z 18. STOLETÍ
V BROUMOVSKÉM VÝBĚŽKU**
Diplomová práce

Autor: Bc. Lukáš Procházka
Studijní program: N7109 Archeologie
Studijní obor: Archeologie
Vedoucí práce: Mgr. Petr Hejhal, Ph.D.

Hradec Králové 2018

Zadání diplomové práce

Autor: Lukáš Procházka

Studium: F16NP0036

Studijní program: N7109 Archeologie

Studijní obor: Archeologie

Název diplomové práce: **Archeologie vojenských polních opevnění z 18. století v Broumovském výběžku**

Název diplomové práce AJ: Archaeology of military field fortifications from 18. century in Broumov District

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Cílem práce je vypracování katalogu všech polních opevnění v Broumovském výběžku. U jednotlivých objektů budou sledovány příslušné parametry ohledně jejich typu, zachovalosti, umístění v krajině, věrnost zachycení v dobovém mapování atd. Pro zpracování budou využity historické mapové podklady 1. vojenského mapování a satelitní/ lidarové snímky. U všech objektů bude zaměřena jejich poloha pomocí GPS a budou co nejpřesněji zaneseny do současné mapy. Vybrané objekty budou geodeticky zaměřeny, případně vytvořen 3D model. Pokud z lokalit opevnění existují archeologické nálezy, bude součástí práce jejich zpracování.

Čížek, J.-Slavík, J. 2010: Zemní opevnění z 18. století ve východních Čechách. In: Polní opevnění od třicetileté války do roku 1945. Jaroměř-Josefov, 37-44. Honl, I. 1928-1929: Obrana Broumova r. 1758. In: Od kladského pomezí VI, Náchod. Kuna, M. a kol. 2004: Nedestruktivní archeologie. Teorie metody a cíle. Praha. Matoušek, V.-Hájek, J.-Kubů, F.-Meduna, P. 1990: A Complex investigation of a field Fortification of the Seven Year's War (1756-1763) at the site of Nebesa by Aš (Asch). In: Studies in Postmedieval Archeology 1, 29-61. Podruczny, G.-Filipowicz, M. 2015: Fortyfikacje polowe z wojen ślaskich na pogórzu izerskim. Rocznik Jeleniogórski 2015, XLVII, 137-150. Tielke, J. G. 1779: Unterricht für die Officiers, die sich zu Feld-Ingenieurs bilden, oder doch den Feldzügen mit Nutzen beiwohnen wollen, durch Beispiele aus dem letzten Kriege erläutert, und mit nöthigen Plans verstehen, Dresden Leipzig.

Garantující pracoviště: Katedra archeologie,
Filozofická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. Petr Hejhal, Ph.D.

Oponent: Mgr. Pavel Drnovský, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 24.11.2016

Za pomoc a rady děkuji především vedoucímu práce Mgr. Petru Hejhalovi, Ph. D.. Poděkování patří kolegům Mgr. Petru Čechákovi, Mgr. Pavlu Drnovskému a Mgr. Štěpánu Kravcivovi za pomoc při geodetickém zaměření objektu 56 a jeho následném zpracování. V neposlední řadě děkuji Bc. Janu Skalovi za rady ohledně zpracování příloh, za ochotu a zapůjčení GPS přijímače děkuji Katedře archeologie Filozofické fakulty Univerzity v Hradci Králové.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně a řádně citoval všechny použité zdroje a literaturu.

V Hradci Králové dne 25. dubna 2018

Anotace

Práce se zabývá archeologií polních opevnění z druhé poloviny 18. století v Broumovském výběžku na základě rektifikovaných plánů 1. vojenského mapování.

Text obsahuje kapitoly o historii a válečných operacích v Broumovském výběžku v rámci sedmileté války a války o dědictví bavorské, v jejichž rámci bylo opevnění budováno. Historická část předchází zpracování jednotlivých linií polního opevnění. Fortifikace byly očíslovány, rozděleny do přirozených úseků, typologicky pojmenovány a byla určena jejich stávající či bývalá poloha v krajině.

Studii doplňuje řada historických a moderních mapových podkladů a fotografie lokalit i nálezů.

Na studovaném území a zde vybudovaných fortifikacích lze sledovat tehdejší zásady polního opevnění, dodržování zažitých tvarů, ale naopak i pružnost v přizpůsobování se, v tomto případě členité, krajině.

Klíčová slova

Broumovský výběžek – polní opevnění – fortifikace – opevněný tábor – válečný konflikt

Anotation

The work deals with archaeology of field fortifications from second half of 18th century in Broumov Hill based on rectified plans of The First Military Survey.

Text contains chapters on history and war operations in Broumov Hill in the time of Seven Years' War and War of the Bavarian Succession, within which the fortifications were built. These chapters precede the processing of individual fortified lines.

Fortifications were assigned numbers, divided into sections, typologically named and their present or past position in the landscape was determined.

The study is complemented by a number of historical and modern maps and photos of finds and locations.

In the studied area and local earthworks can be observed the principles of field fortification, keeping the usual shapes, but vice versa flexibility in adapting to the local hilly landscape.

Key words

Broumov Hill – earthworks – fortifications – fortified camp – war conflict

Obsah

1. Úvod	1
2 Dějiny bádání.....	1
3. Broumovsko a válečné operace v průběhu sedmileté války (1756 – 1763)	7
3.1 Léta 1756 - 1757	7
3.2 Rok 1758	9
3.3 Rok 1759	20
3.4 Léta 1760 - 1761	24
3.5 Léta 1762 - 1763	26
3.6 Poválečné období	31
4. Broumovsko a válečné operace ve válce o bavorské dědictví (1778 – 1779).....	31
4.1 Rok 1778	31
4.2 Rok 1779	32
5. Metodyka výzkumu	36
6. Katalog	38
6.1 Laudonovy valy	38
6.2 Linie u Jetřichova	39
6.3 Opevnění u Hejtmánkovic	47
6.4 Tzv. Laudonův opevněný tábor	49
6.5 Linie u Ruprechtic	50
6.6 Opevnění u Teplic nad Metují.....	54
6.7 Opevnění u Janovic.	60
7. Nález z k. ú. Jetřichov	64
8. Závěr.....	68
9. Prameny	71
9.1 Literatura	71
9.2 Nepublikované práce	81
9.3 Elektronické zdroje.....	81
10. Seznam příloh.....	89
11. Přílohy	112

1. Úvod

Broumovský výběžek byl díky své geografické poloze a podnikavému benediktínskému řádu poměrně rozvinutým a bohatým územím. Neklidná doba válečných konfliktů však z prosperity a výhodné polohy dočasně učinila spíše negativní prvky. Místní církevní vrchnost a jejich poddaní se o tom nejednou přesvědčili i v průběhu 18. století, kdy se odehrálo hned několik válek se sousedním Pruským královstvím. Pro tuto práci je důležitá především tzv. sedmiletá, nebo také III. slezská válka (1756-1763), v menší míře pak válka o bavorské dědictví (1778-1779), mimo jiné známá jako bramborová. Broumovsko, narozdíl od sousedního Slezska, nezasáhly žádné rozsáhlé ozbrojené střety, trpělo spíše průtahy a pobytem vojsk, kontribucemi a pruskou okupací. Na ozbrojený konflikt však bylo několikrát připravováno výstavbou série polních opevnění, která se stala předmětem této práce.

Dané téma stálo dosud stranou cílenějšího badatelského zájmu, studované polní fortifikace také nejsou, až na výjimky, v povědomí místních obyvatel, nebo není širší veřejnosti známa bývalá funkce dochovaných terénních reliktnů. Studie si klade za cíl co nejvěrněji a v co možná nejucelenější formě zdokumentovat aktuální stav těchto objektů, jejich umístění v krajině a v neposlední řadě také co možná nejdetailněji přiblížit historické události, se kterými jsou fortifikace v Broumovském výběžku spojeny, a rozšířit tak dosavadní stav poznání dané problematiky v regionu.

2. Dějiny bádání

Zájem archeologie o novověké válečné konflikty a lokality či artefakty s nimi spojené má v různých částech světa různě dlouhou tradici. Tato pozornost byla nezanedbatelným způsobem ovlivněna historicko – geopolitickými změnami a událostmi, které měly dopad na upřednostnění či naopak upozadění některých období, témat nebo lokalit, a to nejen u nás, ale i v dalších zemích.

Výzkumy lokalit spojených s novověkým vojenstvím a konflikty mají bezesporu nejdelsí tradici ve Spojených státech. Bitevním polím, vojenským táborům, válečným hrobům, pevnostem a právě i polním fortifikacím je na severoamerickém kontinentě věnována zdaleka největší pozornost. Sami badatelé přiznávají, že je to podmíněno především stále aktuálním vlivem na národní hrdost, která je s každou takovou lokalitou

spojena velkou měrou. Války, které po sobě zanechaly nemalé stopy, formovaly podobu dnešního státu a leckterá archeologicky zkoumaná místa jsou spojena se jmény slavných Američanů. Pevnosti, opevnění a bitevní pole hrála hlavní roli v budování národního uvědomění a vojenské lokality dodnes představují symboly boje předků za suverenitu, nezávislost a svobodu a slovy Davida R. Starbucka prakticky definují Ameriku (Starbuck 2012).

Archeologické výzkumy ve Spojených státech probíhaly na místech poznamenaných válkou již na samém počátku 20. století. V začátcích byly prováděny více méně amatérskými badateli, sběrateli a lokálními nadšenci, jak tomu ostatně bylo v počátcích oboru i v našich zemích. Dílčí exkavace u pevnosti Fort Necessity z francouzsko-indiánské války probíhaly například již v roce 1901 (Harrington 1957; 1976; Starbuck 2012, 29). Jeden z prvních větších výzkumů provedli badatelé W. L. Calver a R. P. Bolton, kteří v letech 1918 – 1937 prováděli drobné exkavace a shromažďovali artefakty ze stále se rozrůstajícího města New Yorku a stáli tak u zrodu archeologie válečných konfliktů (Bolton – Calver 1950). Lokality spojené s vojenstvím a ozbrojenými střety, zahrnující často i polní opevnění, začaly být systematicky zkoumány od 30. let 20. století. Do této doby lze zařadit vykopávky ve zmiňované pevnosti Fort Necessity, James Fort, ale i mnoho dalších (Cotter 1958; Harrington 1957; 1976; Starbuck 2012). Ve 40. a 50. letech byly zkoumány a rekonstruovány např. pevnosti Fort William Henry, Fort Ligonier, Fort Ticonderoga atd. (Campbell 1958; Starbuck 2012). V následujících desetiletích se záchranné a badatelské výzkumy dotkly již stovek pevností, polních fortifikací a dalších lokalit z mnoha válečných konfliktů a neklidných období moderních dějin Severní Ameriky. Konkrétněji lze zmínit například ty, při nichž byla s úspěchem využita dnes již hojně využívaná metoda geofyzikálního průzkumu. Několik typů geofyzikálních technologií bylo aplikováno například u pevnosti Fort Michilimackinac (Shapiro-Williams 1982), Fort Riley v Kansasu (Hargrave et. al. 2002) a Fort St. Joseph v Michiganu (Cremin-Lynch-Nassaney 2002-2004).

Výsledkem nespočtu archeologických akcí je nepřehledné množství analýz, článků a monografií, jejichž počet se neustále rozšiřuje. První užitečné shrnutí části lokalit a jejich výzkumů přinesl v knize *The Great Warpath: British Military Sites from Albany to Crown Point* již zmiňovaný archeolog David R. Starbuck (Starbuck 1999). Monografie zahrnuje lokality, mimo jiné i polní opevnění, z francouzsko-indiánské války, válek předchozích a americké války za nezávislost (tamtéž). Z historického

hlediska se pevnostem a polnímu opevnění z války za nezávislost souborně věnuje publikace *Forts of the American Revolution 1775-83* (Chartrand 2016), která je součástí série titulů na podobná témata, kde dále vyšly například knihy *The Forts of New France* (Chartrand 2010), *Forts of the War 1812* (Chartrand 2012) a další. Stěžejní souhrn početných výzkumů v Severní Americe od prvopočátků tohoto odvětví archeologie do dnešní doby, jakožto i filozofické a metodologické otázky ohledně výzkumů novověkých vojenských lokalit, přináší kniha *The Archaeology of Forts and Battlefields: The American Experience in Archaeological Perspective* (Starbuck 2012). Badatel zde diskutuje o perspektivě, přínosu, prioritách a metodách výzkumů moderních válečných lokalit. Archeologicko-historickým pohledem analyzuje španělské, britské, francouzské a holandské lokality z počátků kolonizace a pevnosti, opevnění a další památná místa z válek 18. a 19. století (*tamtéž*). Mimo shrnujících publikací je přední americký badatel D. R. Starbuck autorem či spoluautorem řady dalších prací, částečně zmiňujících i polní fortifikace (např. *Starbuck 1990b; 2014; atd.*). Metodami zkoumání a všeobecným úvodem do problematiky funkce a účelu konkrétně polního opevnění se zabývají články ve sborníku *Historical Archaeology of Military Sites: Method and Topic* (Babits 2011; McBride - McBride 2011).

V Evropě patří tzv. *Battlefield Archaeology*, *Archaeology of War* nebo *Historical Archaeology*, pomineme-li výzkumy starověkých a středověkých bojišť, k těm mladším odvětvím oboru. Historická archeologie, jak už z názvu vyplývá, je svou povahou s historií velmi úzce spojena. Moderní válečné konflikty a jejich pozůstatky se dosud těšily spíše pozornosti historiků, archeologicky byly zkoumány ve velké většině např. pouze válečné hroby. Zaměříme-li se na polní opevnění, konkrétně tomuto tématu se již v první polovině 20. století věnoval článek v *Elbinger Jahrbuch* č. 15: *Die Schwedenschanze bei Neuhoef* (Assmann 1938), zájem vojenských historiků o toto téma má však kořeny již v 19. století (Homann 2013, 215). Ve střední Evropě byl zájem o polní opevnění, po stránce archeologické, obecně zahrnován do archeologie bitevního pole (*tamtéž*). Polním fortifikacím zde začala být větší archeologická pozornost věnována především až v 80. a 90. letech minulého století, stěžejní roli zde hrály i aktivity českých, potažmo československých badatelů, tyto však budou zmíněny samostatně.

Z množství německé literatury lze uvést například článek *Die Schanze auf dem Altenberg, Bad Wimpfen. Eine bastionierte Feldschanze aus dem Dreißigjährigen Krieg* (Ruschke 1995), z oblasti severovýchodního Německa jsou důležité práce badatelů

Felixe Biermanna a Ralfa Gebuhra (*Biermann – Gebuhr 1997; 1998; 1999; 2000; 2001; 2003; 2005a; 2005b; 2006; 2008* atd.). Problematiku ochrany reliktů polních fortifikací v lesích Hessenska zmiňuje článek *Archäologie im Wald: Erkennen und Schützen von Bodendenkmälern* (Sippel – Stiehl 2008, 25-26). Baroknímu opevnění v oblasti Schwarzwaldu se věnuje publikace *Fortifikation im Barock: Die Schanzen des „Türkenlouis“ im Südschwarzwald* (Störk 2009) a výsledkem výzkumu polních opevnění na bojišti z třicetileté války je společné česko-německé dílo *Nördlingen 1634: Die Schlacht bei Nördlingen – Wendepunkt des Dreißigjährigen Krieges* (Engrisser – Hrnčířik 2009). Průzkum zemních fortifikací zmiňuje také disertační práce pojednávající o archeologii bitevního pole z třicetileté války *The Archaeology of the Battle of Lützen: An examination of the 17th century military material culture* (Schürger 2015).

Studovanému tématu věnují pozornost také polští badatelé. Fortifikacemi v podhůří polské strany Jizerských hor z válečných konfliktů 18. a 19. století se zabývali

G. Podruczny a M. Filipowicz (*Filipowicz – Podruczny 2015*) [*Fortyfikacje 2015*].

G. Podruczny, polský archeolog, zabývající se nejen fortifikacemi a archeologií bitevního pole, je sám i ve spolupráci s dalšími badateli autorem ještě řady dalších tématických prací. Zmínit lze kupříkladu výzkum polního opevnění, bývalé součásti ruského vojenského tábora v bitvě u Kunnersdorfu (*Podruczny – Wrzosek 2010*), texty zabývající se opevněním v Kladsku a Dolním Slezsku, ležícím jen několik desítek kilometrů od objektů popisovaných v této práci (*Podruczny 2005; Podruczny – Wichrowski 2009; také Grzybowski 2013*) a další články, týkající se především polních fortifikací na bývalém pruském/ německém území v dnešní Polské republice (*Podruczny 2008; 2011; 2015a; 2015b; 2015c*). Unikátní výzkum reduty a s ní spojené příkladné vyzvednutí řady padlých vojáků společně se značným množstvím válečného materiálu dokumentují rozsáhlé polsko-ruské práce *Warszawskie materiały archeologiczne 11; 12-13: Badania archeologiczne na Reducie Ordona, Tom I a II* (Borkowski-Kasperek, ed., 2014; 2015). Ze starších titulů polských badatelů lze uvést například ještě *Nowożytny polowy obiekt fortyfikacyjny w Szydłowie, gm. Cybinka, woj. Zielonogórskie* (Lewczuk 1993), *Architektura obronna w krajobrazie Polski. Od Biskupina do Westerplatte* (Bogdanowski 1996) a další (např. *Motyl 2003; 2006*). Využitím lidarových snímků při dokumentaci reliktů polních opevnění se zabývají články na webové stránce *archo.edu.pl* (*Jaworski-Kostyrk-Wroniecki 2015; Kostyrko – Wroniecki – Waldoch 2016*).

U nás byla archeologii polních opevnění, stejně jako v okolních zemích, věnována cílená pozornost až od doby poměrně nedávné, což mohlo být zapříčiněno mnoha faktory. Jelikož se novověké válečné konflikty odehrály v měřítku historie prakticky včera, jejich zkoumání bylo a někdy ještě je, s přihlídnutím k množství dobových map, nákresů a historických informací, považováno za zbytečné. Polní opevnění a případné boje s nimi spojené s sebou také nenesou, na rozdíl od zmiňované Severní Ameriky, vlastenecký odkaz, mající zásadnější vliv na národní uvědomění a hrdost. Zemní fortifikace v našich zemích jsou pozůstatky válečných konfliktů již dávno zaniklých státních útvarů, neexistujících panovnických rodů a řešily dnes již zapomenuté a neaktuální územní, politické a mocenské spory.

O objevu několika redut z třicetileté války na Staroboleslavsku informuje již armádní článek ze 30. let *Význam polního opevnění v historii válečnictví (Baron 1932)*, polní opevnění ze stejného konfliktu bylo na bojišti u Rakovníka zkoumáno dokonce již roku 1912 (*Renner 1912*). S typologickým rozdělením objektů polního opevnění přišel v jedné z prvních prací na dané téma Petr Meduna (*Meduna 1990*). V článku uvedené české názvosloví se však patrně příliš neujalo a dnes se pro jednotlivé typy fortifikací užívají povětšinou jednodušší a zvučnější názvy francouzské či německé. Bezesporu největším a nejaktivnějším badatelem je v České republice archeolog Václav Matoušek, který se na studiu polních fortifikací u nás podílí již od počátků. Jednou z prvních studií je kupříkladu článek *A Complex Investigation of a Field Fortification of the Seven Years' War (1756-1763) at the Site of Nebesa by Aš (Asch) (Kubů – Matoušek – Meduna 1990)*, tématem archeologie polního opevnění v rámci všestranného výzkumu zmíněné srážky ze sedmileté války, jenž proběhl počátkem 80. let, se zabývá také článek *Archeologický výzkum polního opevnění u Nebes (Matoušek 1992)*. Mezi první studie na téma polních opevnění lze zařadit stručný článek *Polní opevnění ze sedmileté války na Broumovsku (Čížek – Slavík 1995)*, jenž byl z pohledu nedestruktivní archeologie zároveň první snahou o zachycení stavu poznání polního opevnění v Broumovském výběžku. Z počátků zájmu o toto téma pocházejí dále například články *Pozůstatky valového opevnění rakouské armády v bitvě u Zahájí dne 25. 5. 1742 (Kubů-Zavřel 1988)*, *Švédský zákop před Brnem (Loskotová-Hanák 1995-96)* atd. (např. *Benešek-Kubů-Török 1995*). Mezi další projekty V. Matouška se řadí *Výstavba modelu polního opevnění z r. 1647 u Olbramova na Tachovsku (Matoušek 2004, 2006a)*, dlouhodobý komplexní průzkum dějiště bitvy u Třebele, epizody třicetileté války a zdejšího polního opevnění (*Altová – Matoušek – Šimek 2004; Matoušek 2003; 2005; 2006; Matoušek,*

kol. 2017; Grabole, kol. 2009), archeologický průzkum rozsáhlého prostoru bojiště z třicetileté války a místních fortifikací u Rozvadova (Matoušek 2011; 2013a; Altová, kol. 2008), experimentální stavba modelu polního opevnění z třicetileté války v Uhříhově (Dragoun - Matoušek – Tuček 2007) a mnoho dalších (např. Kovandová-Matoušek 2004; Matoušek 2013b; 2015; 2017; 2017a, 2017a, kol. atd.). Sledovanému tématu se dále věnují diplomové práce *Archeologie reliktní polních opevnění okresu Ústí nad Labem* (Neuvirtová 2011), *Archeologie novověkých vojenských ležení, táborů a polních opevnění v jižních Čechách* (Konrádová 2017), *Rozvadov 1621 a Třebel 1647: Dvě případové studie k polním fortifikacím třicetileté války v Čechách* (Kindrat 2015) a např. bakalářská práce s názvem *Využití geomatických metod pro dokumentaci polního vojenského opevnění* (Fáber 2017). Výsledkem tématických konferencí jsou sborníky *Polní opevnění od třicetileté války do roku 1945* (např. Derner 2010; John 2010, Krůl 2010; Knápek 2010; Nejman 2010; Neuvirtová 2010), *Šance – Valy, společná história plná tajomstiev* (např. Bednár – Majerčíková – Vojteček 2012; Krůl 2012; Majerčíková 2012; Paráčová 2012), *Archeologie opevnění* (Šmejda, ed. 2015) a téma polních opevnění částečně zmiňuje například *Sborník 11/2013: Sborník příspěvků z 11. specializované konference stavebněhistorického průzkumu „OPEVNĚNÍ“ uspořádané 12. – 15. června 2012 v Žacléři* (např. Krůl 2013; Hájková – Louda 2013; Matoušek 2013b). Zemní fortifikace v severních Čechách popisuje článek *Vojenská opevnění: Objev novověkých vojenských opevnění mezi Libercem a Jabloncem nad Nisou* (Nechvíle 2011), s využitím letecké archeologie při studiu dané problematiky seznamují články (Gojda 2005; 2013; Hlušík – Smrž 2007) a řada dalších (Čtverák – Ulrychová 2001; John – Kocina – Konrádová – Vondsrovský 2017; Nechvíle 2014, Pleticha 2009; Šikýřová – Ulrychová 2005; Smrž 2012; atd.).

Polnímu opevnění konkrétně v regionu východních Čech se věnuje článek *Zemní opevnění z 18. století ve východních Čechách* (Čížek – Slavík 2010), který, stejně jako starší článek obou autorů (Čížek – Slavík 1995), částečně zmiňuje i stav výzkumu fortifikací v Broumovském výběžku. Další regionální práci je článek *Polní opevnění z války o bavorské dědictví mezi Třemi Bubny a Jaroměří* (Hejhal – Horník 2015), Petr Hejhal je pak společně s Pavlem Drnovským autorem dalšího článku s tematikou polního opevnění ve válce o bavorské dědictví, a to *Krajina k boji odsouzená. Polní tábor pruského krále Fridricha II. ze srpna 1778 pohledem archeologie* (Drnovský – Hejhal 2017). Závěrem lze uvést již zmiňovaný příspěvek ve *Sborníku 11* ze stejného válečného konfliktu *Polní opevnění z bramborové války na Vrchlabsku dochovaná*

v terénu, na papíře a v lidové tradici (Hájková – Louda 2013).

3. Broumovsko a válečné operace v průběhu sedmileté války (1756 – 1763)

Co se týče názvů měst a vesnic, které zazní v následujícím textu, budou v případě slezských obcí užity známější názvy německé, u nichž bude vždy u první zmínky v závorce uvedeno dnešní polské pojmenování. Výjimku tvoří některé názvy měst, pevností či území, pro která existují tradiční česká jména, u nichž bude v závorce uveden německý i polský ekvivalent. V případě obcí Broumovského výběžku a okolí budou užity stávající názvy české, původní německá pojmenování, jejich verze či historické tvary, budou při první zmínce uvedeny v závorce. Všechny historické změny v názvech obcí budou souborně shrnuty v tabulce (Tabulka č. 2).

Následkem geopolitických změn po prvních dvou slezských válkách o tzv. dědictví rakouské se Broumovský výběžek dostal na samotný okraj habsburské monarchie (Felcman – Semotanová 2005, 67). Přírodní hornatá hranice výběžku se stala součástí hranice státu, čímž vrostl význam tohoto území. Potenciál dále umocňovala přítomnost několika nedalekých slezských pevností. Pro celkové pochopení událostí, které si vynutily stavbu polních fortifikací na Broumovsku a které, mnohdy neblaze, ovlivňovaly zachovalost studovaných objektů, bude užitečné představit historický kontext a uvést i události, které stavbě předcházely.

3.1 Léta 1756 - 1757

Roku 1756 byly, ještě před vypuknutím války, zpoza hranice cítit přípravy na invazi. Prusové chtěli předejít úniku tajných informací uzavřením hranic (Svátek-Zap 1898, 621). Nepřítomnost „cizinců“ z Kladska a Dolního Slezka tak kontrastovala s jinak čilým pohybem obyvatelstva (Svátek-Zap 1898, 621). Úplné přerušení styků však nebylo možné, proto přece prosakovaly informace o verbování, úpravách komunikací a shromažďování vojska i materiálu (Tomek 1881, 253). Obyvatelstvo se po zkušenostech ze čtyřicátých let obávalo okupace a někteří, zejména majetnější občané, hledali bezpečí ve vnitrozemí (Tomek 1881, 253). Válečný konflikt s Pruskem míval ekonomicko-hospodářské dopady, jelikož místní soukenická výroba byla materiálně i odbytem částečně závislá na sousedních slezských městech (Bouza-Vaňková 1972, 49-50).

Po pruském vpádu do Saska přišly na Broumovsko k preventivní ochraně hranic první nepočetné rakouské oddíly (*Tomek 1881, 253*). Dalším opatřením bylo rozšíření starých broumovských hradeb o dřevo-zemní opevnění (*Čížek – Slavík 1995, 41*).

Pruská královská armáda v polovině září roku 1756 vtrhla do Čech a přes Orlické hory postupovala k Hradci Králové (*Tomek 1881, 254*). Na vedlejším směru obsadili vojáci pruského polního maršála hraběte Schwerina Polici nad Metují, obec Hony (*dříve Huttberg*) a průsmyk Pasy, čímž byl Broumovský výběžek prakticky odříznut od vnitrozemí (*Svátek-Zap 1898, 626*). Spojení bylo obnoveno až 13. října rakouskými pandury, kteří u Police nad Metují prolomili pruskou obranu a nepřítel odsud vytlačili (*Víšek 2016, 71*). Složitá situace navzdory vítězné bitvě u Lovosic donutila koncem října pruskou armádu ke stažení z Čech, její ústupové trasy však nevedly přes Broumovský výběžek (*Svátek-Zap 1898, 627*).

Na jaře následujícího roku 1757 zahájil Friedrich II. nové tažení a sledované území se na určitou dobu ocitlo v týlu pruské armády (*Stellner 2007, 117*). Broumovsko bylo svědkem velkých přesunů, výběžkem prošlo zhruba 30 000 mužů (*Huchsberg 1856, 143*). Přítomnost pruských vojáků měla díky značné závislosti vojska na místních zdrojích zejména obvyklé hospodářské následky (*Víšek 2016, 72*). V době okupace propukl v Broumově také rozsáhlý požár, jehož skutečná příčina dodnes není jasná (*Růžička 2013, 135*). Po velkém nezdaru u Kolína ustupovaly hlavní pruské síly, ke kterým se připojily i okupační posádkové jednotky, zpět do Slezska (*Stellner 2007, 117*). Ustupující nepřítel byl pronásledován armádou maršála Dauna a Karla Lotrinského, jejichž cílem bylo dobýt pevnost Svídnici (*něm. Schweidnitz/ dnes Świdnica*) a Vratislav (*něm. Breslau/ dnes Wrocław*) (*Svátek-Zap 1898, 672*). Po svém ústupu se do konce roku 1757 Prusové objevovali na Broumovsku již jen sporadicky v rámci malých rušivých výpadů. Výjimkou bylo noční přepadení Broumova (*dříve Braunau*) skupinou jezdců počátkem podzimu, po kterém bylo město 15. září preventivně obsazeno zhruba čtyř set člennou posádkou (*Honl 1928, 82; Tomek 1881, 259*).

Zatímco se do této doby válka Broumovskému výběžku spíše vyhýbala, na konci roku 1757 se začala nebezpečně přibližovat. Rakouská armáda 12. listopadu 1757 dobyla nedalekou Svídnici a po následujících těžkých bojích byla obležena Vratislav, která 25. listopadu kapitulovala (*Stellner 2007, 162-163*). Válečné štěstí však císařsko-královskou armádu opustilo hned záhy 5. prosince v bitvě u vesnice Leuthen (*dnes Lutynia*), ve které Friedrich II. dosáhl svého pravděpodobně největšího vítězství

a podařilo se mu zmařit doposud úspěšnou rakouskou ofenzívu (*tamtéž*, 166-167). Poražená armáda nemohla přezimovat ve Slezsku, proto se Karel Lotrinský se svými zdecimovanými jednotkami, sužovanými špatným počasím, stáhl zpět do Čech.

Ve Vratislavi, Svídnici a Lehnici (*něm. Liegnitz/ dnes Legnica*) zůstaly silné posádky a pevnosti byly ponechány svému osudu (*tamtéž*, 168). Již 9. prosince pruský král obklíčil Vratislav, jejíž posádka byla po 11 dnech bojů nucena kapitulovat, podobný osud stihl za několik dní i Lehnici (*tamtéž*, 168-169). Sérií úspěchů získali Prusové až na Svídnicko a část Kladska téměř celé vévodství, kde i přezimovali (*tamtéž*, 169). Obléhání Svídnice bylo odloženo na jaro (*tamtéž*, 168).

Rakouské jednotky byly po nešťastné bitvě u Leuthenu v zuboženém stavu, z původní zhruba devadesátitisícové armády zůstalo jen bezmála 40% (*Honl 1928-29*, 81). Hlavní síly byly rozloženy v dnešním Královéhradeckém kraji v podhůří Orlických hor, na Náchodsku, Broumovsku a Trutnovsku, kam ustoupily ze Slezska překročením pohraničních hor (*tamtéž*). Některé jednotky byly téměř zničeny, jejich síla se mnohdy rovnala polovině ba dokonce čtvrtině stavu pouhého praporu, z některých setnin zbylo jen několik málo mužů (*tamtéž*, 82). Po kraji byly rozesety zimní tábory a četné vojenské nemocnice, z nichž se šířily nebezpečné nemoci, kterým podlehla řada vojáků i civilistů (*tamtéž*). Princ Karel byl po těchto zdrcujících událostech zbaven velení, kompenzací mu byly přislíbeny jiné funkce a na jeho místo nastoupil polní maršál Leopold Josef Maria hrabě von Daun (*Honl 1928-29*, 82; *Stellner 2007*, 170). Malá posádka, umístěná v Broumově od poloviny září 1757, byla 25. prosince posílena a čítala již bezmála 2000 mužů (*Honl 1928-29*, 82).

3.2 Rok 1758

Následující rok 1758 byl z hlediska válečných operací pro Broumovský výběžek zcela zásadní, mimo to je velice důležitý i pro téma této práce. Rakouské velení muselo přijmout opatření pro obnovení bojeschopnosti zničené armády.

V zimě se v severovýchodních Čechách začaly schromažďovat jednotky, tvořené převážně čerstvými branci z Dalmácie, Slavonie, Itálie, Uher, ale například i rakouského jižního Nizozemí (*Stellner 2007*, 177; *Svátek-Zap 1898*, 674; 1762, 111). K urychlení přesunů se nově povolání vojáci pohybovali i na vozech (*1762*, 111). Výcvik nováčků byl zdlouhavý, proto v některých jednotkách sloužili nezkušení

a narychlo vycvičení vojáci (Stellner 2007, 177). Problémy představovalo také jejich vystrojení, vyzbrojení a zejména zásobování, které bylo společně s dopravou komplikováno počasím (tamtéž). I přes obtíže však: „*Armáda nikdy nebyla četnější a viděna s tolika novými děly.*“ (1762, 111).

Počátkem nového roku byl dočasným velitelem rakouských sborů v severovýchodních Čechách jmenován generálmajor Ernst Gideon von Laudon, který obdržel rozkaz přesunout se z Chomutova k ústředí rakouské armády v Hradci Králové (Bělina 1993, 58; 1761, 112). V rámci zajištění obrany hranic proti pruskému vpádu byl pověřen konkrétně i obranou broumovského regionu, kam osobně [10. ledna ?]¹ 1758 dorazil (Honl 1928-29, 82; Tomek 1881, 261). Ubytován byl v prelatuře benediktinského kláštera v Polici nad Metují a k užívání mu byly poskytnuty i místnosti samotného opata F. A. Grundmanna (Tomek 1881, 261). Krátce po jeho příjezdu [6. ledna ?] se v Broumově konala válečná porada za účasti velitele městské posádky generálmajora Josipa Kazimira hraběte Draškoviće a generálního ubytovatele generálmajora Franze hraběte Quasca, na které byly projednány nezbytné kroky pro zaujetí plánované obrany (Honl 1928, 83).

Dosavadní situace na slezském bojišti propůjčovala sledovanému území místní vojenský význam. Mezi hlavní důvody patřilo, že výběžkem procházela nejkratší cesta mezi Friedlandem (*dnes Mieroszów*) a kladskou pevností, důležitá zejména pro udržení spojení mezi jednotkami a zkrácení zásobovacích tras při plánované pruské ofenzivě (Svátek-Zap 1898, 674). V případě nevyužití zdejší cesty bylo nutné přirozeně ohraničené Broumovsko zdlouhavě a namáhavě obejít členitým terénem příhraničních hor. Prusové také předpokládali, že maršál Daun bude chtít Svídnici zachránit před obklíčením a výběžek, přibližující Rakušany této pevnosti, byl chápán jako vhodný odrazový můstek pro případnou operaci (Honl 1928, 82).

Rakouské velení mělo představu o nemalé síle nepřátelských sborů, značná převaha Prusů měla být alespoň částečně kompenzována překážkami na cestách, hraničních přechodech a především poměrně rozsáhlým polním opevněním, které měly společně nepřítele brzdit a znesnadňovat jeho postup. V záznamu z tažení roku 1758 pruský důstojník napsal: „*Všechny cesty a průsmyky byly překážkami, redutami, stejně jako palisádami opevněny a celé lesy byly zničeny, aby mohly být zdělaný záseky a cesty, které jimi [lesy] procházely, zneprůchodněny.*“ (1783, 29).

---

¹ V.V. Tomek datuje Laudonův příjezd na 10. leden 1758, dle I. Honla však měla být již 6. ledna konána v Broumově za jeho účasti válečná porada (Honl 1928-29, 82; Tomek 1881, 261).

Pomocí záseků byly zataraseny přechody z Beutengrundu (*dnes Bartnica*), Wüstegiersdorfu (*dnes Gluszyca*) a Lomnitz (*dnes Łomnica*) (*Honl 1928-1929, 83*). Jihovýchodní vstup do výběžku, nechráněný přírodními překážkami a nevhodný pro stavbu zemního opevnění, měl být chráněn obsazením Broumova (*tamtéž*).

V severozápadní části sledovaného území bylo počítáno s výstavbou série opevněných postavení s maximálním využitím zdejší členité krajiny (*tamtéž*). I přes nepřízeň počasí bylo nutné začít s prací ještě v zimě (*tamtéž*). K urychlení a částečně i kvůli nedostatku vojáků bylo na stavbu povoláno poddanské obyvatelstvo blízkých vesnic (*tamtéž, 84*). Stavba fortifikací zabrala téměř dva měsíce a konečně 16. března 1758 dorazil na inspekci poté, co přijel z Vídně do Hradce Králové, sám polní maršál Daun (*Honl 1928-29, 84, Stellner 2007, 177*). Společně s Laudonem a Daunem shlédli provedené práce náčelník štábu generálního ubytovatele polní maršál Franz Moritz hrabě von Lacy, raněn v bitvě u Leuthenu, a velitel pohraničního kordonu Adolf Nikolaus svobodný pán von Buccow, jenž byl čerstvě povýšen na generála jízdy (*Honl 1928-29, 84, Stellner 2007, 167*). Zbudované opevnění se táhlo od úpatí Javořích hor - výšin nad Ruprechticemi (*dříve Ruppertsdorf*) přes dolní a horní část Jetřichova (*dříve Dittersbach*) až k Lesním Domkům a mělo zpomalit nepřátelský postup v případě využití přechodů u Friedlandu (Mapa č. 3: 2, 3, 4).

V polovině března počala pruská královská armáda pod velením generálporučíka Joachima Christiana von Tresckowa obkličovat svídnickou pevnost (*Stellner 2007, 176*). Ke krytí obléhací armády zaujal pruský král se 43 prapory pěchoty a 53 eskadronami jezdeckva postavení mezi Landshutem (*dnes Kamienna Góra*) a Friedlandem² (*Honl 1928-29, 82*). Friedrich II. věděl o přítomnosti Laudona v blízkém výběžku, jeho představa o síle cisařsko-královských sborů však byla značně nadsazená. V dopise z 9. dubna napsal bratranci polnímu maršálu Moritzovi princí von Anhalt-Dessau, že dle svědectví dezertérů nemůže být na hranicích víc jak 8 – 10 000 vojáků, tedy 8-10 pluků [*dopis č. 9917 2017*]. Ve skutečnosti měl Laudon k obraně výběžku k dipozici pouze zhruba 3 400 mužů a 7 děl (*Honl 1928-29, 84*). Jeho sbor sestával z pěších pluků německé pěchoty *Starhemberg* a *Kollowrat*, husarského pluku *Nadasdy* a prvního a druhého bánského chorvatského pluku (*tamtéž*). Jednotky však zdaleka neměly plné stavy, k tomu byl jeden pluk německé pěchoty ponechán v Polici jako záloha a první z bánských chorvatských pluků zaujal postavení pod velením plukovníka

---

² Viz mapa č. 107.

Zeldvitze u Reinerz (*dnes Duszniky Zdrój*) (*tamtéž*). Pohyby vojenských těles jsou v Pamětech města Úpice zaznamenány takto: „... dne 21. února oznámeno, aby lid potravou, obrokem a jinými potřebami opatřil se, jelikož plukové pěší blíž k hranici postoupí, a sice: [mimo jiné] od Chlumu do Police, od Černilova do Machova, z Náchoda a Police na Brúmovsko.“ [Schreiber 2018].

Pruské sbory měly v tuto chvíli nad Rakušany více jak čtyřnásobnou přesilu.

Na severozápadě u Friedlandu stál se svými jednotkami generálporučík Karl Heinrich hrabě von Wedell, v Kladsku se nacházel sbor generálporučíka Heinricha Augusta svobodného pána de la Motte Fouqué (Mapa č. 107), dohromady čítající zhruba 15 300 mužů (*Honl 1928-29, 99*). Wedellův sbor sestával z granátnických praporů *Nymschöfsky* a *Pieverlingk*, dobrovolnického praporu *Le Noble* a tří eskadron husarského pluku *Puttkamer* (*tamtéž*). Fouqué disponoval pěšími pluky *Bornstedt*, *Pannowitz*, *Prinz Ferdinand von Preussen*, *Wied* a *Prinz Franz von Braunschweig*, dále fyzilírskými pluky *Prinz Heinrich*, *Fouqué* a *Markgraf Heinrich*, dobrovolnickým praporem *Prittwitz*, dragounským plukem *Württemberg*, pěti eskadronami husarského pluku *Warnery* a dvěma eskadronami husarského pluku *Puttkamer*, což dohromady činilo 20 praporů pěchoty a 15 eskadron jezdeckva (*tamtéž*)³.

Pruský útok přišel 20. března od Friedlandu a nepříteli se rychle podařilo obsadit vesnice Vižňov (*dříve Wiesen*) a Starostín (*dříve Neusorge*) (*Honl 1928-29, 98*). Rakouské přední stráž, vysunutá před pravé křídlo opevněné linie, byly nečekaně napadeny dobrovolnickým praporem a dvěma eskadronami husarů pod velením plukovníka Le Nobla (*Honl 1928-29, 98; 1761, 113*). Pruská převaha donutila rakouské oddíly vyklidit pozice a ustoupit do polního opevnění (*1761, 113*). Le Noblovi vojáci se poté skryli v nedalekém lese na pravém břehu řeky Stěnavy, odkud byli vytlačeni až protiútokem husarů a částí druhého bánského chorvatského pluku, kteří následně pronásledovali nepřitele až k Meziměstí (*dříve Halbstadt*) (*Honl 1928-29, 98; 1761, 114*). Při tomto manévru se Rakušanům podařilo zajmout jednoho důstojníka a 46 vojáků (*1761, 114*). Mimo to zůstalo na místě ležet několik padlých Prusů, kteří byli postupně odtazeni raněnými husary, myslivci a dalšími spolubojovníky z dobrovolnického praporu (*1761, 114*). Na rakouské straně bylo 8 raněných husarů,

---

³ Pruská vojenská mapa z roku 1904, znázorňující zimní ležení a postavení jednotek v zimě 1757/58, uvádí k březnu 1758 sestavu Fouquého sboru takto: pěchota – pluky *Bornstedt*, *Pannwitz*, *Pr. Ferdinand v. Pr.*, *Fouqué*, *J. Braunschweig*, *Markgr. Heinrich* a *Wied* = 16 praporů; jezdeckvo – 5 eskadron dragounského pluku *Württemberg* a 5 eskadron husarského pluku *Warnery* = 10 eskadron (*Mittler u S., 1904, 231*).

3 Chorvaté spolu s rytmistrem a jeden těžce raněný husar byl nepřítelem zajat (*tamtéž*). Ve stejný den a téměř ve stejnou dobu vpadl smíšený pruský oddíl pěchoty a jezdeckta do boku předním strážím u Jetřichova a zaútočil na ně (*tamtéž*). I zde však byli Prusové nakonec nuceni ustoupit a Le Noble od dalších akcí upustil (*Honl 1928-29, 98; 1761, 114-115*).

Laudon očekával pokračování útoků, proto nařídil stavbu dalších opevnění, která by mohla v případě neúspěchu při obraně výběžku zajistit ústupové cesty a zároveň by nepříteli zabraňovala v přechodu Broumovských stěn a dalšímu postupu do Čech (*Honl 1928-29, 98*). Mohutným opevněním a záseky byla zatarasena horní část průsmyku Pasy a tudy procházející silnice do Police, která dodnes představuje hlavní spojnicí s vnitrozemím (Mapa č. 3:1). Série opevněných postavení byla zbudována nad Horními Teplicemi (*dříve Ober Wekelsdorf*), v údolí Nového Dvora (*dříve Neuhöfl*) u Bohdašína (*dříve Bodisch*) a pravděpodobně byla v tuto dobu vystavěna i linie západně od Teplických skal v Janovicích - Nových Dvorkách (*dříve Johnsdorf-Neuhöfl*) a mezi dnes již zaniklými osadami *Adersbacher Zaborz* a *Bischofsteiner Zaborz* (Mapa č. 3:5, 6).

Většina rakouských jednotek byla s očekáváním dalšího výpadu Wedellova sboru soustředěna mezi Verněřovicemi (*dříve Deutsch-Wernersdorf*) a Vižňovem, pouze v Broumově zůstala slabá posádka složená ze 150 Chorvatů a 50 husarů⁴ (*Honl 1928-29, 98*). Současně byly z Broumova na Laudonův rozkaz sebrány všechny vojenské zásoby a pro jistotu odvezeny na Policko (*tamtéž*). Situace se začala měnit poté, co Fouquéův sbor zatlačil 21. března u Habelschwerdtu (*dnes Bystrzyca Kłodzka*) tamní rakouské jednotky, jimž velel generál polní strážmistr Franz Maxmilian svobodný pán Jahnus von Eberstädt, a donutil je k ústupu ke Králíkům do Čech (*Honl 1928-29, 98*); [*slezské noviny 1758 2017*].

Uvolněný sbor generálporučíka Fouquého dostal následně rozkaz stočit se směrem na Neurode (*dnes Nowa Ruda*), aby mohl zasáhnout v případě rakouského pokusu vyprostit Svídnici (*Honl 1928-29, 98*). Maršál Daun však nechtěl riskovat a opakovat porážku z předchozího roku, proto se rozhodl nevytáhnout svídnické pevnosti na pomoc a raději pokračoval v přípravách a soustředění sil (*Stellner 2007, 177*). Dne 28. března pruské oddíly generálmajora Friedricha Franze prince von Braunschweig-Wolfenbüttel

---

⁴ Článek ve *Schlesische Privilegirte Staats-Kriegs- u. Friedenszeitungen* ze středy 5. dubna 1758 uvádí k 31. březnu 150 pandurů a 60 husarů [*slezské noviny 1758 2017*].

donutily k ústupu císařské jednotky u Reinerz, čímž byl obsazen zbytek kladského hrabství [*slezské noviny 1758 2017*]. Prusové zaujali dle nařízení postavení mezi Neurode a Wünschelburgem (*dnes Radków*), velitelství bylo zřízeno v zámecké rezidenci Scharfeneck v Obersteine (*dnes zámek Sarny/ Ścinawka Górna*) (*Hoerschelmann 1763, 115, Honl 1928-29, 98*). Již 30. března vyrazila skupina dvou set husarů na průzkum směrem k Broumovu⁵, přičemž se na polích u Rožmítálu (*dříve Rosethal*) střetla s rakouskými husary (*Honl 1928-29, 98-99*); [*slezské noviny 1758 2017*]. Předvoj padesáti pruských husarů následně vyrazil k Broumovu, vnikl do města a donutil tamnější posádku Chorvatů a husarů k ústupu (*tamtéž, 99*); [*tamtéž*]. Do rukou nepřítelů padlo mimo jiné 14 povozů s potravinami a dalšími zásobami, které se při předešlé evakuaci opozdily (*tamtéž*); [*tamtéž*]. Spojení mezi obsazeným městem a zbytkem sboru v okolí pohraničního Wünschelburgu bylo zajištěno obsazením několika tzv. dolních vesnic (*tamtéž*). Nutno podotknout, že generáporučík Fouqué zasáhl do dění na Broumovsku z vlastní iniciativy, nikoliv na základě přímého králova rozkazu.

Laudon reagoval protiútokem, při kterém se mu během 3. a 4. dubna podařilo obsazené vesnice získat zpět (*Honl 1928-29, 99*). Král byl 2. dubna informován, že Rakušané opustili své pozice u Starostína a Meziměstí [*dopis č. 9885 2017*]. Za tři dny obdržel princ Moritz von Anhalt-Dessau povolení zničit [případně obsazené?] polní opevnění, není však přesněji specifikováno, které [*dopis č. 9898 2017*]. Dne 6. dubna obnovili Prusové útok, tentokrát s oběma sbory najednou, přičemž Wedell se všemi jednotkami napadl výšiny u Verněřovic a Jetřichova, Fouqué postupoval k Broumovu (*Hoerschelmann 1763, 115; Honl 1928-29, 99*). Ve chvíli, kdy městská posádka spatřila drtivou pruskou převahu, raději ustoupila a Broumov byl ještě ten den obsazen čtyřmi prapory pěchoty (*Hoerschelmann 1763, 115; 1783, 17*). Fouquého dopisy ze 7. dubna jsou již posílané z města [*dopis č. 9899 2017*]. Zbytek sboru se utábořil ve vsích kolem řeky Stěnavy, Rakušané se stáhli do opevnění u Verněřovic (*1783, 17*). Jednotky Wedellova sboru postoupily 6. dubna až k Jetřichovu, kde narazily na opevněný vstup do vesnice, obsazený 70 Chorvaty a 40 husary (*tamtéž*). Posádku se jim z jejich pozic podařilo vytláčit až dělostřeleckou palbou (*1783, 17-18*). Pruští husaři následně zahájili pronásledování ustupujících Rakušanů k Verněřovicím, načež se ztrátou pěti padlých

---

⁵ Článek ve voj. žurnálu *Bellona* z roku 1783 uvádí 500 husarů (*1783, 13*)

a devíti raněných zajali podplukovníka, 12 mužů a dalších 30 rakouských vojáků bylo v boji zabito (*tamtéž*, 18). Dne 8. dubna oznámil princ Moritz generálporučíku Wedellovi, že nepřítel obsadil návrší u Meziměstí a žádal jej o posily, král v reakci na situaci následujícího dne vzkázal, že pluk *Braunschweig* je připraven a může v případě potřeby ihned pochodovat k Friedlandu a dále do Ruprechtic [*dopis č. 9913 2017*]. Týž den vyjádřil Friedrich II. obavu z možného rakouského útoku z Verněřovic na Meziměstí, který by mohl být případně odražen bočním výpadem od Jetřichova [*tamtéž*]. Pruské jednotky v tuto dobu již kompletně obsadily Meziměstí, Vižňov, Ruprechtice a Hynčice (*dříve Heinzendorf*), čímž na svém levém křídle navázaly kontakt se sborem generálporučíka Fouquého (1783, 18).

Laudon, svíran nepřitelem ze dvou stran, byl nucen téměř kompletně vyklidit Broumovský výběžek a stáhnout své síly do postavení v soutěskách na Honech a nad Bohdašínem (Mapa č. 3: 1, 5), kde dnem i nocí probíhaly opevňovací práce a úpravy místních fortifikací (*Honl 1928-29, 99; 1783, 18*). Prusové obsazením Broumovska ovládli nejkratší spojnicí Friedlandu s Kladskem (*něm. Glatz/ dnes Klodzko*) a zároveň dosáhli spojení Wedellova i Fouquého sboru, čímž bylo zajištěno krytí jednotek stále obléhajících Svídnici (*Honl 1928-29, 99*). Bojová aktivita byla po krátké přestávce, vyplněné pouze střety lehkých oddílů, zanedlouho obnovena na obou stranách. Pruský major Wilmsdorf, ubytován společně s dvěma sty muži dobrovolnického praporu *Le Noble* na zámku v Meziměstí, byl 10. dubna napaden smíšeným oddílem Chorvatů a husarů, své pozice však navzdory značné síle nepřitele dokázal uhájit (1783, 24). V reakci na tuto událost vydal princ Moritz následujícího rána plukovníku Le Noblovi rozkaz zorganizovat průzkumný útok do Verněřovic (*tamtéž*). Ve vsi se nacházelo množství Chorvatů, kteří obsadili místní hřbitov u kostela sv. Archanděla Michaela, nedaleký objekt polního opevnění (*Redoute*) a další obranné pozice v lese (*tamtéž, 24-25*). Plukovník Le Noble vyrazil, se třemi prapory pěchoty a dvěma eskadronami husarů vytlačil rakouské přední stráž z jejich pozic mezi chalupami a pronásledoval je až na hřbitov, který byl mezitím Chorvaty opuštěn (*tamtéž, 25*). Obránci hřbitova se před nepřitelem stáhli do nedaleké „reduty“, kde našli ochranu u třísetčlenné posádky (*tamtéž*). Následná zteč pruské pěchoty proti opevněné pozici narazila na statečný odpor a útok skončil neúspěchem (*tamtéž*). Poblíž tábořící Rakušané byli zalarmováni střelbou a spěchali podpořit své spolubojovníky (*tamtéž*). Prusové byli brzy obklíčeni, těžká křížová palba působila v jejich řadách zmatek a ač se bránili jak nejlépe dovedli, ztratili zhruba 30 mužů (*tamtéž*). Dalším ztrátám zabránil až generálporučík Wedell, který

s granátnickým praporem *Manteuffel* včas dorazil na pomoc (*tamtéž*). Dne 11. dubna vyjádřil Friedrich II. spokojenost s obsazením Jetřichova a zároveň podotkl, že obléhání Svídnice pokračuje dobře a do několika dnů by mělo skončit [*dopis č. 9917 2017*]. Pravděpodobně tento den (*prameny se v dataci neshodují*) proběhl také první útok na opevněné přechody Stěn, kdy Generálporučík Wedell vyslal své jednotky proti postavením u Bohdašína, Fouquého oddíly zaútočily na obranné valy na Pasech (*Honl 1928-29, 123; 1761, 115*). Oba útoky se Rakušanům podařilo odrazit a nepřítel byl se ztrátou několika mrtvých a raněných nucen ustoupit (*1761, 116*). Na rozkaz plukovníka Le Nobla bylo před útokem na opevnění shromážděno asi sto sedláků z nejbližších vesnic, kteří se měli přidat k postupujícím vojákům a odklizením záseků a překážek zajistit hladší průběh akce, čímž nepřítel bezohledně riskoval jejich životy (*Honl 1928-29, 124; 1761, 115*). Alois Jirásek v rámci pojednání o této události napsal o ztrátách na civilním obyvatelstvu, dobové pruské a rakouské texty padlé civilisty nezmiňují.

V noci po prvním útoku provedli Chorvaté druhého bánského pluku protiútok, přepadli posádku „šance“ vykopané u vrchnostenského poplužního dvora (*Mayerhof*) v horním Jetřichově a donutili ji k útupu (*1761, 115-116*). V akci byl lehce raněn major bánského pluku von Petkovich, Prusové na místě zanechali několik mrtvých a raněných (*tamtéž, 116*). Dne 12. dubna vyjádřil Friedrich II. spokojenost s obsazením pohraničního Göhlenau (*dnes Goliňsk*) a podotkl, že pokud by byla projevena větší demonstrace síly, Rakušané by zajisté vyklidili i sousední Verněřovice, které byly stále v jejich ruce [*dopis č. 9917 2017*]. V rámci zamýšleného útoku na Verněřovice doporučil král princí Moritzovi převelet do Jetřichova několik praporů pěchoty, jelikož dobrovolnický prapor *Le Noble* a několik eskadron husarů, kterými disponoval, nebyly pro útok dostatečné [*dopis č. 9932 2017*]. V Jetřichově čelili Prusové 13. dubna překvapivému rakouskému výpadu, útok se jim však nakonec podařilo odrazit [*tamtéž*]. Král byl potěšen a vzhledem k situaci schválil druhý den odložení útoku na Verněřovice, ke zmatení tamních císařských jednotek přesto nařídil každodenní rušivé akce [*dopis č. 9935 2017*]. V následujících dnech až do 17. dubna se pruské jednotky ještě několikrát pokusily dobýt opevněná postavení Laudonova sboru, ale vždy neúspěšně (*Honl 1928-29, 124*).

Situace se povážlivě změnila poté, co byla posádka svídnické pevnosti nucena 16. dubna kapitulovat (*Hoerschelmann 1763, 115*). Pruský král dobytím Svídnice dosáhl jednoho z cílů svého tažení a počal stahovat své silné sbory na hranice českého

království a dále do Slezska (*tamtéž*). Pro připravovanou ofenzivu na Moravu povolal zpět Wedellův sbor, který vyklidil okolí Friedlandu a stáhl se oklikou přes Waldenburg (*dnes Walbrzych*), Freiburg (*dnes Świebodzice*), Nimptsch (*dnes Niemcza*) a Münsterberg (*dnes Ziębice*) k Neisse (*dnes Nysa*) (*Honl 1928-29, 124*). Jetřichov byl opuštěn 19. dubna a zdejší jednotky se stáhly do Ruprechtic (*Hoerschlemann 1763, 116; 1761, 116*). Tentýž den byl vyklizen i Broumov, ze kterého Fouqué do 16. dubna posílal zprávy a jeho sbor se přesunul zkrz Wünschelburg zpět do Kladska k Altheide (*dnes Polanica Zdrój*) a Wallisfurthu (*dnes Wolany*) (*Hoerschlemann 1763, 116; Honl 1928-29, 124; Lloyd - Tempelhoff 1795, 29*); [*dopis č. 9899 2017*]. Pruské jednotky se kompletně stahovaly a zhruba padesátitisícová armáda se začala připravovat k přesunu na Moravu k plánované operaci proti Olomouci (*Honl 1928-29, 124; Stellner 2007, 178*). Aby Laoudon neztratil kontakt s nepřítelem, hned druhý den po odchodu Prusů opustil polní opevnění, ve kterém se dosud úspěšně bránil, 20. dubna dosáhla část jeho sboru v rámci pronásledování Friedlandu a další jednotky již stály za hranicemi ve Wüstegiersdorfu (*Honl 1928-29, 124*). Ve stejný den bylo ústředí císařsko-královské armády přeloženo z Hradce Králové do České Skalice (*Hoerschlemann 1763, 116*).

Pruská ofenzíva na Moravu skončila neúspěchem, olomoucká pevnost byla uhájena a po porážce u Domašova byl král nucen svá vojska stáhnout (*Stellner 2007, 179*). Armáda navzdory předpokladu Rakušanů nezamířila na hranice a dále do Slezska, ale ustupovala opačnou stranou skrz Čechy (*tamtéž, 182-183*). Pruské kolony, pronásledované nepřítelem, pochodovaly přes Litomyšl, Vysoké Mýto a Holice do Hradce Králové (*tamtéž, 182*). Hradecká posádka se před nepřátelskou přesilou dle rozkazu stáhla a Prusové tak 13. července město bez boje obsadili (*tamtéž*). Po zprávě o ruském vpádu do Braniborska a místních střetech s nepřítelem, opustil Friedrich II. Hradec Králové a pokračoval dále do Slezska (*tamtéž, 183*).

Začátkem srpna dosáhly pruské jednotky okolí Náchoda a Nového Města nad Metují, odkud postupně ustupovaly směrem do Kladska a na Broumovsko (Mapa č. 108). Dne 3. srpna zajali Rakušané patrolu 19 pruských husarů, kteří byli vysláni generálporučíkem Wolfem Friedrichem von Retzow do Police nad Metují (*1784, 8*). O den později, ve čtyři hodiny ráno, začali generálporučík Hans Joachim von Ziethen a generálporučík Friedrich Wilhelm von Forcade de Biaix stahovat své jednotky z Náchoda (*tamtéž, 9*). Pěší pluky *Asseburg*, *Manteuffel*, druhý prapor pluku *Prinz von Preussen*, fyzilírský pluk *Münchow* a všechny přítomné kyrysnické pluky společně

se zavazadly a povozy s potravinami začaly ustupovat do Police nad Metují (*tamtéž*). Police byla obsazena zmíněným praporem pluku *Prinz von Preussen* a na blízkých výšinách byl rozbit tábor (*tamtéž*). Velká část trénu nemohla do tábora vyjet a utábořila se jinde, polní pekárna a proviantní vozy byly vyslány do Kladska (*tamtéž*).

Poslední povozy vyjely směrem k Polici 5. dubna časně ráno pod ochranou dragounů a čtyř pěších praporů (*tamtéž, 10*). Zbytek armády vyrazil ve dvou kolonách, z nichž první ustupovala přes Poříčí, Žďárky a Vysokou Srbskou, druhá pochodovala z Náchoda přes Schlaney (*dnes Slone*), Sedmákovice a Machov, obě pod ochranou zadního voje složeného ze čtyř granátnických praporů, dobrovolnického praporu, setniny myslivců a čtyř set husarů (*tamtéž, 10-11*). Generálporučík Fouqué kryl tento ústup obsazením Náchoda, místního zámku, blízkého okolí města a mostu přes řeku Metuji a až poté, co se nepřítel neukázal, přesunul se do tábora u Rückers (*dnes Szczytna*) (*tamtéž, 11*). Dle V. V. Tomka měl být 5. dubna [předsunutými oddíly?] obsazen i Broumov (*Tomek 1881, 267*)

Friedrich II. dorazil téhož dne do tábora u Police nad Metují, blízkou obec Radešov, kde bylo zřízeno velitelství, obsadil granátnický prapor, ve vedlejším Bezděkově byly ubytovány dva prapory pěchoty (*1784, 11*). Dragouni se utábořili na třech různých místech, husaři, dobrovolnické prapory a myslivci se jako podpora tábořící armády rozložili v blízkých lesích (*tamtéž*). V polickém klášteře byl společně s britským velvyslancem ubytován generál polní maršál James Francis Edward Keith, jenž za několik měsíců padl v bitvě u Hochkirchu (*Baudyš 1996*). Generálporučík Forcade zastavil s kolonou ve Vysoké Srbské a dal svým mužům den na odpočinek (*tamtéž*).

Týž den ráno opustil generálporučík Retzow tábor u Červeného Kostelce, pochodoval přes Bystré (*dříve Wüstrei*) směrem do Stárkova (*dříve Starkstadt*) a na levém křídle obsadil výšiny mezi městem a řekou Metují (*tamtéž, 11-12*). Granátnický prapor byl vyslán, aby obsadil ve směru na Friedland stojící vrchnostenský dvůr (*patrně Solowitz/Solowitz Mayerhof*), nacházející se u obce Vlásenka (*dříve Wlasenka, dnes součást České Metuje*), vedle něhož se poté utábořili i husaři (*tamtéž*). Dobrovolnický prapor *Salenmon* obsadil les napravo od obce Skalka, za kterým zaujalo pozice 10 eskadron husarů (*tamtéž, 12*). Dne 6. srpna zůstala armáda ve svých dosavadních pozicích, dále pokračovali se svými sbory a zásobami pouze generálporučík Ziethen a generálporučík Forcade, kteří k večeru dorazili na výšiny u Verněřovic (*tamtéž*). Obec, kterou měli v tu chvíli za sebou, obsadily dva prapory pěchoty (*tamtéž*). Generálporučík Retzow pokračoval v pochodu skrz Dědov (*dříve Mohren*) do Dolních

Teplic (*dříve Unter Wekelsdorf*), jeho zadní voj však byl napadem zhruba šesti sty Chorvaty, ukrytými ve skalnatém terénu u Studnice (*dříve Dreibern*), které se podařilo zatlačit zpět do lesa až dělostřeleckou palbou (*tamtéž*). Poté byly výšiny u Dědova obsazeny dvěma granátnickými prapory, generálporučík Retzow se ubytoval v táboře na kopcích u Teplic nad Metují (*tamtéž*).

Přestože byl pobyt vojska u Police krátký, znamenal zničení celé úrody a místnímu obyvatelstvu způsobil dlouhodobé problémy⁶ (*Baudyš 1996*). Již 7. srpna pokračoval Friedrich II. se svou armádou v pochodu ve dvou proudech směrem na Verněřovice (1784, 13). První kolona ustupovala přes Polici nad Metují, Bukovici, Pěkov, Lachov (*dříve Löchau/Loche*) a Bohdašín, druhá pochodovala cestou přes Hony a Březovou (*dříve Birkigt/Bergicht*) (*tamtéž*). Zadní voj tvořilo osm granátnických a dva dobrovolnické prapory, pěší myslivci a dvě stě husarů (*tamtéž*). Celý sbor se zastavil u Verněřovic, kam bylo umístěno velitelství společně se dvěma prapory pěchoty (*tamtéž*). Granátníci se utábořili za Bohdašínem, levé křídlo jejich postavení sahalo až na kopec nad Dědovem, v lese za jejich postavením se usadili myslivci společně s příslušníky dobrovolnických praporů a husaři obsadili výšinu naproti Bohdašínu (*tamtéž*). Tentýž den časně ráno vyrazili Ziethen a Forcade pochodem přes [Dolní] Vižňov do Starostína, kde se utábořili (*tamtéž*). Starostín byl obsazen dvěma pěšími prapory, dva další prapory obsadily Vižňov (*tamtéž*). Následujícího rána pokračoval v pochodu také generálporučík Retzow, který poté, co se dozvěděl o rakouských jednotkách, vyslaných do Žacléře (*dříve Schatzlar*), vyrazil přes Zdoňov (*dříve Merkelsdorf*) a Schömberg (*dnes Chełmsko Śląskie*) dále směrem k Landshutu (*tamtéž, 13-14*).

Bývalé rakouské polní opevnění a záseky, zbudované na jaře téhož roku, které Prusové při svém ústupu našli, nřídil Friedrich II. zničit (*tamtéž, 14*). Zemní objekty měly být záházeny a srovnány se zemí, záseky a dřevěné zátarasy byly spáleny (*tamtéž*). V.V. Tomek o těchto událostech napsal: „... téhož roku dal pruský král tamější opevnění místními obyvateli rozebrati a zbytky jeho i s částí okolního lesa spáliti, takže ještě dlouho po odchodu Prusů kouřilo se z honských a bohdašínských lesů a mnoho krásných kmenů padlo tu ohni za obět.“ (*Honl 1925-26, 22*).

---

⁶ „Do Police byli svázeni ranění vojáci z blízkých bojišť, čímž se rozmáhaly nemoci. Nemocných bylo několikrát více, než vlastních obyvatel. Průtahy vojsk krajinou, braní dobytka a koní, dodávky krmiva a potravin pro vojsko oslabily zdejší obyvatelstvo natolik, že začalo opouštět svá obydlí. Chléb se pekł z otrub, mlýnského prachu, jedla se kůra ze stromů, psi a kočky, bída byla nepředstavitelná“ (*Baudyš 1996*).

Dne 8. srpna pokračoval generálporučík Forcade se zásobami pod ochranou čtyř pěších praporů, ke kterým se záhy připojily i doposud u Bohdašina tábořící granátnické prapory, dále k Friedlandu (1784, 14). Aby měl trén dostatek času a prostoru k překonání blízkých průsmyků, dostala armáda den volna (*tamtéž*). Husaři se usadili v táboře u Březové, kam následně přibyli i myslivci a dobrovolnické prapory (*tamtéž*). Generálporučík Fouquet mezitím pochodoval z kladského Wünschelburgu směrem k Broumovu a cestou nechával ničit všechny okolní překážky, zbudované Rakušany v jarních měsících (*tamtéž*).

Armáda opustila 9. srpna tábor u Verněřovic a stahovala se ve čtyřech kolonách směrem k Friedlandu, kde se jednotky spojily do dvou proudů a pokračovaly dále na Grüssau (*dnes Krzeszów*), Generálporučík Ziethen prozatím zůstal společně s pěti kyrysnickými pluky u Starostína (1784, 15). Dne 10. srpna opustil generálporučík Fouqué tábor u Broumova, pochodoval směrem na Ruprechtice a jeho sbor se následně utábořil vedle kyrysníků generálporučíka Ziethena, kteří se předtím vrátili k Vižňovu (*tamtéž*). V následujících dnech však pruská armáda již definitivně opustila Broumovský výběžek. Do konce roku 1758 se válečné události sledovanému území vyhýbaly, operace probíhaly především v sousedním Dolním Slezsku, kam přes Broumovsko proudily kolony rakouských vojáků (Stellner 2007, 196). Po odchodu císařsko-královských jednotek do zimních táborů se v Broumově ubytoval pěší pluk *Pálfy*, jenž následně plnil funkci posádky (*tamtéž*).

3.3 Rok 1759

Na počátku roku 1759 byla pruská armáda nucena setrvat v obraně, v Dolním Slezsku byl rozmístěn silný králův sbor, který měl zamezit spojení rakouské a ruské armády (Stellner 2007, 200). Rakouská armáda pod velením maršála Dauna přezimovala v severní a východní části Čech, na severovýchodě byla chráněna zhruba sedmitisícovým sborem polního zbrojmistra Philippa Levina svobodného pána von Becka, jehož hlavní stan byl umístěn v Pěkově (Honl 1930-31, 41). Kousek odtud, nad obcí Hony, se nacházelo bývalé opevnění Laudonova sboru, vystavěné na jaře 1758, které bylo v létě téhož roku Prusy pobořeno (*tamtéž*). Polní zbrojmistr Beck nechal poničené opevnění na Honech a u Bohdašina obnovit, stavební práce provedlo jako v předešlém roce místní poddanské obyvatelstvo, přičemž zde mělo každý den pracovat zhruba 700 – 1000 dělníků (*tamtéž*). Válka zaměstnávala značnou část

obyvatelstva, nedostatek pracovních sil a práce na opevnění popsal úpický kronikář Vilém Schreiber takto: “*Vrchnost až do žní přikoupiti musila 762 kg ovsu po 3 zlatých, a poněvadž za příčinou bytujícího zde císař. vojska, pro silné transporty, převážení magacinu a nemocných, rubání a vození dříví k pecím vojenským, navážení hradeb či zákopů u Police a Žaclěře, a dávání poslův vojákům, lidé domácí poddaní nestačili, musila vrchnost přijednati mlatce cizé ...*” [Schreiber 2018]. Ukázkou dobových mezd a dokladem, že místní poddanské obyvatelstvo na opevňovací práce skutečně nestačilo a bylo třeba povolávat dělníky z širokého okolí, je další zápis z Paměti města Úpice, kde je ve “*vydání na grunt obecní*” z roku 1759 uvedeno: “... 15. apríla [pro dělníky] na šancování k Pěkovu 2 zlaté 36 krejcarů; 21. máje dáno sbírky zase na šancíře 2 zlaté 36 krejcarů; dne 14. máje dáno 11 mužům, co byli na šancování v Lachově za 6 dní, denně po 20 krejcarech činí 22 zlatých; dne 20. máje dáno opět 10 mužům, kteří v Lachově na šancování byli za 6 dní po 20 krejcarech – 20 zlatých ...” [Schreiber 2018].

V rámci soustředění sil pro plánovanou ofenzívu císařsko-královského vojska do Slezska se poblíž sledovaného území shromáždilo zhruba 19 000 vojáků, v samotném Broumovském výběžku stálo 11 praporů pěchoty a 15 eskadron jezdeckva (Višek 2016, 76). Počátkem dubna posílil pohraniční kordon, jehož byl Beckův sbor součástí,

se svým sborem polní podmaršálek svobodný pán von Laudon, který obsadil okolí Trutnova a v Žaclěři si následně zřídil hlavní stan (Honl 1930-31, 41). Friedrich II., jenž soustředil některé své síly u Landshutu, usiloval o udržení kontaktu s nepřitelem, proto nechal 20. dubna jeden ze svých sborů pochodovat k Broumovu (tamtéž).

Polní zbrojmistr Beck se chtěl vyhnout ozbrojenému střetu, Broumov bez boje vyklidil a stáhl tamní jednotky za opevnění na Honech k Pěkovu a Lachovu (tamtéž).

Dne 3. května održel podplukovník D'O, zástupce velitele kladské pevnosti, od Friedricha II. písemný rozkaz, aby obstaral informace o táboře postaveném pro 30 000 mužů u Broumova [dopis č. 10919 2017]. Pruský podplukovník byl zároveň informován, že se u Broumova nachází 20 praporů pěchoty společně se dvěma pluky dragounů pod velením polního podmaršálka Karla Augusta prince von Baden-Durlach, Laudon měl dle králových informací velet zhruba stejným silám [dopis č. 10918 2017].

Císařsko-královské jednotky zůstaly ve svých pozicích celé jaro a až teprve koncem června se vydaly severním směrem do Horní Lužice, aby se spojily s Rusy (Honl 1930-31, 42). S armádou odtáhly i jednotky dislokované na Broumovsku, v severovýchodních

Čechách byl ponechán pouze sbor polního zbrojmistra Ferdinanda Filipa hraběte Harsche, k němuž přibyla ještě brigáda generálmajora Kramera (*tamtéž*). Broumovsko bylo obsazeno pouze nepočetnými oddíly husarů a zhruba tisícovkou vojáků - hraničářů z tzv. Vojenské hranice na jihu monarchie (*Honl 1930-31,42; Tomek 1881, 271*). Jednotky hraničářů konkretizují dva zápisy z úpické kroniky: "... *dáno füršponu ze Štangeldorfu, který pro nedostatek koňů za nás jel k Polici, když mundur k regimentu s. Georgi odvažel, 2 zlaté ...*" [*Schreiber 2018*]. "... *dne 9 July dáno furám po 2 koních, když vezli pakáže od nás regm. Brodskému k Broumovu 3 zlaté 20 krejcarů ...*" [*tamtéž*]. Dle těchto zpráv zde zaujímal obranu vojáci varaždinského *Warasdiner St. Georger Grenz-Infanterie Regiment* a slavonského *Slavonski Broder Grenz-Infanterie Regiment*.

Přechody Stěn byly na rozkaz polního zbrojmistra Harsche zataraseny záseky (*Honl 1930-31, 42*). Poté, co Friedrich II. odhalil záměry Rakušanů, vytáhl 5. července se svým sborem zamezit spojení císařsko-královské a ruské armády (*tamtéž, 65*). O den dříve král informoval generálporučíka Wedella o rakouských hlídkách u Broumova a Pěkova, které poté, co zde udělaly silné záseky, opustily své pozice a zbylé práce nechaly vykonat místní rolníky [*dopis č. 11162 2017*]. Generálporučík Fouqué také obdržel 4. července dopis, v němž ho král požádal o vyslání plukovníka Le Nobla (*pravděpodobně jeho dobrovolnický prapor*) směrem k Polici [*dopis č. 11162 2017; dopis č. 11163 2017*]. Plukovník měl za úkol zničit tou dobou čerstvě opravené polní opevnění na Honech a cestou zpět poškodit další fortifikace u Březové a Verněřovic, aby měli Prusové, v případě rakouského pokusu obléhat kladskou pevnost, volnou cestu na Broumov [*dopis č. 11163 2017*]. Následujícího dne se skutečně část pruských jednotek, nacházejících se od 20. dubna na Broumovsku, vydala k opevněným přechodům Stěn, aby nechala poddané z polického a broumovského panství místní fortifikace a dřevěné překážky rozebrat (*Honl 1930-31, 65*). Pruské záměry překazila až brigáda rakouského generálmajora Kramera, která připochovala na pomoc a ukončila několikadenní kontribuce v blízkých obcích, přičemž Rakušané zatlačili Prusy až k Friedlandu (*Honl 1930-31, 65; Tomek 1881, 272*).

Pruský král stáhl své jednotky z Čech a soustředil je ke krytí týlu své armády u Landshutu (*Honl 1930-31, 65-66*). Dne 16. července vyrazil nyní posílený sbor polního zbrojmistra Harsche do Sleszka, avšak již za čtyři dny musel velení sboru převzít generál jízdy Karl Josef markýz de Ville de Canon (*tamtéž, 66*). Generálporučík

Fouqué nechal Rakušany bez odporu postupovat, 23. července vyslal generálmajora Karla Christopha svobodného pána von der Goltz, aby napadl rakouské zásobovací kolony stojící u Friedlandu a obsadil město (*Lloyd - Tempelhoff 1795, 147*).

Útok se zdařil, Rakušané přišli o část potravin a dalších zásob pro své vojáky a zároveň jim byly odříznuty ústupové cesty k Trutnovu a údolí řeky Stěnavy přes Friedland k Broumovu (*Honl 1930-31, 67; Lloyd - Tempelhoff 1795, 147*). Plukovník Le Noble byl 24. července vyslán s částí svého dobrovolnického praporu do Čech, kde měl u Březové ničit předsunuté rakouské polní opevnění a zneprůchodnit hlavní komunikaci, vedoucí do Slezska, aby byl případný ústup nepřítelů co možná nejobtížnější (*Lloyd - Tempelhoff 1795, 148*). Císařsko-královské jednotky stály v tuto chvíli v táboře u Fürstenteinu (*dnes zámek Ksiqž*), když se však Generál jízdy de Ville dozvěděl o nynějším pruském postavení, shledal, že kvůli hrozbě budoucího nedostatku potravin a krmiva nezbývá, než přerušit dosavadní postup a vrátit se zpět (*Honl 1930-31, 67; Lloyd - Tempelhoff 1795, 148*). První alternativou bylo pokusit se do Čech probít skrz Friedland, druhou možností byl ústup náročným pohraničním terénem, kde hrozila ztráta celého dělostřelectva a zásob (*Lloyd - Tempelhoff 1795, 148*). Dne 27. července Rakušané opustili tábor, pochodovali skrz Gottesberg (*dnes Boguszów*) a Alt-Lässig (*dnes Stary Lesieniec*) a následně se u Konradswaldau (*dnes Grzędy*), Rosenau (*dnes Różana*) a Alt-Lässigů několikrát pokusili prorazit pruskou obranu, bohužel neúspěšně (*tamtéž*). Jelikož byla hlavní silnice neprůchozí, zbývala jen cesta skrz Wüstegiersdorf a Janovičky (*dříve Johannesberg*) do Broumova (*tamtéž, 150*). Rakouský sbor se rozdělil do tří kolon, první se vydala skrz Langwaltersdorf (*dnes Unisław Śląski*), Reimswaldau (*dnes Rybnica Leśna*), Reimsbach (*dnes Rybnica Mała*) a Donnerau (*dnes Grzmiąca*), druhá pochodovala přes Ober-Langenwaltersdorf, Steinau (*dnes Kamionka*), Leimgrund a Tanhausen (*dnes Jedlinka*) (*tamtéž*). Třetí - zásobovací kolona ustupovala trasou skrz Waldenburg (*dnes Walbrzych*), Dittersbach (*dříve Dietrzychów/ dnes Walbrzych-Podgórze II*), Reußendorf (*dnes Rusinowa*), Bärengrund a Charlottenbrunn (*dnes Jedlina Zdrój*), přičemž všechny jednotky nakonec dosáhly Wüstegiersdorfu a v noci z 28. na 29. července navzdory těžkému terénu bez větších obtíží a ztrát vystoupaly přes Ober-Wüstegiersdorf (*dnes Głuszyca Górna*) na Janovičky (*tamtéž*). Chorvaté kryli tento manévr obsazením údolí a pod jejich ochranou se všechny jednotky v pořádku stáhly za hranice do tábora, zřízeného na Janovičkách (*tamtéž, 151*). Následně se hlavní část císařsko-královského sboru přesunula do tábora u Broumova a do konce roku 1759 se válečné dění Broumovskému výběžku spíše vyhýbalo,

což pokračovalo zhruba do první poloviny roku následujícího (*Lloyd – Tempelhoff 1795,151; Višek 2016, 77*).

3.4 Léta 1760 – 1761

V březnu roku 1760 bojoval bezmála čtyřicetitisícový Laudonův sbor s nevalnými úspěchy ve Slezsku, což se změnilo až po vítězství rakouských zbraní 23. června u Landshutu (*Stellner 2007, 229*). Laudon byl po tomto úspěchu jmenován vrchním velitelem vojsk ve Slezsku a jeho armáda zahájila obléhání Kladska, přičemž byla pevnost 26. července dobyta (*tamtéž, 229-230*). Práce na místním polním opevnění probíhaly evidentně i v roce 1760, což dokládá další ze zápisů “ vydání na grunt obecní” z úpicé kroniky: “... dáno šancířům dne 15. Juny, když museli z Poříčí za Broumov jíti za 8 dní, každému denně po 21 krejcarech – 22 zlatých 24 krejcarů; Martinoj Šefrtoj, který s nimi byl, denně po 24 krejcarech – 3 zlaté 12 krecjarů ...” [*Schreiber 2018*].

Pro rakouskou i pruskou stranu zůstávalo Slezsko hlavním objektem zájmu i v následujícím roce 1761. Aby měly zneprátelené armády v jejich “kvartýrech” klid, bylo na zimu uzavřeno příměří, jehož vypršení však ihned odstartovalo další operace (*1761b, 25*). Rakouská armáda se dala do pohybu jako první, Prusové, zimující u Landshutu, reagovali rychle, odehrály se však pouze menší potyčky a i přes to, že měli Rakušané početní i strategickou výhodu, k velké bitvě nedošlo (*tamtéž*). Dne 22. dubna vyrazil konkrétně Laudonův sbor z táborů v Čechách, jeho vojáci pochodovali přes Broumov a druhý den skrz Friedland a Gottesberg na Reichenau (*dnes Niwa-Szczytna*) (*Hempel 1762, 627; Tielke 1778, 8*). Situaci změnil příchod Friedrichovy armády, která urychlenými přesuny vpochodovala do Slezska a dramaticky tak změnila poměr sil (*1761b, 25*). V první polovině roku probíhala také zdoluhavá a víceméně bezvýsledná jednání o spolupráci rakouské a ruské armády, které měly ve Slezsku vést společné tažení (*Stellner 2007, 257*). Laudon, tou dobou již polní zbrojmistr, zůstal na slezském území nezávislým velitelem, jeho sbor, čítající pouhých 35 000 mužů, se však králově armádě nemohl postavit, proto se rozhodl ustoupit a zaujmout obranu tam, kde bojoval v roce 1758, aby bylo před případným pruským vpádem kryto jak Kladsko, tak i vstupy do Čech (*Stellner 2007, 257; 1761b, 26*). Dne 12. května započaly císařsko-královské jednotky pochod ve dvou kolonách, kde první postupovala přes Liebersdorf (*dnes Lubomin*), Gaablau (*dnes Jablów*)

a Schwarzwaldau (*dnes Czarny bór*), druhá skrz Neu-Salzbrunn (*dnes Szczawno-Zdrój*), Weißstein (*dnes Walbrzych-Bialy Kamien*) a Hermsdorf (*dnes Walbrzych-Sobięcin*) směrem na Gottesberg, zadní voj tvořil granátnický sbor (*Tielke 1778, 13*). Armáda dorazila o den později k Friedlandu, kde se muži najedli a odpoledne pokračovali k Jetřichovu (*tamtéž*). Sbor generálmajora Georga svobodného pána von Luzinky, který vždy tvořil předvoj, zaujal pozice u Liebau (*dnes Lubawka*), sbor polního podmaršálka Johanna Reicharda von Wolfersdorf kryl levé křídlo rakouského postavení u Bohdašina a na pravém křídle stál u hraničního Wüstegiersdorfu sbor generálmajora Karla Reinharda von Ellrichshausen (*tamtéž*).

Sám Laudon zaujal na přelomu května a června pozici v opevněném táboře mezi Jetřichovem a Hejtmánkovicemi (*dříve Hauptmannsdorf*), hlavní stan byl umístěn do Hejtmánkovic (*Heiden 1761, 149; Tielke 1778, 21; 1761b, 26*). Odtud Laudon velel svému sboru, jehož jednotky utvořily od Trutnova k Broumovu pohraniční kordon, s cílem chránit hranice českého království, přičemž generálporučík Eugen Gillis Wilhelm hrabě Mercy d'Argenteau zaujal pozice u Trutnova, generálporučík Johann hrabě von Draskowitz stál se svými jednotkami u Warthy (*dnes Bardo Śląskie*) (*Heiden 1761, 142; 149*). Zmiňovaný Laudonův tábor byl velmi dobře opevněn a na pobyt vojska předem připraven. V. V. Tomek uvádí, že jen palisáda, představující hradbu okolo tábora, byla tvořena 30 000 dřevěnými kůly, na něž padly tisíce okolních stromů (*Tomek 1881, 276*). Práci na polních fortifikacích či opevněném táboře u Jetřichova se patrně znovu účastnilo obyvatelstvo širšího okolí, zápis Viléma Schreibera z úpické kroniky uvádí: "... dne 16. máje dáno 10 mužům, když byli na šancování u Broumovského Dittersbachu za 6 dní, každému po 21 krejcarech činí 21 zlatých ..." [*Schreiber 2018*]. V rámci obranných opatření byly, jako v předchozích letech, překážkami zataraseny hraniční přechody (*Tomek 1881, 276*). Síly generálporučíka hraběte von Luzinky, tvořené pěším plukem německé pěchoty *Angern*, dragounským plukem *Löwenstein* a husarským plukem *Nadasdy*, byly rozloženy mezi Broumovem, Teplicemi, Lachovem, Verněřovicemi a Bohdašínem (*Tielke 1778, 6*). První zmíněný pluk měl zůstat bez dalších rozkazů stát, oba jezdecké pluky se měly v případě poplachu (*tři výstřelů*) zformovat na loukách u Jetřichova a Verněřovic (*tamtéž*). Dragouni pluku *Löwenstein* tábořili konkrétně v okolí Teplic nad Metují, což dokumentuje zápis s Paměti města Úpice: "... item jemu [písaři radnímu] dáno když z Oupice seno a z Police oves na trakařích vezli a v Teplicích k regimentu Lewensteinskýmu to odvésti musel – 42 krejcarů ..." [*Schreiber 2018*]. Další jednotky tábořily jižně

od Broumovského výběžku, některá postavení však zasahovala do Otovic (*dříve Ottendorf*) a Božanova (*dříve Patzdorf/ Barzdorf*) (*Tielke 1778, 6*). Pěší pluky německé pěchoty *Wallis, Baden-Baden, Moltke* a prapor Laudonových fyzilírů se měly v případě alarmu soustředit mezi Šonovem (*dříve Schönau*) a Krainsdorfem (*dnes Krajanów*), přičemž měly proti Rožmitálu vytvořit frontu (*tamtéž*). Pluk Laudonových granátníků se měl shromáždit napravo od Šonova na cestě vedoucí do Ruprechtic a Jetřichova (*tamtéž*). Rakušané tábořili na Broumovsku zhruba dva a půl měsíce a 19. července odtáhli do Slezska, kde se jim v říjnu podařilo znovu dobýt Svídnici (*Čížek-Slavík 2010, 39; Višek 2016, 78*).

3.5 Léta 1762 - 1763

Ani roku 1762, v předposledním roce konfliktu, se válka sledovanému území nevyhnula. V Broumově byl umístěn velký rakouský armádní sklad, o který měli Prusové značný zájem. V červenci obě armády manévrovaly ve Slezsku, přičemž pruský generálporučík Franz Karl Ludwig hrabě Wied zu Neuwied obrdžel rozkaz stočit své jednotky vpravo, pochodovat k Friedlandu, a podobně jako v roce 1759, odříznout Rakušanům ústupové cesty na Broumovsko (*Lloyd – Tempelhoff 1801, 88*).

Za soumraku, 6. července, však rakouský polní podmaršálek Josef Anton svobodný pán Brentano di Cimaroli dostal nařízení velmi obdobné (*tamtéž, 91*). Jeho muži měli přes noc v tichosti a klidu opustit tábor u Adelsbachu (*dnes Struga*), vyrazit na hranice k Friedlandu a aniž by byli spatřeni hlídkami, dostat se na určené místo, pokud možno, dříve než nepřítel (*tamtéž*). Rakušané skutečně dorazili druhý den ráno k Friedlandu dříve než Prusové, čímž získali taktickou výhodu, a co bylo pro maršála Dauna nejdůležitější, svým postavením chránili skladiště zásob v Broumově (*tamtéž*). Podmaršálek Brentano se záhy rozhodl ustoupit do předem připravených opevněných pozic u Broumova, vyslal tímto směrem svůj trén, jehož ústup kryl zaujetím pozic na výšinách u Friedlandu pro případ, že by nepřítel zaútočil (*tamtéž, 92*). Generálporučík Neuwied byl nenadálým příchodem Rakušanů překvapen, po několikahodinové poradě se svými veliteli se však rozhodl pro útok (*tamtéž*). Nejprve bylo napadeno levé křídlo rakouských pozic, kde nadporučík Reitzenstein vyrazil proti Chotvatům a myslivcům v lesích u Rosenau, poté se k útoku přidaly všechny pěší jednotky, s výjimkou brigády generálmajora Georga Reinholda von Thadden, která společně s těžkým dělostřelectvem podpořila útok postupem proti

nepříteli na výšinách u Friedlandu (*tamtéž*). Podmaršálek Brentano věděl, že pokud by se snažil své pozice hájit, riskoval by odříznutí od Jetřichova a Broumova, proto se po dalších bojích a těžké dělostelecké palbě dali Rakušané na ústup (*tamtéž*). Nadporučík Reitzenstein ustupujícího nepřítele pronásledoval a několikrát napadl jeho zadní voj, tvořený kyrysnickým plukem *Erzherzog Leopold*, Chorvaty a několika pěšími prapory (*tamtéž*). V líčení pronásledování se prameny poněkud rozcházejí. Podle jedné verze se Prusové proti silným jednotkám, kryjícím poměrně spořádaný ústup, neodvážili frontálně zaútočit a omezili se pouze na menší šarvátky, druhá verze uvádí, že se při útoku nadporučíka Reitzensteina vyznamenali dragouni generálporučíka Friedricha Augusta von Fincka (*Dragoner-Regiment Finckenstein*), kteří porazili 3 pluky císařských kyrysníků a zajali 180 vojáků (*Lloyd – Tempelhoff 1801, 92; 1789, 297-298*). Pruské jednotky pronásledovaly nepřítele až do soumraku a poté se utábořily u Vižňova a Ruprechtic tak, že obě vesnice ležely před nimi.

Rakušané ustoupili do opevněných pozic za Ruprechticemi a Jetřichovem, čímž znovu navázali spojení s maršálem Daunem a jeho hlavní armádou, od které bylo možné, v případě potřeby, kdykoliv žádat posily (*Lloyd – Tempelhoff 1801, 93*). Chorvaté a myslivci byli vysláni do lesů a remízků na pravém křídle obrany, na druhé straně fronty obsadilo pevné pozice u Březové [polní opevnění?] několik praporů pěchoty (*tamtéž*). Samotný tábor mezi Jetřichovem a Hejtmánkovicemi byl, jak už bylo zmíněno výše, velmi dobře opevněn a představoval téměř nenapadnutelný cíl. Předem shromážděný sklad potravin a jiných zásob umožňoval dlouhodobé ubytování značného počtu vojáků (*Lloyd – Tempelhoff 1801, 93, 1789, 298*). Při menších střetnutích a dílčích pokusech narušit obranu přišli Prusové o zhruba 300 mrtvých, raněných či zajatých, a to z řad mužstva a poddůstojníků, tak i důstojníků, císařsko-královské jednotky ztratily při obraně kolem sta mužů (*Lloyd – Tempelhoff 1801, 93*). Dne 8. července vyrazil major Friderich Albert Carl Hermann říšský hrabě von Wylich und Lottum společně se dvěma prapory pěšího pluku *Fürst Moritz*, dvěma prapory pluku *Mosel* a kyrysnickými pluky *Mannstein* a *Seidlitz*, jimž velel plukovník Fridrich Wilhelm Lölhöffel von Löwesprung, na králův rozkaz přes Salzbrunn, Hermsdorf a Nieder-Waltersdorf (dnes *Unislaw Dolny*), aby posílili jednotky generálporučíka Neuwieda na Broumovsku (*tamtéž*). Týž den, kolem poledne, je následovalo ještě 200 husarů a 300 kozáků (*tamtéž*). Fridrich II. i po několika nevydařených pokusech stále věřil, že je možné císařsko-královské jednotky od Broumova odříznout, a vydal generálporučíku Neuwiedovi rozkaz, aby se přes Verněřovice pokusil napadnout levé

křídlo nepřátelské obrany a dostal se Rakušanům do týla (*tamtéž*). Podmaršálek Brentano však současně také obdržel posily, když odpoledne 8. července vpochodovala do tábora u Jetřichova velká část sboru podmaršálka Andrease hraběte Haddick von Futak (*slov. Adrej Hadik*), která do té doby stála u Warthy (*tamtéž*). Rakušané získali značnou převahu, pruský sbor se navíc nacházel v poměrně nevýhodné pozici, protože mezi ním a královou armádou vznikla velká mezera a v případě rakouského výpadu z levého křídla mohl být jeho sbor obklíčen (*tamtéž*). Generálporučík Neuwied krále o přítomnosti Haddickova sboru neprodleně informoval, připojil ještě znepokojivou zprávu o sboru generálmajora Ellrichshausena, který také pochodoval k Broumovu a toho času se nacházel již u nedalekého Charlottenbrunu (*tamtéž, 93-94*). Friedrich II. byl nucen přehodnotit své původní záměry a shledal, že vylákání nepřítelů z jeho opevněného tábora a dosažení zásob v Broumově za této situace není možné (*tamtéž, 94*). Aby Rakušany donutil odtáhnout ze Slezska, rozhodl se pochodovat do Čech (*tamtéž*). V noci 9. července stáhl zpět Neuwiedův sbor, který se následně utábořil u Rosenau. Kolem poledne pak postupovalo osm pěších praporů a většina jezdeckta pod osobním generálporučíkovým velením přes Libnou (*dříve Liebenau*), Hodkovice (*dříve Hottendorf*) a Albendorf (*dnes Okrzeszyn*) směrem na Trutnov (*tamtéž*)⁷.

Po odchodu pruských jednotek se podmaršálek Brentano přesunul do okolí Teplic nad Metují, k Trutnovu vyslal oddíl Chorvatů, patrola vyrazila do okolí Landshutu a další jednotky se vrátily ke Stárkovu, aby provedly průzkum směrem k Úpici (*Lloyd – Tempelhoff 1801, 95*). Dne 12. července dorazily k pruskému velení informace, že podmaršálek Brentano táboří u Police nad Metují a další silné jednotky se nacházejí v Kladsku a Dolním Slezsku, načež obdržel Wiedův sbor dva dny nato příkaz, aby se stáhl z Čech a pochodem přes Zdoňov a Adršpach (*dříve Adersbach*), znovu zkusil obejít nepřátelské levé křídlo, vylákal Rakušany z jejich opevněných pozic u Hejtmánkovic a donutil je k ústupu k Broumovu (*tamtéž*). Friedrich II. předpokládal, že maršál Daun dá ochraně zásob, uložených ve městě, přednost před obranou opevněného tábora a okolí a buď posílí sbor podmaršálka Haddicka, čímž by oslabil svoji pozici, nebo sám vytáhne k Broumovu (*tamtéž*). Autor textu však podotýká, že je

---

⁷ O událostech na Broumovsku se zmínil i dobový tisk. Článek v *Augsburgische EXTRA-Zeitung* ze 14. července 1762 informoval, že v úterý dorazila do Vídně spojka císařsko-královské armády, která doručila příjemnou zprávu o odražení pruského sboru, majícího za úkol obsadit průsmyky u Broumova. List uvádí, že nepřítel utrpěl od polního zbrojmistra svobodného pána Laudona a generála Brentana citelnou porážku. K tomu měl být získán značný počet zajatců, o což se měla zasloužit [naše] kavalerie, zvláště byl vyzdvihován pluk *Prinz Albert von Sachsen* [noviny 1762 2017].

více než nepravděpodobné, že by král k 15. červenci ještě věřil, že by bylo možné zásoby ze skadu v Broumově odvézt, jelikož mu již tou dobou měla být známa informace o jejich evakuaci do Kladska (*tamtéž; tamtéž 141*). Pruský záměr byl nakonec zmařen pohyby Rakušanů, které Prusům nedovolily překročit hranice a obě armády poté manévrovaly ve Slezsku u Landshutu a Svídnice, což 21. července vyvrcholilo, pro pruskou stranu vítěznou, bitvou u Burkersdorfu (*dnes Burkatów*), po které Rakušanům zůstala pouze Svídnice a Kladsko (*Lloyd – Tempelhoff 1801, 95; Stellner 2007, 295*).

V srpnu 1762 zahájili Prusové obléhání Svídnice, kterou se Rakušanům ani po srážce u Reichenbachu nepodařilo z nepřátelského sevření vyprostit, načež císařsko-královské jednotky ustoupily do Kladska, aby mohly chránit alespoň české království (*Lloyd – Tempelhoff 1801, 155; Stellner 2007, 295-296*). Rakušané dosáhli 20. srpna hranic, přičemž pravé křídlo jejich postavení se nacházelo u Obersteine, levé sahalo k pohoří u Božanova a podmaršálek Brentano zaujal pozice u Šonova, odkud se druhý den přesunul zpět do opevněného tábora mezi Hejtmánkovicemi a Jetřichovem (*Lloyd – Tempelhoff 1801, 155*). Kvůli hrozbě pruského vpádu byla všechna postavení v horských průsmycích těžce opevněna a většina cest od Broumova po Janovice zatarasena (*Lloyd – Tempelhoff 1801, 223*). Rakouské jednotky, tábořící u Jetřichova, vyrazily k Horním Verněřovicím (*dříve Wernsdorf, dnes Jívka-Horní Verněřovice*) u Radvanic (*dříve Radovenz*), aby zde zabezpečením místních komunikací znemožnily případný průchod pruského krále (*tamtéž, 224*). Sbor podmaršálka Brentana, podřízený od nynějška Albertu princovi von Sachsen, byl současně posílen a čítal nyní 14 praporů pěchoty a 30 eskadron jezdeckva (*tamtéž*). Do tábora u Jetřichova pochodovalo mezitím také pravé křídlo hlavní armády, kde pěchotě a jezdeckvu veleli společně podmaršálek Karl Claudius hrabě O'Donnell von Tyrconell a generál polní zbrojmistr Claudius svobodný pán von Sincere, pravé křídlo a všichni jízdní i pěší granátníci zůstali v táboře u Božanova (*tamtéž*). Válečné operace a přesuny se začaly sledovanému území vzdalovat a do zdejšího života již nijak výrazněji nezasáhly. Část rakouských jednotek, dislokovaných v táboře u Jetřichova, zůstala na svém místě patrně až do konce války.

Dochované zprávy ukazují, že práce na polním opevnění probíhaly ještě na podzim roku 1762. Josef Myslimír Ludvík, bohušínský farář a pozdější oltářník ve Skalici nad Úpou, zapsal: “*Dne 18. září posláno z Náchodska 425 osob na práci při zákopech a náspech u Teplíc nad Metují a nad Policí; taktěž 22., 26. září a 3. a 8. října a více. – Jen z městečka Skalice pracovalo 75 osob po devět dní u Teplíce, majících od obce 24*

kr. platu denního.” (Ludvík 1857, 277). Další dobová svědectví ukazují, jak se armáda na Broumovsku a v Kladsku zásobila pro pobyt v zimních táborech: “Dovozy koňmo a na trakařích spíše pro vojsko z Hradce k Brúmovu trvaly skoro nepřetržitě; na konec října vozkové celých devět dní na cestě strávili, nežli několik korců obilí z Hradce do Brúmova dovezli. Mnoho-li vojska zde leželo a procházelo v čas přezimování pluků našich v Kladsku.” (tamtéž, 277-278).

Oprava a stavba polního opevnění, jak vyplývá ze zápisu výše, ovlivňovala život i v okolních panstvích, v záznamech z dějin města Úpice je uvedeno: “... dne 23. Septem. přijato sbírky od sousedů, též z domků na kruntě obecním, též vejměnkářů na vyplacení 60 osob, když byli po 10 dní na šancování u Teplíc - 135 zlatých 2 krejcarů a 1 a půl grešle/ feniku; 3. Octob. dáno sbírky na vyplacení šancířů u Teplíc 3 zlaté 10 krejcarů 4 grešle/ feniky; dne 4. Octob. dáno 15 osobám, když byli po 2krátě u Teplíc na šancování každému za 10 dní, denně po 20 krejcarech - 50 zlatých; dne 24 Octob. dáno 60 osobám, když byli na šancování u Teplíc skrze 10 dní, každému denně dáno po 20 krejcarech, činí 200 zlatých; Floriánoj Koltmanoj, co jest byl vyslanej na šancování s lidma u Teplíc za 30 dní jemu přidáno denně po 4 krejcarech - 2 zlaté ...“ [Schreiber 2018]. Zápisy v úpické kronice dokazují, že byli placeni i lidé, jejichž úkolem bylo pracovní sílu obstarávat. V. Schreiber k tomu uvádí: „... Francoj Staroj, když nesl do Náchoda psaní stran šancířů - 12 krejcarů; Jednomu exekuci, když pro šancíře přišel - 24 krejcarů; item když dva husaři ponejprv přišli pro lidi na šancování k Teplícům pro 60 osob - 1 zlatý ...“ [tamtéž]. Jak je patrné z výše uvedené zprávy J. M. Ludvíka, nejen práce na polních fortifikacích, ale i zásobování početných jednotek tábořících na Broumovsku zaměstnávalo širší region. V již citovaných pamětech města Úpice je psáno: “... dne 8. Augusty přijato sbírky od sousedů na vyplacení lidí, kteří byli u profiantních pecích u Broumova, též vežení sena k armádě do Slezska 42 zlatých 3 krejcarů 3 grešle/ feniky; dne 8. Aug. dáno 3 nádeníkům, kteří byli u Broumova při proviantských pecích za 9 dní 10 zlatých; 21. Novemb. dáno sbírky na 2 kontribuce a vyplacení fur a trakarníků od vožení sena z Hradce do Broumova - 6 zlatých 21 krejcarů 3 grešle/ feniky; Od rozličných fur - jednomu, kterej vezl slámu k vojsku do Dittersbachu 30 krejcarů ...“ [tamtéž].

3.6 Poválečné období

Po všeobecném vyčerpání byl 15. února 1763 na saském královském lovcím hrádku Hubertsburgu u Drážďan podepsán mír, čímž byly definitivně ukončeny bojové operace. Strádání v důsledku dlouhotrvajícího konfliktu však nadále přetrvávalo (*Ludvík 1857, 278; Višek 2016, 79*). Rakouské vojsko, vracející se ze slezských bojišť do Čech, ustupovalo právě přes Broumovsko a Náchodsko (*Višek 2016, 79*). Předešlými pobyty značných počtů vojáků obou armád byl kraj téměř vyjeden, další průtahy tak dosavadní stav ještě zhoršily, nehledě na obrovské sumy peněz, o které církevní panství, město a místní obce přišly v rámci všemožných válečných výdajů (*Růžička 2013, 136; Višek 2016, 79*). Ponurou poválečnou náladu obyvatelstva částečně pozvedla návštěva spoluvladaře a nového římskoněmeckého císaře Josefa II.. Císař, kterého válečné řemeslo velice zaujalo, uspořádal cestu po bojištích a v doprovodu vrchního velení a generality navštěvoval dějiště předešlé války (*Višek 2016, 80*). Roku 1766 [1767?]⁸ byla naplánována i cesta na Broumovsko, která zahrnovala prohlídku opevněných postavení v Broumovských stěnách a bývalého tábora mezi Hejtmánkovicemi a Jetřichovem (*Růžička 2013, 137; Višek 2016, 80*). Císař, jehož návštěvě předcházely horečné přípravy, dorazil do Broumova o půlnoci 2. července (*Tomek 1881, 302*). Ubytován byl v prostorách broumovského kláštera, společníky mu při jeho návštěvě byli polní maršál svobodný pán von Laudon, polní maršál hrabě von Daun a generál polní zbrojmistr hrabě von Lacy (*tamtéž*).

4. Broumovsko a válečné operace ve válce o bavorské dědictví (1778 – 1779)

4.1 Rok 1778

Ani v následujícím konfliktu s Pruským královstvím, ve válce o bavorské dědictví, známé také jako válka bramborová, nebyl Broumovský výběžek válečných událostí zcela ušetřen. V srpnu roku 1778 se výběžek stal svědkem ústupu pruských jednotek, dislokovaných v okolí Žacléře, Broumova a Police, v těžké situaci značně prořídilých nemocemi a dezercemi (*Schmettau 1789, 201*). V čele svých jednotek ustupoval

---

⁸ J. Růžička datuje návštěvu císaře do roku 1767 (*Růžička 2013, 137*).

od Trutnova k Broumovu začátkem srpna i sám Friedrich II. (1781, 189). Dne 7. září byl pruské armádě dopřán den volna na odpočinek, pouze generálporučík Dalwich byl s částí jezdeckva vyslán k Broumovu, kde mohla být jeho kavalerie, narozdíl od okolního hornatého terénu, užitečná při ochraně ustupujících oddílů (*tamtéž*, 224). O den později vyrazil sbor generálporučíka Christopha Karla von Bülow z tábora u Vlčic (*dříve Wildschütz*), prošel Trutnovem a pravou stranou postupoval dále neschůdným terénem přes Poříčí (*dříve Parschnitz*) a Bezděkov (*dříve Pösig*) do Slatiny (*dříve Schlatin*), kde se utábořil (*tamtéž*, 234). Sbor tvořila pěchota pod velením generálmajora Kaspara Fabiana Gottlieba von Lucka, složená ze dvou praporů pěších pluků *Anhalt* a *Pelkowsky* a jednoho praporu pěších pluků *Schwarz* a *Buddenbrock*. Jezdectvo sestávalo ze tří eskadron králova elitního kyrysnického pluku *Garde du Corps*, pěti eskadron elitního kyrysnického pluku *Gens d'Armes*, pěti eskadron kyrysnických pluků *Pannewitz*, *Podewils*, *Roeder* a *Dalwig* a deseti eskadron husarského pluku *Lossow* (*tamtéž*, 233). Prapor pluku *Anhalt* pochodoval 10. září, společně s třinácti eskadronami jezdeckva pod velením generálmajora Joachima Bernharda von Prittwitz, bez děl a povozů, pouze s několika koňmi a zavazadly, přes Adršpach do Horních Teplíc, kde byl rozbit tábor (*tamtéž*, 234). Zbytek sboru vyčkával, než dorazí zbývající pluky a nakonec pochodoval týž den přes obec Skály (*dříve Bischofstein*) k Broumovu, kde již mezitím stál generálmajor Prittwitz (*tamtéž*). Pruský sbor se rozložil tak, že obce Hejtmánkovice a Voigtsdorf (*dnes součást Hejtmánkovic*) byly před nimi, Broumov ležel na levém křídle (*tamtéž*).

V těchto dnech byl při průzkumu u Police nad Metují za husté mlhy zajat důstojník kyrysnického pluku *Lossow* (*tamtéž*). Po několika dnech pokračoval pruský sbor v pochodu dále do Kladska a 20. září dorazil do tábora u Neurode (*tamtéž*). Do konce roku byl na Broumovsku poměrně klid, manévry a střety znepřátelených vojsk se mu prozatím vyhýbaly. V září roku 1778 měl v rámci prohlídky zemského opevnění místní kraj znovu navštívit císař Josef II., ubytován byl údajně v polickém klášteře (*Baudyš 1996*).

4.2 Rok 1779

V lednu roku 1779, poté, co Rakušané získali v předešlých bojích západní část kladského hrabství, nacházela se ve východních Čechách hlavní část sboru podmaršálka Dagoberta Sigmunda hraběte von Wurmser, jenž umístil svůj hlavní stan do Smiřic

(Honl 1925-26, 19). Tento sbor tvořil pohraniční kordon, táhnoucí se od Jilemnice přes Vrchlabí, Trutnov, Stárkov, Náchod až do Králík (*tamtéž*). V obsazené části Kladska byly ponechány pouze jednotky generálmajora Ludwiga von Terzi, jenž 21. ledna vyslal do Broumova prapor chorvatských pandurů, přičemž linie předních stráží byla posunuta za Broumov, Levin (*dnes Lewin Kłodzki*), Rückers a Habelschwerdt (*tamtéž*). Soustředění sil v pohraniční oblasti a rušivé výpady proti zimujícím jednotkám byly na pruské straně chápány jako příprava k ofenzivě do Slezska, znepokojivá byla také ztráta částí Kladska (*tamtéž*, 19-20). Fridrich II. hodlal situaci vyřešit vpádem do Čech, který mohl být nejlépe realizován postupem přes Friedland a Broumov směrem na Náchod, čímž by donutil k ústupu císařsko-královské jednotky v Kladsku (*tamtéž*, 20). Tažení měl od severu se svou II. armádou podporovat králův bratr Heinrich (*tamtéž*).

Přestože byly zimní operace ve vojenství 18. století spíše výjimkou a armády využívaly zimní měsíce jako vítanou přestávku k načerpání sil, pro válku o bavorské dědictví byly typickým rysem (Honl 1925-26, 46). V prvním únorovém týdnu roku 1779 dorazily zprávy, že pruské vojsko opustilo svá zimní ležení a připravuje se na ofenzivu do Čech (*tamtéž*). Hájit celý Broumovský výběžek nebylo v danou chvíli pro nedostatek prostředků možné, prapor pandurů, nacházející se tou dobou v Broumově, byl proto 9. února raději stažen do Police (*tamtéž*). Zpoza Stěn byly následně vyslány početnější oddíly s úkolem obsadit průsmyk na Honech, který hrál s místním opevněním již několikrát svou strategickou úlohu v předešlé válce (*tamtéž*). Neméně důležitou opevněnou soutěsku u Bohdašína obsadily části pěšího praporu, nacházejícího se ve Stárkově (*tamtéž*). V Broumově zůstala pouze slabá posádka, složená z několika desítek mužů, V. V. Tomek uvádí čtyřicet vojáků (Honl 1925-26, 46; Tomek 1881, 329). Za hranicemi se formovaly dva pruské sbory, první z nich pod osobním Friedrichovým velením, druhému sboru, který se nacházel již u Friedlandu, velel generálmajor Heinrich Wilhelm hrabě von Anhalt (Honl 1925-26, 46). Anhaltův sbor, čítající 8 praporů pěchoty a 13 eskadron jízdy⁹, překročil ve Starostíně 17. února hranice a postupoval k Broumovu (Honl 1925-26, 46; Ludvík 1857, 291). Předsunutá pruská kavalerie se u města objevila již v 10 hodin dopoledne a narazila na odpor početně slabé posádky (Honl 1925-26, 46). Rakušané, kteří proti pruské přesile neměli mnoho šancí, se zarputile bránili u tzv. horní i dolní brány a v obraně setrvali, dokud

---

⁹ Jiné zdroje uvádějí pouze 6 praporů pěchoty a 7 eskadron jezdeckva (Criste 1904, 124; Ludvík 1857, 291; Uhlich 1779; 70).

mužstvu kompletně nedošla munice [noviny 1779 2017]. Poté, co k městu dorazila pruská pěchota a zahájila znepokojivou palbu ze šesti děl a obránci “*tito jak se pravi i knoflíky byli vystřileli*”, byla posádka kolem 13:45, po necelých čtyřech hodinách, nucena boj ukončit [tamtéž]; (Honl 1925-26, 46; Ludvík 1857, 291). Rakušané otevřeli bránu, von Mallinarich, praporčík varaždinského hraničářského pěšího pluku “Sankt Georger”, se společně s 33 muži vzdal a na náměstí předal pruskému velení oficiální kapitulaci¹⁰ [noviny 1779 2017], (Honl 1925-26, 46). Prusové následně rychle obsadili celé město i s přilehlým okolím, generálmajor Anhalt se ubytoval v prostrách kláštera (Honl 1925-26, 46). Aby bylo zajištěno spojení Broumova s Kladskem, vyslal Friedrich II. část svého sboru, operujícího jižně od výběžku, k hranici do obce Steinau (Honl 1925-26, 46-47). Dobytí Broumova nemělo pro nepřátelské vojsko valný strategický význam, důležitějším cílem byl v danou chvíli například nedaleký Náchod, cesta k němu však byla odříznuta obsazenými soutěskami na Honech a u Bohdašína (tamtéž, 47). Nutno podotknout, že na Prusy rytířské chování praporčíka chorvatských hraničářů při vydání Broumova zapůsobilo a aby předešli případným obviněním či nedorozuměním z rakouské strany, nechali starostu a další představitele města ještě týž den vyhotovit čestné prohlášení, že se praporčík von Mallinarich i jeho muži bránili “*neohroženě, statečně a obzvláště zarputile*” a kapitulací město ušetřili před pleněním pruských husarů a dobrovolnických praporů [noviny 1779 2017]. Dokument podepsal sám generálmajor hrabě von Anhalt [tamtéž].

V reakci na tyto události stáhli Rakušané všechny své, v Kladsku dislokované jednotky dílem do Čech a částečně do pozic u Rückers (Österreich-Teschen 1834, 331). Podmaršálek Wurmser opustil svůj hlavní stan u Smiřic a vydal se k hranicím do obce Reinerz, aby se nepříznivou situací na Broumovsku pokusil zvrátit (Honl 1925-1926, 47). V Polici a v opevněných pozicích na Honech se v tuto dobu nacházel pouze jeden prapor pěchoty, další prapor a jedna eskadrona husarů byla dislokována u Bohdašína a ve Stárkově (tamtéž). Dne 20. února pochodoval podmaršálek Wurmser se třemi prapory pěchoty a oddílem husarů přes Lewin, Schlaney, Sedmákovice, Machov, Polici nad Metují a Hony s cílem získat Broumov zpět (Honl 1925-26, 47; Österreich-Teschen 1834, 331). Město se svými hradbami však Prusům posloužilo jako dobrý opěrný bod

---

¹⁰ Pozdější prameny zmiňují po dobytí Broumova 2 zajaté důstojníky a 50 Chorvatů (Österreich-Teschen 1834, 330), další texty uvádějí, že byla posádka složena ze 40, dokonce až 360 Chorvatů či 1 důstojníka a 24 mužů (Honl 1925-26, 46; Ludvík 1857, 291; Tomek 1881, 329).

a následující rakouský útok byl odražen (*Honl 1925-1926, 47*). Prusové využili dočasného oslabení rakouských oddílů v Kladsku pro vlastní úder, generál Wunsch povolal z kladské pevnosti několik praporů a všechno dostupné jezdecktvo a zaútočil na postavení císařsko-královských jednotek u Reinerz (*Honl 1925-26, 47; Österreich-Teschen 1834, 331*). Kraj údajně halila hustá mlha a Prusové nevěděli, jak silné nepřátelské jednotky proti nim stojí (*Österreich-Teschen 1834, 331*). Rakušanům se následný útok, i přes palbu z těžkých děl, podařilo zastavit a poté, co se druhý den vrátily od Broumova i Wurmserovy oddíly, byli Prusové nuceni ustoupit (*tamtéž*).

Generálmajor Anhalt, velitel sboru hájícího Broumov, se po rakouském útoku rozhodl zesílit své dosavadní pozice (*Honl 1925-26, 48*). Město společně s klášteřem obdrželo požadavek na zajištění adekvátního množství pracovní síly, potřebného k rozšíření místního opevnění (*tamtéž*). Jelikož nárokům nebylo možné okamžitě vyhovět, Prusové požadovali kompenzací peněžní pokutu (*tamtéž*). Krátce nato byla církevní vrchnost obviněna z nedostatečné snahy a důslednosti při plnění zadaných úkolů a klášter byl nucen vyplatit další sumu (*tamtéž*). Práce na polním opevnění, které bylo zbudováno v klášterní zahradě a na polích u dřevěného hřbitovního kostela Panny Marie, provedli nakonec většinou sami prusští vojáci, kterým však musel klášter vyplatit nemalou odměnu (*tamtéž*). Aby byli Prusové kryti proti možnému nepřátelskému úderu od Friedlandu a zároveň byl zabezpečen případný ústup Anhaltovu sboru, zajistili vojáci pomocí dělostřelectva, zátarasů a polního opevnění tzv. kótu 491, bývalé rakouské pozice mezi Hejtmánkovicemi a Jetřichovem (*Honl 1925-26, 59; Österreich-Teschen 1834, 331*). Výšina byla v pozdějších letech nazývána místními obyvateli jako *Schanzenberg*.

Jelikož Rakušané nemohli dosáhnout Broumova frontálním útokem, rozhodli se zablokovat Prusům přístupové cesty a menšími údery narušovat jejich obranu (*Honl 1925-26, 59*). Major Naundorf z husarského pluku *Wurmser* obdržel rozkaz, aby se smíšeným oddílem jezdecktva přerušil spojení broumovské posádky s Friedlandem (*tamtéž*). Na levém křídle byli Prusové na přelomu února a března zatlačeni z Hynčic směrem do Heřmánkovic (*dříve Hermsdorf*), k Broumovu se však podmaršálek Wurmser stále nemohl přiblížit, jelikož mu v tom bránilo několik těžkých baterií, výhodně rozestavených na výšinách ovládajících krajinu (*Österreich-Teschen 1834, 331*). Dne 3. března byla na Janovičkách majorem Naundorfem a jeho jezdci přepadena pruská pícní zásobovací kolona, načež byl zajat jeden důstojník a 20 mužů (*Honl 1925-26, 59*). O den později byl napaden palisádou opevněný rozlehlý statek

v nedalekém Görbersdorfu (*dnes Sokolowsko*), poté se však Rakušané znovu vrátili do Čech, kde se jim 7. března podařilo dobýt slabě bráněné obce Vižňov, Meziměstí a Ruprechtice (*Honl 1925-26, 59; Österreich-Teschen 1834, 331*). Následná dohoda o třítydenním klidu zbraní překazila myšlenky na dobytí Broumova, ve kterém během několikrát prodlužovaného příměří stále zůstávala pruská posádka (*Honl 1925-26, 59*). Jednání v Těšíně skončila uzavřením míru teprve 13. května, pruské jednotky definitivně opustily město až o tři dny později (*tamtéž*).

Kraj byl dlouhým pobytém nepřátelských vojáků znovu značně poznamenán. Město bylo ještě za pruské okupace postiženo rozsáhlým požárem, který zničil desítky budov (*Honl 1925-26, 59*). V důsledku bezohledného vymáhání tučných částek a kvůli dalším válečným výdajům byla městu, klášteru a okolním vsím způsobena škoda v řádech statisíců zlatých (*tamtéž*). Úpadek postihl také místní vyhlášenou soukenickou výrobu, kde díky přerušení obchodu se sousedním Slezskem přišlo o práci několik set tkalců (*tamtéž*). Válečné škody nebylo možné v plné výši nahradit (*tamtéž*). Broumovu byly odpuštěny některé nedoplatky, byla přislíbena pomoc obyvatelům postižených požárem a ze stavu armády byli dodáni již nepotřební koně a zásoby v podobě mouky, rýže atd (*tamtéž*). Určitou finanční náhradu obdržel i klášter a místní obce (*tamtéž*).

5. Metodyka výzkumu

Zcela zásadním, nejrozsáhlejším a ve většině případů také jediným pramenem poznání pro studium polních opevnění z 18. století na Broumovsku jsou rektifikované plány 1. (tzv. josefského) vojenského mapování [*1. voj. mapování*]. Jednotlivé fortifikace jsou na mapových listech zakresleny ve svých původních pozicích a tvarech, na základě čehož byl v rámci této práce sestaven katalog 56 objektů. Mapové listy č. 47 a 48, na kterých je opevnění na studovaném území zobrazeno, však ukazují stav až z let 1780-81, přičemž bylo v kombinaci s písemnými prameny zjištěno, že mapy v úplnosti neukazují skutečnou podobu opevněných linií a jednotlivých obranných prvků ve válečném stavu, nýbrž realitu poválečnou [*mapový list č.47; mapový list č. 48*]. Výhradně z pruských záznamů, zmiňujících fortifikace, jenž v 1. vojenském mapování nejsou zaneseny, vyplývá, že v rektifikovaných plánech nejsou zdaleka všechny objekty, které byly především v období sedmileté války na Broumovsku vybudovány (*1761; 1783; Lloyd-Tempelhoff 1795; 1801*). Vzhledem k minimálnímu časovému

odstupu od války o bavorské dědictví a předpokládané dočasné právní ochraně zemních fortifikací, lze předpokládat velkou míru autenticity.

S vědomím limitů a nemožnosti identifikace všech opevněných prvků, byla jednotlivým fortifikacím dle logických celků a geografického uspořádání v mapových listech přidělena pořadová čísla 1 - 56. Jelikož je krajina v 1. vojenském mapování tvarově zkreslená a nepřesná, předcházelo vizuálnímu terénnímu průzkumu porovnávání více druhů mapových podkladů s cílem co možná nejpřesněji určit polohu předpokládaných terénních reliktnů. Jednou z hlavních metod byl průzkum pomocí tzv. lidarových snímků – digitálního modelu reliéfu České republiky 5. generace (2009-2013), díky němuž se některé nadzemní relikty podařilo odhalit [*lidarové snímky*].

Tato metoda však především v rámci Broumovského výběžku naráží na problém s širším zalesněním a lokálním hustým porostem, který komplikuje snímání zemského povrchu a některé i velmi výrazné nadzemní relikty nejsou na digitálním modelu reliéfu (DPMR 5G) znatelné.

Další užitečnou metodu představovalo využití historických leteckých měřických snímků ze 30., 40. a 50. let minulého století, díky kterým bylo odhaleno několik dnes již neexistujících objektů nebo jejich částí [*let. snímky 2018; mapa kontaminace 2018*].

Na jednom ze snímků jsou patrné částečně diskutabilní porostové příznaky další z dnes zaniklých fortifikací. Velmi nápomocnými se ukázaly jednotlivé druhy map stabilního katastru Čech, kde se k roku 1840 znovu podařilo identifikovat řadu dnes již zaniklých částí polního opevnění, v některých případech jde dokonce o kompletní tvary [*mapy SK Čech*]. Výhodou map stabilního katastru je především vysoká přesnost, srovnatelná se stávajícími katastrálními mapami, díky čemuž mohlo být u některých objektů velmi dobře rekonstruováno jejich původní umístění v krajině. Zlomek fortifikací je v úplnosti nebo jen částečně naznačen i v mladších mapových podkladech 2. a 3. vojenské mapování, tyto však již nepřinesly žádné zásadní poznatky a spíše dokumentují, do jaké doby se konkrétní objekty dochovaly [*2. voj. mapování 2018; 3. voj. mapování 2018*]. Moderní satelitní mapy posloužily spíše k lepší orientaci v krajině při plánování terénního průzkumu, žádný z reliktnů ani porostových příznaků díky nim nebyl odhalen.

Nejdůležitější částí byl samotný vizuální terénní průzkum, který ukázal nedostatky některých výše zmíněných metod, především digitálního modelu reliéfu. S využitím částečné osobní znalosti zdejší krajiny byla provedena celá řada výjezdů, při kterých byl identifikován nemalý počet reliktnů i téměř kompletních prvků polního opevnění. Pozůstatky fortifikací byly fotograficky zdokumentovány a dle možností byly

zaznamenány GPS souřadnice. GPS přijímač zapůjčila Katedra archeologie Filozofické fakulty Univerzity v Hradci Králové. Členitá krajina a hustý lesní porost měly v některých případech vliv na značný rozptyl naměřených bodů. Získané hodnoty byly v kombinaci s historickými leteckými snímky a mapovými podklady stabilního katastru Čech souborně zpracovány v programu ArcGIS - ArcMap 10.3. Objekt 56, v rámci Broumova nejzachovalejší, byl při jednom z výjezdů za pomoci kolegů z Katedry archeologie přesně geodeticky zaměřen a následně vyhotoven jeho trojrozměrný model (Obrázek č. 1).

6. Katalog

6.1 Laudonovy valy

Objekt 1: zalomená valová uzávěra, k. ú. Hony/ Jetřichov

Tzv. „Laudonovy valy“ byly samostatně vybudovaným opevněním, jehož úkolem bylo kontrolovat pod objektem ležící soutěsku a především blokovat průchod hlavní silnicí z Broumova do Police nad Metují, na kterou se ještě pod opevněním v průsmyku Pasa napojovala též cesta z horní části Jetřichova. Fortifikace je zobrazena na 1. vojenském mapování v mapovém listu č. 47, uvedená lokalita je zde s (*mylným*) odkazem na třicetiletou válku označena jako *Schweden-Schanz* (Mapa č. 31). Z mapového podkladu není jasně patrné, zda se jednalo o dva objekty, nebo byly tyto spojeny do jednoho celku.

Opevnění se nacházelo na hřbetu Broumovských stěn na lokalitě zvané Honské sedlo nebo také „Na Pasách“ (*cca 592 m n. m.*). Fortifikace byla vystavěna na terénním předělu nad obcí Hony, kde se krajina v severovýchodním směru ostře láme.

Pod objektem ležící průsmyk Pasa je jedním ze dvou přirozených přechodů Broumovských stěn, které bylo možno na cestě z Broumovského výběžku dále do vnitrozemí Čech využít. Díky strategické poloze a důležitosti procházející komunikace se „Laudonovy valy“ v průběhu sedmileté války staly terčem dobývání, demolicí a následných opakovaných obnov.

Z opevnění se v „úplnosti“ zachovala pouze jeho východní část, kde se na okraji lesního porostu dodnes nachází zalomené ukončení mohutného valu s jednostranným příkopem, umístěným za objektem (Foto č. 1, 2, 3, 4). Značnou část původní fortifikace narušuje silnice, přidružené parkoviště a dnes již neužívané lesní cesty, které zbytky opevnění procházely. Střední a západní část objektu byla v průběhu

let srovnána se zemí, v některých místech je patrná pata valu na níž lze pozorovat pozdější úmyslé zarovnění terénu, částečně je dochován příkop, který kopíruje původní zalomený konec fortifikace. Zmiňované relikty střední a západní části „Laudonových valů“ lze nejlépe pozorovat v zimních měsících, kdy jim dá sněhová pokrývka lépe vyniknout, v jiných částech roku tyto detaily více méně zanikají v bující vegetaci (Foto č. 2, 3, 4). Celý průběh dvojité zalomeného valu, respektive příkopu obj. 1, je poměrně dobře znatelný na lidarových snímcích (Mapa č. 32). Z doplňkového objektu či jeho pokračování, zobrazeného v jižním směru na 1. vojenském mapování, se do dnešních dnů díky jeho poloze nic nedochovalo.

V rámci rekonstrukce a stavby stoupacího pruhu hlavní silnice II/303 z Náchoda do Broumova zde v březnu roku 2013 proběhl v místě zbytků příkopu prozatím nepublikovaný záchranný předstihový archeologický výzkum. Exkavaci a dohled u následné skrývky vedl Mgr. Jan Tůma z Regionálního muzea v Náchodě [*Výroční zpráva RMN 2013*, 28].

Zajímavost představuje místní turistické značení, které případného návštěvníka zavede ke zcela jiným, vzdušnou čarou více jak kilometr vzdáleným „Laudonovým valům“, označeným informační tabulí. Poloha domnělého opevnění zcela odporuje soudobým zásadám stavby polních fortifikací, za zmiňovaným „objektem“ se navíc nachází téměř kolmý, zcela neschůdný sráz, který by znemožňoval jakýkoliv případný ústup.

6.2 Linie u Jetřichova

Objekty 2 a 3: propojené barkany, k. ú. Jetřichov

Barkany byly vybudovány na přirozené vyvýšenině v horní části Jetřichova u obecní části Lesní Domky, naproti dnešní pískovně. Spojené objekty tvořily kolem výšiny téměř půlkruhovou obranu, na kterou navazoval nedaleký redan – obj. 4. Společně kontrolovaly pod nimi ležící část údolí s protékajícím Jetřichovským potokem a dvě sbíhající se komunikace. Fortifikace jsou v 1. vojenském mapování na mapovém listu č. 47 vyobrazeny v lesním porostu, který se zde nachází dodnes (Mapa č. 33). Jednostranný příkop obou barkanů, umístěný před objekty, se zachoval v poměrně dobrém stavu, val byl zredukován erozí, zachoval se však v případě obou fortifikací ve své původní délce (Foto č. 5, 6, 8, 9). Zajímavostí je dlouhý rovný val postrádající příkop, spojující obě pevnůstky prakticky v jeden opěrný bod, jenž vychází z východní

části obj. 2 a na obj. 3 se napojuje v jednom z jeho vrcholů (Foto č. 7). Barkany jsou slabě patrné na lidarových snímcích (Mapa č. 34).

Objekt 4: redan, k. ú. Jetřichov

Redan je na 1. vojenském mapování zobrazen v mapovém listu č. 47 a společně s obj. 2 a 3 tvořil obranu okolo výšiny v Jetřichově – Lesních Domkách, jihovýchodně od dnešní pískovny (Mapa č. 7). Na rozdíl od předešlých fortifikací se redan dle terénní prospekce a lidarových snímků ani v náznacích nedochoval.

Objekt 5: luneta, k. ú. Jetřichov

Luneta je na 1. vojenském mapování zobrazena v mapovém listu č. 47 a svým umístěním navazovala na objekty 2, 3 a 4 (Mapa č. 7). Bylo z ní možné kontrolovat blízko procházející komunikace a severovýchodním směrem se táhnoucí údolí s protékajícím bezejmenným potokem, který ústí do nedalekého rybníka. Dle vizuálního terénního průzkumu a lidarových snímků se z objektu, navzdory tomu, že by se měl jako předcházející pevnůstky dodnes nacházet v lesním porostu, nic nedochovalo.

Objekt 6: luneta, k. ú. Jetřichov

Fortifikace je v plánech 1. vojenském mapování zobrazena na mapovém listu č. 48 (Mapa č. 10). Luneta se nacházela jihovýchodně od obce Jetřichov na táhlém nezalesněném návrší a kontrolovala několik okolo procházejících komunikací, jakožto i pod ní ležící údolí s protékajícími bezejmennými potoky. Objekt se do současnosti nedochoval a přesto, že se dnes v místě jeho bývalého umístění nachází pole/ louka, neodkazují na něj ani porostové příznaky.

Objekt 7: redan, k. ú. Jetřichov

Redan, v 1. vojenském mapování zakreslen na mapovém listu č. 48, se nacházel taktéž na mírné vyvýšenině jihovýchodně od Jetřichova (Mapa č. 10). Vrcholem objektu procházela komunikace vedoucí z vesnice, která se za fortifikací dělila na dvě cesty, pokračující dále směrem k Broumovu a Hejtmánkovicím. Není jisté, zda redan v době své bojové připravenosti průjezd kompletně blokoval, nebo bylo možné objektem projít, vzhledem k funkčnosti objektu je však první verze pravděpodobnější. Fortifikace kontrolovala průchod zmiňovanou komunikací a zároveň z ní bylo možné pozorovat

rozprostírající se údolí obce i okolní níže položené louky a polnosti. Na 1. vojenském mapování je poblíž redanu zakreslen kříž, patrně prvek drobné sakrální architektury. Tzv. boží muka se poblíž bývalého stanoviště redanu nacházejí dodnes, mají však pravděpodobně novější podobu a není jisté, zda stojí na svém původním místě. Podobných sakrálních pomníků se v krajině Broumovského výběžku nachází značné množství, často však musely ustupovat nově budovaným komunikacím a především radikálním změnám tvarů polností v rámci poválečné kolektivizace zemědělství. Redan byl v minulosti kompletně zničen, není patrný na lidarových snímcích a jeho umístění nelze rekonstruovat ani podle porostových příznaků.

Objekt 8: barkan, k. ú. Jetřichov

Objekt byl zbudován v jedné linii s předcházející fortifikací a přímo na ni navazoval, v plánech 1. vojenského mapování je zanesen v mapovém listu č. 48 (Mapa č. 10). Barkan byl s největší pravděpodobností vystavěn na dominantní poloze uprostřed polí, bylo z něj možné kontrolovat pod ním ležící údolí, okolní níže položená pole a louky a dvě procházející komunikace, na něž však nebyl, na rozdíl od dvou sousedních objektů, přímo vázan. Objekt byl kompletně rozorán a dodnes se nezachoval ani v náznacích, jeho původní polohu lze uprostřed poměrně rozsáhlého pole určit pouze přibližně.

Objekt 9: luneta, k. ú. Jetřichov

Fortifikace, zobrazená v 1. vojenském mapování na mapovém listu č. 48, byla vázána na komunikaci, která objektem procházela a dělila je na dvě stejné poloviny tak, jako tomu bylo u obj. 7 (Mapa č. 10). Znovu není zcela jasné, zda byla cesta nadále průchozí, luneta ji však patrně kompletně přehradila a kontrolovala tedy pohyb na této spojnici. Fortifikace byla vystavěna na terénní dominantě, v úvahu připadá kóta 474,9, odkud mohl být pokryt okolní níže položený prostor a další nedaleko procházející komunikace. Luneta byla v průběhu let kompletně zničena a nelze ji identifikovat ani na lidarových snímcích, ani podle porostových příznaků. Původní polohu lze na základě zásad stavby polních opevnění na zmiňované terénní dominantě pouze předpokládat.

Objekt 10: vícenásobný bilet, k. ú. Jetřichov

Opevnění je v 1. vojenském mapování zobrazeno na mapovém listu č. 48 a mělo kromě před sebou ležícího údolí kontrolovat taktéž několik procházejících komunikací,

jedné z nich se svou jihozápadní částí přímo dotýkalo (Mapa č. 10). Mezi popisovaným objektem a navazující fortifikací č. 11 je v 1. vojenském mapování zobrazen křížek. V těchto místech se dodnes nacházejí tzv. boží muka, znovu však není jisté, zda stojí v bodě svého původního umístění a patrně se znovu jedná o pozdější verzi původní (v mapě zobrazené) drobné sakrální památky. Biret byl v minulosti zcela zničen a nezachovaly se z něj žádné terénní relikty, jeho původní polohu lze pouze odhadovat.

Objekt 11: barkan, k. ú. Jetřichov

Barkan, zobrazen v 1. vojenském mapování na mapovém listu č. 48, byl vystaven poblíž obj. 10, s nímž měl společně kontrolovat dvě procházející komunikace, sbíhající se u zmiňované drobné sakrální památky (Mapa č. 10). Z objektu bylo možné pokrýt jeden z výchozů členitého údolí, větvičího se směrem od obce Jetřichov a více méně celou okolní níže položenou krajinu. Fortifikace byla s největší pravděpodobností umístěna na terénní dominantě, která se nad zmiňovaným údolím rozprostírá, jeho přesnou polohu lze však pouze odhadovat, v minulosti byl kompletně srovnán se zemí.

Objekt 12: barkan, k. ú. Jetřichov

Pevnůstka je v 1. vojenském mapování zobrazena na mapovém listu č. 48 a byla vystavěna za selskými staveními (*dnes čp. 198, 216 a 36*) na stráni jižně od Jetřichova (Mapa č. 10). Ležela pod obj. 11 a taktéž kontrolovala procházející komunikaci a jeden z výchozů zmiňovaného členitého údolí, jakožto i jeho počátek v samotném údolí obce. Barkan byl v úplnosti zničen a dodnes se ani náznakem nedochoval.

Objekty 13 a 14: barkany, k. ú. Jetřichov

Oba prvky opevnění jsou zakresleny v 1. vojenském mapování v mapovém listu č. 48, byly vybudovány blízko sebe a mohly se vzájemně krýt (Mapa č. 10). Objekty bránily zčásti zalesněné návrší jihovýchodně od Jetřichova s názvem Šance nebo také kóta 492,7. V mapě stabilního katastru Čech lze nalézt označení *Schanze*, 2. vojenské mapování uvádí *259°.61 - Schanzen B.* (Mapa č. 39), ve 3. vojenském mapování (Mapa č. 38) je terénní dominanta zakreslena jako kóta 491 – *Schanzen* (Mapa SK Čech 2017; mapový list *O_4_X, 3. mil. survey 2017*). První z barkanů kontroloval procházející komunikaci, jeden z výchozů rozložitého údolí, táhnoucího se od Jetřichova

a všeobecně pokrýval pod sebou ležící rozsáhlý prostor. Druhý objekt taktéž kontroloval jedno z ústí zmiňovaného údolí, které by nepřítel nepochybně vybral pro svůj krytý postup. Oba objekty byly v minulosti beze zbytku zničeny, nejsou patrné na lidarových snímcích a neodkazují na ně ani případné porostové příznaky. Opevnění na vrchu *Schanzenberg* bylo budováno Rakušany v období sedmileté války, zároveň však byla později konkrétně tato výšina obsazena a opevněna v rámci bojů v průběhu války o bavorské dědictví i pruskými vojáky. U popisovaných fortifikací tak nelze období vzniku jednoznačně určit.

Objekt 15: zaoblená linie/ barkan s prodlouženou hranou, k. ú. Jetřichov

Fortifikace, znázorněná v 1. vojenském mapování na mapovém listu č. 48, je svým tvarem v rámci na Broumovsku vybudovaného opevnění ojedinělým objektem (Mapa č. 36). Opěrný bod využíval členitosti úbočí zmiňovaného vrchu Šance a kopíroval jednu z nakloněných teras jihovýchodně nad jetřichovskými chalupami (*dnes čp. 33, 177 a 208*), což mu ze severovýchodního pohledu propůjčilo tvar otazníku. Z poměrně dlouhého valu bylo možné pokrýt široký prostor pod ním se zařezávajícího údolí, částečně bylo možné kontrolovat i údolí obce. Z objektu se dodnes dochovala malá terénní nerovnost (Foto č. 10), odkazující snad na přítomnost valu, která je jasně viditelná jak na lidarových, tak i satelitních snímcích (Mapa č. 35). Stejně jako u předchozích dvou fortifikací není jednoznačné, ze kterého období objekt pochází, tedy zda vznikl v rámci obranných opatření roku 1758, nebo byl vystavěn roku 1779 pruskými vojáky.

Objekt 16: barkan, k. ú. Jetřichov

Pevnůstka byla v plánech 1. vojenského mapování zanesena na pomovém listu č. 48 (Mapa č. 13). Představovala samostatný předsunutý post, vybudovaný na návrší západně od obce Jetřichov. Barkan byl s největší pravděpodobností vybudován na nebo poblíž kóty 476,9, kolem níž procházela jedna z komunikací vedoucích z Meziměstí. Tehdejší i dnešní hlavní silnice do Meziměstí protíná polnosti o něco níže. Kromě cest bylo z objektu možné pokrýt celé před ním se rozprostírající údolí a okolní níže položený prostor. V místě stanoviště opevněného bodu probíhala a dodnes probíhá intenzivní zemědělská činnost, objekt byl tedy kompletně rozorán a nedochoval se ani v náznacích. Na polích jej nelze identifikovat ani dle porostových příznaků, jeho umístění je tedy s přihlédnutím k terénu a funkčnosti objektu pouze předpokládán.

Objekt 17: redan s prodlouženým flankem, k. ú. Jetřichov

Objekt je v 1. vojenském mapování zakreslen na mapovém listu č. 48 a byl vybudován na úbočí výšiny, kóty 480,3, jihovýchodně od Jetřichova (Mapa č. 13).

Jeho poloha na odvráceném svahu naproti předešlému objektu 15 umožňovala z obou stran efektivně pokrývat celé údolí. Konkrétním úkolem fortifikace bylo kontrolovat údolím procházející komunikaci, která se ve směru od Jetřichova nedaleko opevnění dělila na dvě další cesty, z nichž jedna pevnůstkou [přímo?] procházela. Objekt byl v minulosti zcela zničen a nezanechal po sobě žádné znatelné stopy. Jeho bývalou polohu lze, s přihlédnutím k terénním nerovnostem, určit pouze přibližně.

Objekt 18: barkan, k. ú. Jetřichov

Pevnůstka, zanesená v 1. vojenském mapování v mapovém listu č. 48, byla vystavěna patrně na nebo poblíž vrcholu zmiňované kóty 480,3 (Mapa č. 13). Pod bývalým stanovištěm opevnění se dnes nacházejí domy čp. 26, 24, 219 a 218. Terénní dominanty ovládala pod sebou ležící údolí, z objektu bylo možné kontrolovat hned několik procházejících komunikací včetně důležitých křižovatek a kompletně pokrýt okolní níže položený terén. Barkan tvořil společně s objekty 16 a 18 kruhovou obranu zmiňované terénní dominanty a zároveň kryl týl sousedních fortifikací. Ačkoliv v místě terénního ostrohu, na rozdíl od předešlých pevnůstek, patrně nikdy neprobíhala intenzivní zemědělská činnost, barkan byl v průběhu let zcela srovnán se zemí. Jelikož na něj neodkazují porostové příznaky a není znatelný ani na lidarových snímcích, polohu bývalého objektu lze určit pouze s přihlédnutím k členitému terénu a dobovým zvyklostem stavby polního opevnění.

Objekt 19: bilet s flanky, k. ú. Jetřichov

Fortifikace, zanesená v 1. vojenském mapování na mapovém listu č. 48, byla zbudována na ostrohu nad hlavní silnicí od Broumova/ Hejtmánkovic u paty výše zmíněné kóty 480,3 (Mapa č. 13). Mírná terénní vyvýšenina, jež byla stanovištěm biletu, byla oblovena hned několika komunikacemi, které bylo možné kontrolovat, primárním úkolem však bylo blokovat hlavní silnici, mající dodnes patrně obdobný průběh a zároveň doplňovat, společně se dvěma předešlými fortifikacemi, kruhovou obranu. Objekt po sobě nezanechal žádné stopy, jeho polohu lze pouze odhadovat.

Objekt 20: zalomená linie, k. ú. Jetřichov

Opevnění je v 1. vojenském mapování zakresleno v mapovém listu č. 48 a bylo vybudováno v údolí vedle hlavní silnice z Hejtmánkovic do Jetřichova, které se svou jihozápadní stranou přímo dotýkalo (Mapa č. 13). Naproti objektu je v mapě vedle komunikace znázorněn křížek, tento však dnes nelze spojit s žádnou v místě stojící drobnou sakrální památkou. Účelem fortifikace bylo ve spolupráci se sousedními pevnůstkami 18 a 21 především kontrolovat či blokovat pohyb na zmiňované silnici. Dodnes se ze zalomené linie nedochovaly žádné nadzemní relikty.

Objekt 21: redan s flanky, k. ú. Jetřichov

Fortifikace, zanesená v plánech 1. vojenského mapování v mapovém listu č. 48, byla zbudována na mírné vyvýšenině východně od návsi obce Jetřichov, nad hlavní silnicí z Broumova/ Hejtmánkovic (Mapa č. 13). Redan byl vystavěn v jedné linii s nedalekým obj. 18 a funkčně na něj přímo navazoval. Z objektu bylo možné pokrýt značnou plochu, nacházející se v předpolí, a taktéž kontrolovat dvě komunikace, mezi nimiž byl vystavěn. Bývalé stanoviště redanu se dnes nachází na rozlehlé pastvině, kde však nelze s pomocí lidarových snímků ani porostových příznaků identifikovat žádné pozůstatky.

Objekt 22: luneta, k. ú. Jetřichov

Opěrný bod je v 1. vojenském mapování zakreslen na mapovém listu č. 48 a byl vybudován na táhlé terénní vlně východně od Jetřichova, která v týlu obranné linie vrcholí kótou 493,1 (Mapa č. 13). Samotná luneta se nacházela v nadmořské výšce zhruba 475 m. Výhodné umístění umožňovalo pokrýt rozsáhlý níže položený terén, kontrolovat několik okolních komunikací, jakožto i výchozy dvou údolí, kterými je k obranné linii možné projít od řeky Stěnavy směrem od Ruprechtic/ Hynčic. Lidarové snímky ukazují, že by se v místě bývalého opevněného bodu mohly nacházet drobné terénné nerovnosti, nápadně odkazující na tvar lunety. Vzhledem k tomu, že se dnes lokalita nachází v ohradě s býky, byl vizuální průzkum pouze zběžný, žádné terénní relikty však nebyly identifikovány. Nabízí se možnost, že pozůstatky pro svou nenápadnost nejsou okem viditelné a mohou být odhaleny pouze s využitím digitálního modelu reliéfu, jako tomu je u objektu následujícího. Fortifikace však byla z praktického hlediska úplně, nebo v drtivé většině zničena.

Zhruba sto metrů severovýchodním směrem se v mírném svahu nacházejí pobožené zbytky sakrální památky, kaple Nejsvětější Trojice, v lidové tradici nazývané

Laudonova kaple (*Laudon-Kapelle*), která byla dle pověsti postavena na památku „generála“ Laudona [*Dittersbach 2018; Hynčice 2018*]. Někdy se uvádí, že kaple stojí na místě, kde původně stávala pozorovatelná Laudonových vojsk, což by mohlo odkazovat na některý z objektů polního opevnění [*Laudonova kaple 2018*]. Kapli nechal na svém pozemku roku 1805 vystavět hospodář Karl Erber a po svém zeti (*Georg Groher*) ji původně nazval *Groherkapelle* [*Dittersbach 2018*]. Roku 1815 byla přestavěna a v provedení z masivního červeného pískovce se zde v podobě ruin nachází dodnes [*kaple Nejsvětější Trojice 2018*].

Objekt 23: redan, k. ú. Jetřichov

Fortifikace, znázorněná v 1. vojenském mapování v mapovém listu č. 48, byla umístěna na vyvýšeném terénním zlomu nad staveními na dolním konci Jetřichova v lokalitě U kapličky, ve svahu pod obj. 22 (Mapa č. 40). Z objektu bylo možné pozorovat pod ním ležící údolí, konec obce a pokrýt hned několik komunikací, primárně však kontroloval tehdy ještě dva mosty přes řeku Stěnavu, na kterých se sbíhaly cesty z Hynčic a Ruprechtic (Mapa č. 13). Při vizuálním terénním průzkumu nebyly odhaleny žádné relikty, na lidarových snímcích je však téměř celý průběh redanu překvapivě jasně znatelný, původní polohu pevnůstky lze tedy přesně identifikovat (Mapa č. 41).

Plukovník hrabě von Schmettau, člen generálního štábu pruské královské armády, zakreslil s největší pravděpodobností právě tento popisovaný objekt ve své mapě z tažení roku 1778 nesprávně na opačnou stranu údolí (Mapa č. 42), na které nebyl žádný prvek obranné linie vybudován [*pruská mapa 2018*]. Chyba byla patrně způsobena odstupem, se kterým byla mapa, vydaná až roku 1789, tvořena [*tamtéž*].

Objekt 24: biret, k. ú. Jetřichov

Opěrný bod je v plánech 1. vojenského mapování zanesen v mapovém listu č. 48 a byl umístěn na mírné vyvýšenině v údolí za obj. 22, východně od Jetřichova (Mapa č. 13). Přirozená úžlabina, nad kterou byl objekt vybudován, je výchozem údolí, ostře zařiznutého do svahu. Určitou část roku jím protéká malý potůček, směrem od Hynčic jím však bylo možné projít k obranné linii. Biret kontroloval dvě komunikace, které jeho stanoviště obcházely, zároveň pokrýval zmiňovaný výchoz údolí a v obranné funkci celkově navazoval na obj. 22. V minulosti byla fortifikace kompletně zničena. Lidarové snímky sice ukazují náznaky terénních nerovností, které by mohly být pozůstatkem biretu, vizuální terénní průzkum však žádné stopy neodhalil. Na opevnění

neodkazují ani porostové příznaky, svrchní část půdy je značně poznamenána dlouhodobým pohybem dobytka. Bývalé umístění opěrného bodu lze určit jen přibližně v kombinaci s dobovými zvyklostmi stavby fortifikací a místního terénu.

Objekt 25: biret, k. ú. Jetřichov

Fortifikace, zakreslená v 1. vojenském mapování na mapovém listu č. 48, byla umístěna poblíž vrcholu terénní dominanty, kóty 486,5, nad objektem 24, východně od dolního Jetřichova a byla posledním opěrným bodem linie u Jetřichova (Mapa č. 44). Pod bývalým opevněním se nachází téměř kolmý neschůdný skalnatý sráz, vlevo od biretu se do terénu zakusovalo již zmiňované údolí, jímž bylo možné projít od Ruprechtic/ Hynčic. Opevnění mělo společně s objekty 22 a 24 tento průchod pokrýt, zároveň bylo z biretu možné, díky značnému převýšení a umístění na samotném okraji svahu nad řekou Stěnavou, shlédnout na pod ním se rozkládající široký pás údolí. Vpravo, hluboko pod svahem, se nacházely první chalupy obce Hynčice s procházející hlavní komunikací, rozsáhlé rybníky, severně před objektem byla na obzoru vidět první stavení v Ruprechticích, jakožto i na výšině stojící barokní Kostel sv. Jakuba Většího, který se zde již v tuto dobu nacházel. Případná posádka biretu mohla navázat vizuální kontakt s obj. 28 (Mapa č. 19), počátečním opěrným bodem linie u Ruprechtic, jenž se nacházel na zhruba šest set metrů vzdáleném stanovišti poblíž Hynčic.

Fortifikace se do dnešní doby nedochovala. Není jisté, zda byla díky svému umístění zničena erozí, nebo byla, což je pravděpodobnější, jako předešlé objekty úmyslně srovnána se zemí. Vizuální terénní průzkum neodhalil žádné nadzemní relikty, část biretu je však poměrně dobře znatelná na lidarových snímcích, na nichž lze identifikovat především střední část opevněného bodu (Mapa č. 43). Opevnění je v pruské vojenské a topografické mapě z tažení roku 1778 (Mapa č. 45) zakresleno jako redan [*pruská mapa 2018*].

6.3 Opevnění u Hejtmánkovic

Objekt 26: barkan, k. ú. Hejtmánkovice

Pevnůstka je v 1. vojenském mapování zanesena na mapovém listu č. 48 a byla vybudována severovýchodně nad obcí Hejtmánkovice nad tzv. Janečkovou strání (Mapa č. 16). Nezalesněná výšina, kóta 504,5, poblíž jejíhož vrcholu se barkan nacházel,

je součástí členitého kopcovitého a povětšinou zalesněného terénu, protkaného četnými údolími a potoky. Zdejší terénem neprocházelo mnoho komunikací, jedna se však táhla právě po vrcholcích zdejších kopců, za kterými prudké neschůdné stráně sbíhají do hlubokého údolí s protékající řekou Stěnavou. Barkan tvořil společně se sousedním objektem 27 samostatnou obrannou linii, od nejbližších opevněných bodů u Jetřichova přes dva kilometry vzdálenou, jejímž úkolem bylo blokovat či kontrolovat průchod zmiňovanou komunikací. Fortifikace měla pod sebou poměrně rozložitě údolí s protékající vodotečí, které bylo z jejího stanoviště možné pokrýt. Objekt je v rámci na Broumovsku vystavěných barkanů i dalších opevněných bodů ojedinělý, jelikož byl ve svém středu valem rozdělen na dvě stejné poloviny. Není jisté, k čemu dělený vnitřní prostor pevnůstky sloužil, patrně však vylepšoval její obranyschopnost. Vzhledem k tomu, že byly v tomto prostoru vybudovány osamoceně jen dva opěrné body, v případě, že by nepřítel překonal a ovládl jednu z částí barkanu, druhá polovina mohla patrně nadále klást odpor.

Z fortifikace se do dnešních dnů nedochovaly žádné nadzemní relikty a její bývalé stanoviště na louce nelze identifikovat ani s pomocí lidarových snímků či porostových příznaků.

Objekt 27: luneta, k. ú. Hejtmánkovice

Fortifikace je zobrazena v 1. vojenském mapování v mapovém listu č. 48 a tvořila společně s objektem č. 26 samostatnou obranu (Mapa č. 16, 46). Luneta byla zbudována patrně poblíž kóty 517,4, představující v daném místě terénní dominantu. Kolem dnes již zalesněné výšiny, ve starších mapových podkladech zvané *Holtzberg*, procházela zmíněná jediná komunikace, mající dodnes patrně obdobný průběh, která měla být výstavbou lunety a níže ležícího barkanu zajištěna a kontrolována. Na místní komunikaci se v předpolí lunety v lesním porostu napojovala cesta, vedoucí od nedalekého, dnes již neexistujícího mlýna (*Holtzmühle*), jenž stál osamoceně pod svahy tzv. *Holtzbergu* a využíval toku řeky Stěnavy. Cestou od mlýna a několika dalšími komunikacemi bylo možné, v případě proražení obrany a ovládnutí Hynčic, zdolat jinak neschůdný terén, obejít fortifikace u silně opevněného Jetřichova a dostat se tak obraně do týla, čemuž měly patrně popisované objekty 26 a 27 případně bránit. Luneta se do dnešních dnů nedochovala ani v náznacích, zbytky objektu nejsou patrné ani na digitálním modelu reliéfu. Na leteckých snímcích z roku 1953 však lze v lesním porostu spatřit nápadně se rýsující tvar lunety (Mapa č. 47). Pokud je předpoklad, že se

jedná o porostové příznaky bývalého objektu, správný, luneta je patrně jedinou fortifikací ze studovaného opevnění na Broumovsku, jejíž bývalé stanoviště bylo možné díky této metodě odhalit [mapa kontaminace 2018].

6.4 Tzv. Laudonův opevněný tábor

Stálý opevněný tábor, někdy zvaný jako Laudonův, byl vystavěn v otevřené krajině mezi obcemi Jetřichov a Hejtmánkovice. Tábor není zobrazen v žádných mapových podkladech, jeho původní umístění a podobu lze tedy rekonstruovat jen velmi přibližně s přihlédnutím k jeho případnému vhodnému umístění. V *Čížek-Slavík 1995* je uvedeno, že tábor sestával „z lunet, reduty a hvězdy“, *Čížek-Slavík 2010* uvádí opevnění, tvořené „z redanů, lunet, pětiboké reduty a koruny (otevřeného opevnění hvězdrového půdorysu)“ (*Čížek-Slavík 1995, 45; 2010, 40*). V obou případech však chybí zdroj těchto detailních informací, v rámci výzkumu polního opevnění na Broumovsku a zpracování dostupných historických pramenů nebyl nalezen žádný záznam ani mapový podklad, který by výše uvedené informace o opevnění tábora potvrzoval či vyvracel.

Tábor byl mnohokrát zmíněn v pramenech, popisujících tažení a boje v rámci sedmileté války, v průběhu války o dědictví bavorské již pravděpodobně neexistoval. Patrně první zmínka o táboře pochází z osobní korespondence Fridricha II., konkrétně z dopisu adresovaného 3. května 1759 v Ladshutu zástupci velitele kladské pevnosti, podplukovníku D'O, jenž měl být zodpovědný za obstarání informací o tomto objektu, vystavěném údajně pro 30 000 mužů u Broumova [*dopis č. 10919 2017*]. Do tábora u Broumova se měl po ústupu z Dolního Slezska na přelomu července a srpna 1759 přesunout také sbor generála jízdy markíze de Ville, opevňovací práce „za Broumovem“ zmiňuje k roku 1760 zápis z úpické kroniky (*Lloyd-Tempelhoff 1795, 151*) [*Schreiber 2018*]. Zprávy o táboře u Hejtmánkovic však bezpečně pocházejí až z roku 1761, kdy byl tento opevněný objekt, poté, co se měl stát na čas útočištěm z Dolního Slezska ustoupivšího Laudonova sboru, zmíněn v celé řadě textů (*Ben-Jochai 1762, 106; Fischer 1787, 190; Heiden 1761, 149; Heinrich 1799, 508; Löwe 1791, 39; Ludvík 1856, 276; Sporschil 1845, 253; Tielke 1778, 21; 1761b, 26; 1761c, 154; 1761d, 275*) [*Friedrich II. 1. 2018; Friedrich II. II. 2018*]. Na počátku července 1762 byl tábor obsazen sborem podmaršálka svobodného pána Brentana, o několik dní později vpochodoval do tábora sbor podmaršálka hraběte Haddicka, přítomné jednotky zanedlouho doplnil ještě sbor generálmajora Ellrichshausena (*Lloyd-Tempelhoff 1801,*

93-94). V průběhu léta téhož roku se v rámci pohybů císařsko-královské armády v táboře ubytovali se svými sbory, které byly součástí pravého křídla hlavní armády, ještě podmaršálek hrabě O'Donell a generál polní zbrojmistr svobodný pán von Sincere, část rakouských jednotek pak v opevněném táboře zůstala až do konce sedmileté války (*tamtéž*, 224). Tábor v rámci studijní cesty po dějištích předešlé války navštívil roku 1766, nebo 1767, v doprovodu generality, i sám císař Josef II. (*Růžička 2013*, 137; *Tomek 1881*, 302, *Víšek 2016*, 80). Návštěva spoluvladaře a římskoněmeckého císaře dokládá aspoň částečnou existenci opevněného tábora minimálně ještě v 60. letech 18. století, poté byl pravděpodobně pro svou nemalou rozlohu, zabírající zemědělskou půdu, srovnán se zemí. Dodnes se z opevněného objektu nedochovaly žádné nadzemní relikty, bývalé umístění tábora nelze upřesnit ani na základě porostových příznaků či digitálního modelu reliéfu.

6.5 Linie u Ruprechtic

Objekt 28: barkan, k. ú. Hynčice

Pevnůstka je v plánech 1. vojenského mapování zakreslena v mapovém listu č. 48 (Mapa č. 19). Barkan byl umístěn mezi dolním koncem Ruprechtic a obcí Hynčice na terénní vyvýšenině, představující počátek táhlé stráně nad údolím s protékajícím Ruprechtickým a bezejmenným potokem. Z ostrohu bylo možné pokrýt pod objektem se rozkládající údolí, okolní komunikace a několik mostů přes zmíněné vodoteče a jejich přítoky. Barkan byl v minulosti zcela zničen, na lidarových snímcích nejsou patrné žádné nadzemní relikty a navzdory tomu, že se dnes jeho bývalé stanoviště nachází na louce, jej nelze identifikovat ani dle porostových příznaků.

Objekt 29: barkan, k. ú. Hynčice

Opěrný bod, zanesený v 1. vojenském mapování na mapovém listu č. 48, byl vystaven východně od Ruprechtic, nad údolím bezejmenného potoka na vrcholu táhlé terénní vyvýšeniny v nadmořské výšce zhruba 494 m n. m (Mapa č. 19). Barkan, z něhož byl poměrně široký výhled, funkčně navazoval na předcházející objekt, z nezalesněného stanoviště bylo možné kontrolovat pod objektem se rozkládající údolí, jakožto i komunikace na odvráceném svahu. Jedna z cest procházela také v těsné blízkosti objektu. Pevnůstka byla v minulosti zcela srovnána se zemí a nedochovaly se z ní žádné

znatelné nadzemní relikty. Biret nelze na louce identifikovat ani pomocí porostových příznaků.

Objekt 30: zalomená linie, k. ú. Hynčice

Fortifikace je zobrazena v 1. vojenském mapování na mapovém listu č. 48 (Mapa č. 19). Linie byla vybudována na nezalesněném vrcholu táhlé vyvýšeniny východně od dolní části obce Ruprechtice, poblíž předcházejícího objektu, se kterým měla společně pokrývat před nimi se rozkládající údolí, komunikace a přilehlý prostor. Opěrný bod se stejně jako sousední objekt do dnešních dnů nedochoval, na louce jej nelze identifikovat ani dle porostových příznaků, ani s pomocí digitálního modelu reliéfu.

Objekt 31: zalomená linie, k. ú. Ruprechtice

Lomená linie, obdobného tvaru jako předcházející objekt 30, byla v plánech 1. vojenského mapování zanesena na mapovém listu č. 48 (Mapa č. 48). Byla vystavěna v zalesněné stráni nad bezejmenným potokem východně od Ruprechtic v nadmořské výšce téměř 500 m. Lokalita dnes nese označení *Na valech*. Objekt pokrýval prostor severovýchodním směrem se stáječícího údolí s protékajícím bezejmenným potokem a komunikace, procházející odvráceným svahem. Zalomená linie patří v rámci na Broumovsku vystavěných opevnění ke dvěma nejlépe zachovalým objektům. Fortifikace nebyla v průběhu let uměle narušena, val se dochoval ve své původní délce a doposud je i přes poškození erozí poměrně mohutný (Foto č. 11, 12, 13). Jelikož byl objekt vybudován ve svahu, byl opatřen oboustranným příkopem, z nichž oba si dodnes zachovaly značnou hloubku. Příkop, jenž sloužil jako prostor pro posádku, je v jednom z vrcholů rozšířen směrem do svahu, účel tohoto rozšíření není jasný. Snad mohlo sloužit k uložení materiálu, snazšímu pohybu posádky či zcela jiné potřebě. Fortifikace není navzdry své zachovalosti kvůli hustému lesnímu porostu znatelná na lidarových snímcích.

Objekt 32: biret/ zalomená linie k. ú. Ruprechtice

Opěrný bod je v 1. vojenském mapování zakreslen na mapovém listu č. 48 a byl vybudován poblíž lokality *Na valech* nedaleko vrcholu táhlé výšiny východně od Ruprechtic, jejímž nejvyšším bodem je kóta 525,3 (Mapa č. 49). Objekt byl velmi dobře posazen do kraje svahu, díky čemuž pokrýval celou stráň pod sebou, primárně však kontroloval v předpolí se rozkládající údolí s procházejícími důležitými

komunikacemi. Pod birem protéká bezejmenný potok, na němž se v době existence opevnění rozprostíraly rybníky, dodnes v lokalitě *Ruprechtická mokřina* identifikovatelné díky pozůstatkům hrází. Z fortifikace byl mimořádný výhled, jakékoliv případné nebezpečí tedy bylo možné odhalit již ze značné vzdálenosti.

Přestože byl val i příkop pro své umístění značně zredukován erozí, biret je v krajině dodnes dobře patrný a řadí se k těm zachovalejším objektům (Foto č. 14, 15). Severovýchodní část fortifikace byla v minulosti bohužel narušena hlubokým lomem a byla kompletně odtěžena (Foto č. 16). Zbylé části jsou jasně patrné na lidarových snímcích (Mapa č. 50).

Objekt 33, zalomená valová uzávěra, k. ú. Ruprechtice

Uzávěra, zobrazená v 1. vojenském mapování na mapovém listu č. 48 (Mapa č. 51), byla vybudována v pozvolné úžlabině (*Schindelgraben/ Schindel-Grund*) východně od předešlého objektu 32 a toto údolí zcela přehradila [*ind. skica Ruprechtice 2018; 3. mil. survey*]. Původně několikasetmentrový val kontroloval místně důležitou komunikaci, vedoucí kopcovitým terénem z Ruprechtic okolo lokality *U rybníčka* směrem na Heřmánkovice. Stejně jako u dalších fortifikací není jasné, zda cesta objektem procházela, nebo ji tento pro vojenské účely kompletně přehradil. Část valu jižně od zmiňované komunikace je dodnes velmi dobře zachována (Foto č. 17, 18, 19, 20). Rovně vedoucí linie byla opatřena jednostranným příkopem, jenž představoval prostor pro posádku, ostře lomený konec objektu již obklopoval oboustranný příkop. V předělu přímé a zalomené linie se nachází přerušení valu, kde není jasné, zda jde o původní úpravu či recentní průkop. Severní část objektu byla v kontrastu k zachovalosti části jižní zcela zničena, patrně musela ustoupit několika procházejícím lesním cestám. Přímá linie je ze zachovalé jižní části opevnění jasně patrná na digitálním modelu reliéfu (Mapa č. 52, 53).

Valová uzávěra je zanesena také v pruské vojenské a topografické mapě z tažení roku 1778 (Mapa č. 106), kterou po válce o dědictví bavorské vyhotovil plukovník hrabě von Schmettau [*pruská mapa 2018*]. Opevnění není zakresleno zcela přesně a v patričním tvaru, v mapovém podkladu je též chybně označeno jako „Alt Ver Schantzung von 1756“ [*tamtéž*].

Objekt 34: barkan, k. ú. Ruprechtice

Barkan, v 1. vojenském mapování zakreslený na mapovém listu č. 48, byl vybudován v mírném svahu zhruba 570 m n. m. východně od horního konce Ruprechtic (Mapa č. 54). Pod objektem se meandrovitě vlní hluboké údolí s protékajícím bezejmenným potokem, tzv. Kladský příkop (*Glatzen Grund*), do kterého se poté prudce svažuje i terén pod pevnůstkou. Barkan byl vybudován na ostrohu nad procházející komunikací, kterou mohl společně s pod ním ležícím prostorem kontrolovat. Objekt, který zároveň představoval předsunutý opěrný bod následující fortifikace, je dodnes poměrně dobře zachován. Val se dochoval v celé své původní délce, jeho výška však byla zredukována erozí (Foto č. 21). Před barkanem je jasně znatelný průběh příkopu (Foto č. 22), dnes již značně mělkého, vnitřní prostor opěrného bodu byl plošně vybrán, materiál byl patrně využit na stavbu valu (Foto č. 23). Zhruba uprostřed interiéru fortifikace se nachází předěl - vyvýšeniny neznámé funkce (Foto č. 24). Pevnůstka je velmi slabě viditelná na lidarových snímcích.

Objekt 35: zalomená valová úzavěra, k. ú. Ruprechtice

Fortifikace je v plánech 1. vojenského mapování zanesena v mapovém listu č. 48 (Mapa č. 55). Byla vystavěna na ploché vyvýšenině zhruba 600 m n. m. východně od horního konce Ruprechtic. Výšinu esovitě lemuje hluboké údolí Kladského příkopu s protékajícím bezejmenným potokem, lokalita je na indikační skice stabilního katastru Čech označena jako *Steinrücken* [*ind. skica Ruprechtice 2018*]. Z velice mohutného několikasetmetrového opevnění bylo možné kontrolovat široký pás území s několika komunikacemi, z nichž dvě procházejí na 1. vojenském mapování skrze samotný val. Znovu není jasné, zda byl v těchto místech objekt přerušen, nebo komunikace naopak zcela přehradil, což je z hlediska funkce objektu nejpravděpodobnější. Valovému opevnění předcházela objekt č. 34, druhý předsunutý bod představoval malý redan, který se přímo dotýkal jedné z komunikací, „procházející“ objektem 35. Tyto fortifikace společně tvořily samostatný opevněný úsek, vzdálený předešlým opěrným bodům i osídlení v Ruprechticích. Polní opevnění v těchto místech ještě umocňovalo již tak obtížně zdolatelný terén.

Severní část objektu se zachovala v dobrém stavu, zejména zalomené ukončení fortifikace stále představuje několikametrovou překážku (Foto č. 25, 26). Zbytky valu poté pokračují na mýtinu, kde se relikty vlivem eroze začínají vytrácet a znatelný je pouze značně zredukováný val (Foto č. 27). Vzhledem k tomu, že nezalesněná část

výšiny, kterou objekt z velké části prochází, poměrně rychle zarůstá, málo patrné terénní pozůstatky se již ztratily v husté vegetaci a nejsou přístupné. Téměř celý průběh několikanásobně zalomené valové uzávěry je však velmi dobře patrný na digitálním modelu reliéfu (Mapa č. 56, 57). Na lidarových snímcích je s notnou dávkou fantazie slabě viditelný také fortifikaci předcházející redan, jenž nebyl při vizuálním průzkumu patrně kvůli hustému porostu identifikován.

Popisovaný objekt lze nalézt na pruské vojenské topografické mapě z tažení roku 1778 [*pruská mapa 2018*]. Jeho tvar je však v mapovém podkladu plukovníka hraběte von Schmettau silně zkreslen a patrně pro odstup, se kterým byla mapa vyhotovena, její průběh skutečné podobě objektu zcela neodpovídá (Mapa č. 106). Zdejší opevněná linie je v mapě mylně označena jako „Alt Ver Schanzung von 1756“ [*tamtéž*]. Jižní část opevnění byla zanesena také do plánů 3. vojenského mapování (Mapa č. 58) [*3. mil. survey 2018*].

6.6 Opevnění u Teplíc nad Metují

Objekt 36: barkan, k. ú. Teplice nad Metují

Barkan je v 1. vojenském mapování zobrazen v mapovém listu č. 47. a byl vybudován na okraji plochého nezalesněného návrší východně od Teplíc nad Metují, jehož vrcholem je kóta 587,3 – tzv. Kamenný vrch (Mapa č. 22). Objekt byl součástí linie, kde měly čtyři v řadě zbudované objekty bránit hranu zmiňované ploché výšiny a zároveň společně kontrolovat údolí s protékajícím potokem a komunikace, vedoucí směrem od osady Nový Dvůr. Pevňůstka 36 byla náročná fortifikací této linie a bylo z ní možné pokrýt křižovatku silnic, vedoucích z Horních Teplíc a zmiňovaného Nového Dvora dále do Teplíc nad Metují. V 1. vojenském mapování je v týlu barkanu zobrazen kříž, patrně drobná sakrální památka, tato se však do dnešních dnů, stejně jako přidružený prvek polního opevnění, nedochovala. Objekt není kromě rektifikovaných plánů 1. vojenského mapování zobrazen v žádném jiném mapovém podkladu a jeho původní polohu lze určit pouze přibližně.

Objekty 37, 38 a 39: redany, k. ú. Teplice nad Metují

Redany, v plánech 1. vojenského mapování zobrazeny na mapovém listu č. 47, byly součástí výše zmíněné linie čtyř fortifikací, vystavených jako obrana ploché výšiny východně od Teplíc nad Metují (Mapa č. 22). Zblízko sebe vybudované objekty funkčně

doplňovaly předcházející pevnůstku a pokrývaly pod sebou ležící údolí a dvě procházející komunikace. Z těchto tří prvků zemního opevnění se nedochovaly žádné terénní relikty, jejich bývalou polohu nelze upřesnit ani na základě lidarových snímků, ani porostových příznaků.

Objekt 40: luneta, k. ú. Teplice nad Metují

Fortifikace je v plánech 1. vojenského mapování zanesena v mapovém listu č. 47, byla vybudována na západním okraji táhlé výšiny, vrcholící nedalekým Kamenným vrchem (587, 3 m n. m.) a byla zároveň prvním opěrným bodem dlouhé linie následujících deseti objektů, táhnoucích se od kraje Teplíc nad Metují až za osadu Nový Dvůr (Mapa č. 22). Z lunety bylo možné kontrolovat široký pás v předpolí se nacházejícího údolí Teplíc nad Metují, několik hlavních komunikací, pravděpodobně i křižovatku cest z Horních Teplíc a Adršpachu, jakožto i několik mostů přes řeku Metuji. Objekt byl v minulosti kompletně srovnán se zemí a neodkazují na něj porostové příznaky ani nerovnosti na digitálním modelu reliéfu.

Objekt 41: barkan, k. ú. Teplice nad Metují

Opěrný bod, zakreslený v 1. vojenském mapování v mapovém listu č. 47 (Mapa č. 22), byl vybudován nedaleko předcházejícího objektu na táhlé svažité louce, v indikační skice stabilního katastru nazývané *Kapellenflur* [ind. skica Dol. Teplice 2018]. Barkan byl společně s lunetou, objektem 40, umístěn za fortifikacemi 36 – 39, čímž v případě úderu ze severozápadu chránil jejich týl, zároveň byl součástí druhého pásma obrany. Pravděpodobně kvůli umístění uprostřed dříve zemědělsky využívané plochy byl v minulosti kompletně zničen. Bývalé stanoviště objektu nelze upřesnit ani pomocí lidarových snímků a navzdory tomu, že by se dnes nacházel na louce, ani dle porostových příznaků.

Objekt 42: bilet s flankem/ spojený redan s barkanem, k. ú. Teplice nad Metují

Opevnění je v rektifikovaných plánech 1. vojenského mapování zobrazeno v mapovém listu č. 47 a bylo vybudováno poblíž vrcholu Kamenného vrchu – kóty 587,3 (Mapa č. 59). Rozměrná fortifikace byla pokračováním zmiňované soustavy deseti opěrných bodů, zároveň však navazovala i na linii čtyř objektů (36 – 39), nacházejících se severozápadním směrem a byla jakýmsi spojovacím článkem. Z úbočí Kamenného vrchu bylo možné pokrýt především pod ním ležící údolí s protékajícím

potokem, komunikace procházela pouze týlem zemního opevnění. Opěrný bod byl v druhé polovině 20. století srovnán se zemí a dodnes se nedochoval, do roku 1953 však byl několikrát zobrazen v mapových podkladech a fotograficky zachycen (Foto č. 28). K roku 1840 byl s lesním porostem propojený objekt (*součást pozemku č. 407*) zakreslen v mapách stabilního katastru Čech (Mapa č. 60, 61) [*cís. otisk SK Teplice 2018; ind. skica Dol. Teplice 2018*]. Fortifikace je znovu jako součást lesa, ne příliš přesně, zakreslena v mapě kultur stabilního katastru (1834-1844), náznakem i ve 2. vojenském mapování a poměrně přesně v mapě Topografické sekce 3. vojenského mapování (Mapa č. 62) [*mapa kultur Teplice 2018; map. list O_4_X 2018; 3. mil. survey 2018*]. Opevnění bylo vyfotografováno při leteckém snímání roku 1937, velmi dobře je objekt zachycen na leteckém měřickém snímku z roku 1946, méně kvalitně na snímku z roku 1953 [*let. snímek 1937 Teplice 2018; let. snímek 1946 Teplice 2018; mapa kontaminace 2018*]. Přestože nebyly při vizuálním terénním průzkumu odhaleny žádné nadzemní relikty, zbytky opevněného bodu jsou slabě patrné na lidarových snímcích.

Objekt 43: redan, k. ú. Dolní Teplice

Fortifikace, v 1. vojenském mapování zobrazená na mapovém listu č. 47, byla umístěna nedaleko Kamenného vrchu téměř na vrcholu kóty 587, 9, další terénní dominantě, jež byla součástí protáhlé výšiny, tyčící se severozápadně nad obcí Bohdašín (Mapa č. 63). Redan byl pokračováním již zmíněné obranné linie, složené z deseti opěrných bodů a bylo z něj možné pokrýt pod ním ležící nakloněné louky a polnosti, svažující se do údolí pod obrannou linií. Objekt je dodnes částečně zachován, vizuální terénní průzkum odhalil málo znatelné torzo valu, nápadnější je zbytek příkopu umístěného před objektem, který však byl v minulosti narušen patrně malým povrchovým lomem, okolní prostor vykazuje stopy po recentním navážení zeminy a další manipulaci s terénem (Foto č. 30). S lesním porostem propojené relikty obj. 43 (*pozemek č. 431*) byly k roku 1840 zakresněny do indikační skicy stabilního katastru Čech (Mapa č. 64) [*ind. skica Dol. Teplice 2018*]. Pozůstatky téměř celého redanu jsou poměrně dobře zachyceny na leteckých měřických snímcích z let 1937 a 1946 (Foto č. 29), s horší kvalitou i na leteckém snímku z roku 1953 [*let. snímek 1937 Teplice 2018; let. snímek 1946 Teplice 2018; mapa kontaminace 2018*].

Objekt 44: luneta, k. ú. Dolní Teplice

Opěrný bod je v 1. vojenském mapování zakreslen na mapovém listu č. 47 a byl vystavěn nedaleko předešlého redanu na terénní vyvýšenině, poblíž, nebo na samotném vrcholu kóty 580, 6 severovýchodně nad Bohdašínem (Mapa č. 65). Luneta funkčně navazovala na okolní prvky polního opevnění, se kterými měla společně pokrývat pod linií se rozkládající stráně a údolí s protékajícími potoky. Fortifikace byla v minulosti kompletně zničena a nedochovala se ani v náznacích. Jedna strana opevnění (*pozemek č. 432*) byla k roku 1840 zanesena v indikační skice stabilního katastru Čech (Mapa č. 66) a 2. vojenském mapování (Mapa č. 67) [*ind. skica Dol. Teplice 2018; mapový list O_4_X 2018*]. Část lunety je patrně zachycena na leteckém měřickém snímku z roku 1937 [*let. snímek 1937 Teplice 2018*].

Objekt 45: luneta, k. ú. Teplice nad Metují

Luneta, v rektifikovaných plánech 1. vojenského mapování zachycena na mapovém listu č. 47, byla vybudována na další vyvýšenině nedaleko stanoviště předcházející lunety, v nadmořské výšce zhruba 580 m (Mapa č. 68). Primárním úkolem opěrného bodu bylo, jako u předchozích objektů, kontrolovat v předpolí níže ležící stráně a údolí. Luneta se nacházela v místě s dodnes probíhající zemědělskou činností, byla tedy kompletně srovnána se zemí. Nadzemní reliktů popisovaného prvku obrany (*pozemek č. 405*) byly k roku 1840 zobrazeny v císařském povinném otisku map stabilního katastru Čech (Mapa č. 70), taktéž v přidružené indikační skice (Mapa č. 69) [*cís. otisk SK Teplice 2018; ind. skica Dol. Teplice 2018*]. Zbytky lunety jsou zaneseny také ve 2. vojenském mapování (Mapa č. 67) [*mapový list O_4_X 2018*].

Objekt 46: čtvercová reduta, k. ú. Teplice nad Metují

Pevnůstka je v 1. vojenském mapování zakreslena v mapovém listu č. 47 (Mapa č. 71). Byla umístěna na tehdy nezalesněné ostrožně nad osadou Nový Dvůr, v údolí pod objektem se nachází stavení čp. 226. Terénní vyvýšenina, jež sloužila redutě jako výhodné stanoviště, představovala nejsevernější okraj členitého kopcovitého útvaru, rozprostírajícího se mezi Teplícemi nad Metují, Bohdašínem a osadou Nový Dvůr. Čtvercová reduta, v *Čížek-Slavík 1995* nazvaná jako obdélná baterie, je svým tvarem jediná svého druhu v rámci na Broumovsku vybudovaného polního opevnění. Z fortifikace bylo možné pokrýt široký prostor prakticky kolem celé ostrožny,

primárním úkolem však bylo kontrolovat v předpolí ležící údolí s protékajícím potokem a komunikace, které se pod objektem křížily. Východ ze čtvercového opevnění, zobrazený v rektifikovaných plánech 1. vojenského mapování, byl umístěn východním směrem. Reduta se dodnes částečně dochovala, v terénu lze identifikovat její severní hranu tvořenou erozí zredukovaným valem a mělkým příkopem, umístěným před objektem (Foto č. 31, 32). Navazující východní hrana čtvercové fortifikace je již méně znatelná. Terénní reliкty severní a východní hrany popisovaného opěrného bodu (*pozemek č. 287*) byly k roku 1840 zakresleny v císařském povinném otisku stabilního katastru Čech (Mapa č. 73), přínáležející indikační skice a 2. i 3. vojenském mapování [*cís. otisk SK Teplice 2018; ind. skica Dol. Teplice 2018; mapový list O_4_X 2018; 3. mil. survey*]. Fortifikace byla fotograficky zachycena na leteckých měřických snímcích z let 1937 a 1946 a také na leteckém snímku z roku 1953 [*let. snímek 1937 Teplice 2018; let. snímek 1946 Teplice 2018; mapa kontaminace 2018*]. Zbytky reduty jsou slabě viditelné na digitálním modelu reliéfu (Mapa č. 72).

Objekt 47: barkan, k. ú. Teplíc nad Metují

Barkan, v rektifikovaných plánech 1. vojenského mapování zobrazen v mapovém listu č. 47, byl zbudován v předpolí čtvercové reduty a svou funkcí ji předcházel a doplňoval (Mapa č. 22). Fortifikace měla, jako předešlé prvky opevněné linie, pokrývat pod sebou ležící údolí. Popisovaný objekt ležel již poměrně blízko cest, mohl tedy kontrolovat i nedaleké komunikace. Barkan byl v minulosti kompletně zničen, kromě 1. vojenského mapování není zobrazen v žádném jiném mapovém podkladu a na louce na něj neodkazují žádné porostové příznaky. Jeho bývalou polohu nelze upřesnit ani pomocí lidarových snímků.

Objekt 48: zalomená valová uzávěra, k. ú. Horní Teplice/ Teplice nad Metují

Opevnění je v 1. vojenském mapování zaneseno v mapovém listu č. 47. Rozkládalo se napříč údolím severozápadně nad osadou Nový Dvůr a toto údolí kompletně přehradilo (Mapa č. 74). Fortifikace blokovala dvě údolím procházející komunikace a pokrývala široký pás území. Primárním úkolem několikasetmetrového objektu bylo svou polohou a rozsáhlostí bránit případnému nepřátelskému průniku místní úžlabinou a dalšímu postupu do vnitrozemí Čech. Patrně kvůli své poloze, kde logicky překážel volnému pohybu, byl několikanásobně zalomený val kompletně odstraněn a dodnes

se z něj nedochovaly žádné nadzemní relikty. Průběh fortifikace nelze upřesnit ani pomocí lidarových snímků či porostových příznaků. Poměrně rozsáhlé pozůstatky valového opevnění (*pozemky č. 227 a 214*) však byly k roku 1840 zakresleny do indikační skicy a císař. povinného otisku map stabilního katastru Čech (Mapa č. 75, 76), což dovoluje alespoň částečně rekonstruovat bývalou polohu mohutného zemního opevnění [*cís. otisk SK Teplice 2018; ind. skica Dol. Teplice 2018*].

Objekt 49: redan, k. ú. Horní Teplice

Fortifikace, v 1. vojenském mapování zakreslená na mapovém listu č. 47, byla vystavěna severozápadně od osady Nový Dvůr v táhlé zalesněné stráni (Mapa č. 77). Redan přímo navazoval na předcházející rozměrnou fortifikaci 48, jejichž společným úkolem bylo efektivně pokrýt údolí s protékajícími potůčky, nacházející se v jejich předpolí, jakožto i komunikaci, která údolím procházela směrem od Horních Teplíc. Pevňůstka je dodnes poměrně dobře zachována, val se i přes poškození erozí zachoval ve své původní délce, příkop v kombinaci s valem stále představuje překážku (Foto č. 33, 35). Koruna valu byla na několika místech patrně uměle narušena, nelze vyloučit např. poškození pádem stromů nebo stopy po lesní těžbě a tahání kmenů (Foto č. 34). Pevňůstka je i přes hustý porost poměrně dobře znatelná na digitálním modelu reliéfu (Mapa č. 78).

Objekt 50: hvězdicová reduta, k. ú. Horní Teplice

Opevněný bod, v plánech 1. vojenského mapování zanesen v mapovém listu č.47, byl vybudován na nezalesněném vrcholu protáhlého kopcovitého útvaru východně od Horních Teplíc (Mapa č. 79). Na přítomnost bývalého mohutného opevnění a jeho dochované zbytky odkazuje v mapě topografické sekce 3. vojenského mapování klasické pojmenování *Schanzenberg* (Mapa č. 82, 83), dnes lze výšinu na mapách identifikovat jako kótu 591, 7 – Val [*3. mil. survey*]. Rozměrná hvězdicová reduta, známá také pod příznačným německým pojmem *Sternschanze*, byla samostatným silně opevněným bodem. V předpokládaném směru nepřátelského postupu předcházela hvězdicová reduta výše popsané linii. Její tvar umožňoval samostatnou kruhovou obranu, díky umístění na výrazné terénní dominantně mohl být pokryt široký okolní prostor, tedy táhlé stráně samotné výšiny, jakožto i údolí s procházející komunikací, které se nacházelo východním směrem hluboko pod objektem a pokračovalo dále k Novému Dvoru. Východ z objektu je v rektifikovaných plánech 1. vojenského

mapování naznačen v jihovýchodním směru mezi dvěma cípy hvězdicového útvaru. Z vizuálně velice zajímavé a v rámci nejen na Broumovsku vystavěné soustavy opevnění ojedinělé fortifikace, se dodnes dochovala pouze malá část. V terénu lze identifikovat patrně jednu hranu severním směrem vycházejícího cípu, tvořenou stále velmi mohutným valem a hlubokým jednostranným příkopem, umístěným před objektem. Dále lze v lesním porostu objevit dvě spojovací linie v podobě valu a příkopu, které pokračovaly od „hvězdice“ až k okraji velmi prudkého svahu, kde bylo opevnění, pravděpodobně kvůli jeho předpokládané zbytečnosti, vynecháno. Vojenští inženýři zde patrně vkládali důvěru v neschůdnost svahu. Jedna z linií, jež spojovala objekt s hranou svahu, je součástí zachovalé hrany objektu, druhá se dochovala samostatně a je opatřena ojedinělým detailem, tzv. barbetou - nájezdem pro kanón. Deformované reliktů hvězdicové reduty (*pozemky č. 1079 a 1115, vnitřní prostor reduty - poz. č. 1069*), s největší pravděpodobností vegetací zarostlý příkop, byly k roku 1840 zakresleny v císařském povinném otisku map stabilního katastru Čech a indikační skice stabilního katastru (Mapa č. 80, 81) [*cís. otisk SK Hor. Teplice 2018; indikační skica Hor. Teplice 2018*].

6.7 Opevnění u Janovic

Obj. 51: přímá linie, k. ú. Janovice u Trutnova

Fortifikace, v plánech 1. vojenského mapování zanesená v mapovém listu č. 47 (Mapa č. 84), se nacházela téměř na vrcholu protáhlého kopcovitého útvaru, tyčícího se nad obcí Janovice, nejvyšším bodem je pak nedaleký Strážní vrch (*654 m n. m.*). Linie byla zbudována napříč nezalesněným prostorem a měla blokovat průchod tudy procházející komunikací, z fortifikace byl navíc značný výhled, který dovoľoval odhalit jakékoliv pohyby nepřítele již ze značné vzdálenosti. Objekt se zachoval v plné délce, těleso valu je však díky nechráněnému umístění na louce/ pastvině silně poškozeno erozí (Foto č. 37, 38). Částečně je patrný jednostranný příkop umístěný nikoliv před objektem, ale v místě přítomnosti případné posádky. Fortifikaci narušuje polní cesta, procházející její západní částí, východní okraj objektu se dotýká původní komunikace zobrazené v 1. vojenském mapování. Aby nebylo možné se překážce vyhnout, linie kopíruje terén i v jeho svažující se části a vytrácí se až s počátkem prudké stráně, sbíhající k obci Janovice. Na listu císařského povinného otisku map stabilního katastru Čech z roku 1840 (Mapa č. 85), přidružené indikační skice (Mapa č. 86) i originální mapě stab.

katastru je objekt polní cestou rozdělen na dva pozemky s č. 902 a 904, společně s cestou tvořil předěl mezi pozemky s č. 900, 903 a 905 [cís. otisk SK Janovice-4 2018; ind. skica Janovice 2018; orig. mapa SK Janovice-4 2018]. Jednoduchým způsobem je fortifikace znázorněna i v mapě kultur stabilního katastru [mapa kultur Janovice 2018]. Objekt byl fotograficky zachycen při leteckém snímání ve 30., 40. (Foto č. 36) a 50. letech [let. snímek 1937 Janovice 2018; let. snímek 1946 Janovice 2018, mapa kontaminace 2018]. Průběh linie je jasně patrný na lidarových snímcích (Mapa č. 87).

Obj. 52: zalomená valová uzávěra, k. ú. Janovice u Trutnova

Opevnění je v plánech 1. vojenského mapování zobrazeno na mapovém listu č. 47 (Mapa č. 88). Uzávěra na předchozí objekt téměř přímo navazovala, mezeru mezi nimi tvořil malý kopcovitý útvar, který sám o sobě představoval překážku. Rozměrná fortifikace zde kopírovala přirozenou vrstevnici (cca 650 m n. m.) a bylo z ní možné kontrolovat celé pod ní ležící údolí s protékajícím bezejmenným potokem. Objekt blokoval dvě komunikace, z nichž jedna se dotýkala jeho západní části a dodnes ji lze v terénu najít, druhá z cest je stále využívána, má stejný nebo velice podobný průběh a na turistické mapě ji lze identifikovat jako cyklostezku č. 4036 [mapy.cz 2018]. Díky poloze uprostřed rozsáhlé pastvy koní a dobytka nebylo možné celý průběh uzávěry detailně prozkoumat, ze zběžného vizuálního průzkumu a lidarových snímků je však patrné, že se val a příkop částečně dochoval (Mapa č. 92, 93). Prokazatelné relikty východní části objektu 52 – zbytky zalomeného valu, lze najít pouze v lesním porostu u lokality zvané Před Zvětralým vrchem, kde bývalé opevnění protíná zmiňovaná cyklostezka (Foto č. 40, 41). Na mapách stabilního katastru jsou pozůstatky objektu částečně vyznačeny (Mapa č. 89, 91) a rozděleny na dva pozemky s č. 868 a 870, přičemž dnešní pastva jižně nad objektem nesla místní název *Mittagflur* [cís. otisk SK Janovice-5 2018; ind. skica Janovice 2018; orig. mapa SK Janovice-5 2018; mapa kultur Janovice 2018]. Objekt byl dle historických leteckých měřických snímků poměrně dobře zachován ještě v polovině 20. století (Foto č. 39), do této doby byl několikrát fotograficky zachycen [let. snímek 1937 Janovice 2018; let. snímek 1946 Janovice 2018, mapa kontaminace 2018].

Obj. 53: zalomená valová uzávěra, k. ú. Janovice u Trutnova

Opěrný bod, v 1. vojenském mapování zanesen v mapovém listu č. 47, se nacházel jihovýchodním směrem na nedaleké lokalitě s místním názvem Záboř (Mapa č. 94).

Fortifikace byla vystavěna na nezalesněném návrší nad dnes zaniklými osadami *Adersbacher/Johnsdorfer Zaborz* a *Bischofsteiner Zaborz* a byla nejvýše položeným opevněným bodem ze všech na Broumovsku vystavěných objektů (*cca 710 m n. m.*). Objekt měl v případě potřeby blokovat procházející komunikaci, vedoucí směrem k obci Skály, z výšiny pak bylo možné kotrolovat obě přilehlé osady, jakožto i celé pod ním ležící údolí. Západní část fortifikace končila na teréním zlomu s počátkem velice prudkého, téměř kolmého zalesněného svahu, jihovýchodní část objektu se dotýkala zmiňované polní cesty, která má dodnes pravděpodobně obdobný průběh.

Za komunikací pokračoval na louku doplňkový, s největší pravděpodobností dřevěný opevňovací prvek – zátaras, prozatím nezjištěné povahy. V listu 1. vojenském mapování je znázorněn tečkováním a měl přibližně stejnou délku i tvar jako samotné zemní opevnění (Mapa č. 94). Objekt byl v průběhu let kompletně zničen a do dnešních dnů se z něho nic nezachovalo. Na bývalou fortifikaci neodkazují ani případné porostové příznaky. Zbytky opevnění, pozemek č. 1156, byly roku 1840 zaneseny do map stabilního katastru Čech (Mapa č. 95, 96) [*cís. otisk SK Janovice-1 2018; ind. skica Janovice 2018; originální mapa SK Janovice-8 2018*]. Identický útvar, pravděpodobně vegetací zarostlý příkop, byl zakreslen v mapě kultur stabilního katastru (*1834-1844*) a plánech 2. i 3. vojenského mapování (Mapa č. 97, 98, 99) [*mapa kultur Janovice 2018; map. list O_4_X; 3. mil. survey*].

Obj. 54: redan s flanky/ linie s vloženým redanem, k. ú. Janovice u Trutnova

Pevňůstka byla vystavěna pod zmiňovaným Strážním vrchem u komunikace vedoucí z Janovic do přirozeně oddělené osady Janovice – Nové Dvorky, v 1. vojenském mapování je zakreslena na mapovém listu č. 47 (Mapa č. 28). Fortifikace byla první ze tří objektů, jejichž úkolem bylo blokovat průchod údolím této obecní části. Není jisté, zda byla vybudována v místě dnešního lesa, nazývaného dříve *Kalchacker*, nebo na nezalesněném prostoru za chalupami. Západní část fortifikace se dotýkala komunikace, která má dodnes pravděpodobně stejný průběh. Kromě rektifikovaných plánů 1. vojenského mapování není objekt zobrazen v žádných pozdějších mapových podkladech a do dnešních dnů se z něj nedochovaly žádné terénní reliktů. Je možné, že byl materiál valu využit na vybudování pravděpodobně odvodňovacího kanálu a valu, tvořícího severní hranici zmiňovaného lesa.

Obj. 55: luneta, k. ú. Janovice u Trutnova

Fortifikace, v 1. vojenském mapování zanesena v mapovém listu č. 47, se nacházela na nedaleké louce v Nových Dvorkách nad chalupami, v plánech stabilního katastru zakreslenými jako č.p. 139 (dnes č.p. 406), 140 a 141, nad objektem se rozprostíral vrchnostenský les zvaný *Hasenstelle* (Mapa č. 100). Luneta kontrolovala celé údolí osady a procházející komunikaci. Fortifikace byla v průběhu času kvůli své poloze, kde patrně překážela běžnému užívání půdy, kompletně srovnána se zemí a do dnešních dnů se nezachovala ani v náznacích. Díky císařskému otisku, indikační skice a originální mapě stabilního katastru Čech, kde je vždy zakreslen celý původní tvar lunety (Mapa č. 101, 102), je možná poměrně přesná rekonstrukce jejího dřívějšího umístění, stejně, jako je tomu u obj. 53 [*cís. otisk SK Janovice-1 2018; ind. skica Janovice 2018; orig. mapa SK Janovice-8 2018*]. Roku 1840 tvořily zbytky objektu (*pozemek č. 1137*) předěl mezi vrchnostenskou půdou a pozemky náležejícími ke zmíněným stavením. Luneta je zobrazena ještě v plánech 3. vojenského mapování (Mapa č. 103) [*3. mil. survey*].

Obj. 56: biret s flanky, k. ú. Janovice u Trutnova

Opěrný bod je v plánech 1. vojenského mapování zobrazen na mapovém listu č. 47, byl vybudován za chalupami na nezalesněné svažité ploše naproti předešlému objektu, přičemž měl kontrolovat místní komunikaci, pokračující dále na Studnici, Skály a Dolní Verněřovice-Jívku (Mapa č. 104). Svým tvarem zajímavá fortifikace je vůbec nejlépe, i když ne zcela kompletně, zachovalým objektem z celé škály opevněných bodů, zbudovaných v 18. století v Broumovském výběžku. Příkop, umístěný před objektem, je v severovýchodní části velmi dobře zachován a po staletí si udržel značnou hloubku (Foto č. 42, 45). Val, jehož těleso bylo časem zredukováno erozí, je přesto zachován téměř v celé své délce a byl poškozen pouze v jihozápadní části biretu, kde objekt v minulosti narušila dnes již neužívaná polní/lesní cesta (Foto č. 45, 46). Vnitřní prostor redanu, vybíhajícího ze severovýchodní části objektu, nese patrně díky svažitosti okolí stopy po vyrovnávání terénu, ať už pro větší komfort posádky či stabilnější umístění případných těžkých zbraní (Foto č. 42, 43). V redanu lze nalézt stopy „rampy“, která mohla s trochou fantazie sloužit jako nájezd pro dělo. S podobným prvkem se lze setkat u zbytků hvězdicové reduty nad Horními Teplicemi. Objekt je v rektifikovaných plánech 1. vojenského mapování, podobně jako zalomený val (*obj. 54*), v jihozápadním směru prodloužen „tečkováním“, což znovu naznačuje doplnění patrně o dřevěnou

palisádu či jinou trvalou formu zátarasu (Mapa č. 104). V pozdějších letech byl tento opěrný bod pohlcen lesním porostem a vrchnostenský les (*poz. č. 997*), zakreslený k roku 1840 v plánech stabilního katastru Čech, se zachoval v téměř nezměněném tvaru dodnes. Objekt 56 je šipkovým útvarem naznačen na podkladové mapě ZM25 portálu *cuzk.cz* v sekci Analýzy výškopisu (Mapa č. 105).

Fortifikace byla pro svou relativní dostupnost a v rámci opevnění na Broumovsku i ojedinělou zachovalost geodeticky zaměřena a byl vyhotoven její trojrozměrný model (Obrázek č. 1). Model byl vytvořen pomocí generace TIN povrchu v programu Autocad Civil 3D 2014, vstupní data představovaly body naměřené totální stanicí.

7. Nálezy z k. ú. Jetřichov

Z katastrálního území obce Jetřichov, kde je v rektifikovaných plánech 1. vojenského mapování zobrazeno nejvíce objektů polního opevnění, se kterými jsou zároveň spojeny také nejmohutnější pohyby a koncentrace armád obou válčících stran, především v období sedmileté války, pocházejí také drobné amatérské nálezy, učiněné pomocí detektoru kovů. Náhodné nálezy se omezují především na munici, tedy projektily do ručních palných zbraní, vzácně lze nalézt knoflíky, drobné součásti výstroje či vzorky dobových platidel (Obrázek č. 2).

Největší množství nálezů bylo učiněno na poměrně malém prostoru v týlu bývalých pevnůstek číslo 8 (barkan) a 9 (luneta) na poli v horní části Jetřichova (Mapa č. 10). Jedná se o množství projektilů do ručních palných zbraní, svými rozměry 16-17 mm v průměru odpovídající tehdy standardně užívaným křesadlovým mušketám (Obrázek 1:7). Dále byly nalezeny dva knoflíky z armádních stejnokrojů, u nichž lze na základě literatury tvrdit, že s velkou pravděpodobností pocházejí z pruských uniforem. Nejzajímavějším nálezem je mosazný závěsník - kování pochvy tulejového bodáku a masivní bronzový knoflík s reliéfem korunovaného šlechtického monogramu. Diskutabilní je nález rakouské mince, letopočtem odpovídající válečným kampaním, které jsou s obcí Jetřichov spojeny.

Další knoflík, s největší pravděpodobností znovu pruské provenience, byl nalezen v blízkém okolí zbytků spojených objektů číslo 2 a 3. Poslední knoflík, dle literatury prokazatelně z pruského armádního stejnokroje, představuje starší nález z neznámé lokality na k. ú. Jetřichov. Několik olovených projektilů bylo nalezeno také ve svažitém

členitém údolí pod objektem č. 1 – Laudonovými valy, nástupním prostoru pruských oddílů, které se opevnění na vrcholu kopce snažily několikrát zmocnit.

Knoflík č. 1. (Obrázek 1:1) s průměrem 22 mm byl odlit z mosazi a svým reliéfním „terčovitým“ zdobením je zcela nezaměnitelný, očko s vrtaným otvorem je lité v jednom kuse s „miskovitým“ korpusem knoflíku. Dle dobové vzorkovnice ze sbírek Historického muzea v Berlíně, publikované v knize *Lüdenscheider Knopfbuch. I. Teil Uniformknöpfe. Im Frieden wie im Krieg: 2. Militärische Uniformknöpfe in Preußen-Deutschland seit Beginn des 18. Jahrhunderts* (Hostert 2005), se jedná s největší pravděpodobností

o knoflík ze stejnokroje pro mužstvo posádkového pluku (*Garnison-Regiment*), původní poznámka na papírové kartě uvádí konkrétně „*Königs-Regiment No 6*“ (Hostert 2005, 38-39). Tento původně gardový pluk byl králem pro vysoké náklady rozpuštěn

a jednotka byla nadále tvořena pouze jedním praporem [*Inf. Regt. 2018*]. Mužstvo původní jednotky bylo rozčleněno částečně do pěšího pluku *Kronprinz*, který převzal strážní – gardovou funkci, a dílem do pěšího pluku *Prinz Ferdinand von Preussen*

a fyzilírského pluku *Prinz Heinrich von Preussen* [tamtéž]. Poslední dva zmíněné pluky se na jaře roku 1758 účastnily obsazení Broumova, jeden z těchto pluků je v literatuře zmíněn i v rámci ústupu královské armády od Olomouce přes Broumovo v létě téhož roku (Honl 1928-29, 99; 1784, 9). Analogické knoflíky jsou nalézány amatérskými hledači v místě velké polní bitvy u Žďáru (*Schlacht bei Soor*), svedené v rámci

II. slezské války 30. září 1745 nedaleko Trutnova. Bitvy se účastnil mimo jiné i

I. gardový tělesný prapor (*I. Bataillon-Leibgarde*) zmíněného pluku *Kronprinz*, později *Regiment-Garde*, u nějž byly knoflíky s velkou pravděpodobně také nošeny [*Regiment-Garde 2018*].

Knoflík č. 2. (Obrázek 1:2) s průměrem 20,5 mm byl dle nápadné barvy a povahy patiny odlit patrně z bronzu, znovu v jednom kuse s jednoduchým vrtaným očkem, korpus knoflíku je mírně vyduť. Očko bylo v tomto případě poškozeno zlomením či proříznutím v důsledku dlouhodobého nošení, což také patrně vedlo k jeho ztrátě. Knoflík je ojedinělý svým zdobením, tvořeným reliéfně vystouplým monogramem v podobě zapletených liter „SZVB“ či „FZVB“, jejichž význam prozatím nebyl rozluštěn. Písmena jsou převýšena knížecí korunou, poukazující na status/ titul majitele monogramu (*nikoliv nositele knoflíku*) a jeho původ ve vysoké šlechtě. Další informace

prozatím nebylo možné zjistit, knoflík nelze s jistotou přiřadit žádné bojující straně, potažmo armádě vůbec. Jeho využití jako zapínání vojenského stejnokroje je však vzhledem k nálezům vojenské povahy, učiněným v bezprostředním okolí, pravděpodobné. Analogické knoflíky s různými rozměry, ale identickým reliéfním zdobením v podobě korunovaného monogramu i technologií výroby, jsou amatérskými hledači nálezány na různých místech České republiky, což vyslovenou domněnku o vojenském knoflíku podporuje. Mladší heraldické knoflíky, jenž byly nošeny na livrejích šlechtických sloužících, se nacházejí téměř výhradně na územích představujících bývalá panství daných rodů či panství sousedních.

Knoflík č. 3. (Obrázek 1:3) s průměrem 23,5 mm nese podobné reliéfní zdobení soustřednými kruhy jako knoflík č. 1., dekor je však viditelně jemnější a více propracovaný. Hrana knoflíku je zdobena pravidelným vybráním, očko s průvrtem je znovu lité v jednom kuse s miskovitým tělem knoflíku, materiál je s největší pravděpodobností mosaz. Díky srovnání s dalšími soudobými knoflíky z vojenských stejnokrojů, které lze dle literatury a technologie výroby s jistotou přisoudit pruské královské armádě, je možné s určitou rezervou tvrdit, že i knoflík č. 3. pochází z pruské uniformy. Analogické, technologií výroby, rozměry i stylem zdobením zcela identické knoflíky, lze, společně s dalšími prokazatelně pruskými artefakty, vzácně najít na místech vojenských táborů pruské královské armády ze sedmileté války v okolí Hradce Králové. Vzhledem ke značné jednoduchosti a až na výjimky i nezdobenosti klasických knoflíků ze stejnokrojů pro mužstvo a poddůstojníky se nabízí možnost, že se jedná o zapínání důstojnické uniformy. Prušští důstojníci si uniformy opatřovali soukromě z vlastních finančních prostředků, což jim, i co se týče knoflíků, dávalo určitou svobodu výběru (*Hostert 2005, 40*). Knoflíky důstojnických stejnokrojů vždy nesly více či méně složitá zdobení, což výše zmíněnou teorii podporuje, je zde však ještě značný prostor k dalšímu bádání.

Knoflík č. 5. (Obrázek 1:5) s průměrem 16,5 mm byl odlit z mosazi a sdílí stejnou technologii výroby jako knoflíky předchozí. Miskovitý tvar knoflíku propůjčoval větší pevnost (*Hostert 2005, 39*). Očko nese stejné poškození jako knoflík č. 2., což by mohlo poukazovat na obdobný způsob nošení či opakující se výrobní vadu. Některé knoflíky, zejména ty na kamaších, nebyly přiřité, ale prostrčené štěrbinou v látce a provlečené

koženým řemínkem, kde byla pravděpodobnost, že se díky dlouhodobému nošení očko knoflíku prodře nebo vlivem ztenčení materiálu zlomí (*Hostert 2005, 40*).

Dle *Lüdenscheider Knopfbuch* a zde publikované vzorkovnice byly identické knoflíky nošeny na stejnokrojích pruských pěších pluků *Below/ Rebentisch, Finck, Bornstedt/ Jung-Stutterheim, Wedel/ Knobloch, Asseburg/ Lindstedt a Kannacher/ Alt-Stutterheim* (*Hostert 2005, 39*) [*Infanterieregimenter 2018*]. Konkrétní jednotku určoval i tvar oka, které zde bohužel chybí, tři z uvedených pluků se však na Broumovsku v průběhu sedmileté války pohybovaly. Analogické knoflíky jsou nalézány amatérskými hledači na místě bitvy u Žďáru, ale i jiných místech, kde se armády v rámci válek 18. století pohybovaly.

Knoflík č. 6. (Obrázek 1:6) s průměrem 17,5 mm byl vyroben pravděpodobně z mosazi, očko je lité v jednom kuse společně s plochým korpusem. Knoflík byl ztracen pravděpodobně kvůli poškození oka, které bylo patrně vlivem dlouhodobého nošení či přichycení koženým řemínkem prodřeno. Analogické knoflíky byly dle *Hostert 2005* nošeny na uniformách pruských posádkových pluků (*tamtéž, 39*).

Mosazný háček (Obrázek 1:4) s rozměry 52,5 x 18 mm byl součástí kování pouzdra tulejového bodáku. Svou kratší rozšířenou částí byl zabudován do koženého/ dřevěného těla pochvy, delší část podélně vyčnívala a držela pochvu zavěšenou v koženém bandalíru, který měl voják přes rameno kolem hrudi. Pro nedostatek literatury a zejména díky tomu, že se pouzdra bodáků, tvořená převážně organickými materiály, dodnes téměř nedochovala, háček prozatím nelze přisoudit konkrétní bojující straně.

Vzorek soudobé rakouské měny, krejcar s portrétem Marie Terezie s letopočtem 1762 z mincovny Kremnica (*K*), představuje rokem ražby i mincovnou poměrně běžný nález, s válečnými událostmi jej lze s jistou dávkou opatrnosti spojit pouze na základě v blízkosti nalezených artefaktů vojenské povahy (Obrázek 1:8). Roku 1762 byl blízký vojenský tábor na delší či kratší čas domovem značného množství vojáků císařsko-královské armády, vojáky bylo obsazeno pravděpodobně i blízké polní opevnění.

8. Závěr

Jedním z hlavních cílů této práce bylo zachování informací o dosud existujících reliktech polního opevnění pro budoucí zájemce a badatele. Jelikož se dá pozvolnému chátrání dodnes zachovalých částí fortifikací jen těžko zabránit, lze předpokládat, ať už vlivem přirozené eroze nebo lidským přičiněním, jejich další degradaci a časem pravděpodobně kompletní zničení. Někteří z badatelů v rámci obav o další osudy pevnůstek zmiňují možnost památkové ochrany, v Broumovském výběžku však tato myšlenka naráží na značnou rozlehlost linií polních fortifikací, jejichž relikty se nacházejí na pozemcích různých majitelů a povětšinou mají již velice torzovitý charakter. Památková ochrana by se tak mohla dotknout nanejvýš těch nejzachovalejších objektů, nacházejících se povětšinou v lesním porostu a nikterak nebránících modernímu hospodaření a užívání krajiny. Avšak vzhledem k tomu, že se památkové péče nedostává ani některým místně unikátním stavbám a dalším pozvolna chátrajícím pamětihodnostem, je památková ochrana zbytků zemního opevnění nepravděpodobná. Pokud není možná fyzická ochrana, nabývá na důležitosti právě nedestruktivní archeologický výzkum a jeho výstup, jehož úkolem je dostupné informace shromáždit a uchovat.

Z proběhlého výzkumu i logického uvažování vyplývá, že zachovalost jednotlivých fortifikací byla výrazně ovlivněna jejich umístěním v krajině, která se na studovaném území od poloviny 18. století dodnes příliš nezměnila. Dochované relikty či části opevnění se omezují téměř výhradně na lesní porost, kde nebránily obdělávání zemědělské půdy a musely ustupovat nanejvýš budování lesních cest nebo povrchové těžbě. Některé objekty zůstaly dodnes téměř nedotčeny a díky své vzdálenosti od osídlení či značnou nedostupnost chátrají pouze přirozenou cestou. Fortifikace, které bránily užívání půdy ať už k zemědělským účelům či pro potřebu pastvy, byly postupem času kompletně srovnány se zemí. Část těchto objektů se však dle mapových podkladů přesto dochovala hluboko do 19. století, některé pevnůstky byly dle historických leteckých snímků kompletně zničeny dokonce až v polovině minulého století. Určité procento fortifikací ještě dlouho po svém opuštění a ztrátě vojenské funkce rozdělovalo místní pole a louky na jednotlivé pozemky, v některých případech se stopy po opevnění nacházejí v moderních katastrálních mapách dodnes. Neblahý vliv na zachovalost zemních fortifikací v Broumovském výběžku měly i samotné válečné operace, v jejichž průběhu byly některé z takticky nejvýhodněji položených objektů v rámci narušování

nepřátelské obrany cíleně ničeny, některé pak byly následně znovu kompetně obnoveny, opraveny či vylepšeny.

Polní opevnění, vybudované v Broumovském výběžku především v průběhu sedmileté války, je z pohledu nedestruktivní archeologie velmi zajímavým a dosud málo prozkoumaným fenoménem. Jednotlivé obranné prvky, zasazené do místní členité, údolními, skalami a lesy pokryté krajiny, mistrně využívaly náročně zdolatelný terén ve svůj prospěch, z vojenského hlediska je tak lze považovat za účinné. Jelikož se soustava polních opevnění v některých místech přibližuje k linii lehkých objektů vz. 37, vystavěných v rámci obrany předválečného Československa, bývá někdy strategické myšlení velitelů a vojenských inženýrů 18. století považováno za srovnatelné s defenzivními zásadami moderního vojenství 20. století.

Pokud by mělo být na Broumovsku vybudované opevnění, s přihlédnutím k možnosti posouzení jen malé části objektů, z vojenského hlediska kriticky vyhodnoceno, i zde by bylo možné nalézt nedostatky, které byly v rámci zkušeností nabytých právě v sedmileté válce pozdě odstraňovány. Nejčastější slabinou vybudovaných fortifikací je jejich umístění mimo hranu strání a svahů, což bránilo dostatečnému pokrytí pod objekty se rozprostírajícího terénu. V takovém případě bylo možné relativně bez problémů překonat obtížný terén, vystoupat až velmi blízko k opevněným bodům a následnou ztečí, s velkou nadějí na úspěch, obránce překvapit. Polní fortifikace bylo žádoucí vybovat v místě, kde mohl být nepříteli kladen co možná nejtužší odpor, v předpolí objektu neměla být žádná překážka, která by útočníkům poskytla krytí před křížovou palbou. Opěrný bod bylo vhodné vystavět tam, kde se nepřítel s největší pravděpodobností pokusí prorazit obranu, nebo překonat přírodní či jinou překážku, k tomu měly být předsunuté objekty v předpolí hlavní linie vybudovány v takové vzdálenosti a poloze, aby mohl být posádce v případě kritické situace umožněn bezpečný, palbou krytý ústup do hlavní obranné linie, což je, především u objektů 34 a 35, diskutabilní. Pro značnou torzovitost zachovalých fortifikací by však bylo další zhodnocení pouze teoretické. I přes lokální nedostatky představovala v Broumovském výběžku vybudovaná soustava opevnění velmi impozantní překážku, některé dosud zachovalé části mohutných fortifikací vypadají dodnes velmi působivě. Krytice by mohla být podrobena také přesnost zakreslování objektů polního opevnění do rektifikovaných plánů 1. vojenského mapování, jelikož některé dosud zachovalé objekty svým skutečným tvarem zmíněnému mapovému podkladu příliš neodpovídají.

I když byla v rámci výše popsaného průzkumu a jeho zpracování vyvinuta snaha v co možná největší míře vyčerpat dostupné informace a prameny, stále zbývá značný prostor pro další bádání. Archeologie by mohla přispět k lokalizaci zaniklých objektů polního opevnění, u nichž bylo bývalé stanoviště určeno na základě mapových podkladů jen přibližně. Zejména by však mohla pomoci k identifikaci lokality, kde mezi Hejtmánkovicemi a Jetřichovem po několik let stával tzv. Laudovův stálý opevněný tábor, k němuž jsou k dispozici pouze velice strohé informace. Nemalým dílem by bylo možné přispět k poznání dosud jen velmi málo zmapované hmotné kultury armád 18. století, která se na místech poznamenaných válečnými konflikty vzácně nachází.

9. Prameny:

9.1 Literatura

- [1] *1761*: Kriegs- und Heldenthaten des Freyherrns Gideon von Laudon, Ihrer Kaiserlich-Königlichen Apostolischen Majestät General en Chef einer besondern Armee, des militarischen Maria Theresia Ordens Großkreuz etc., Kriegs- und Heldenthaten des Herrn Generalfeldezeugmeisters, Freyherrns von Laudon, Erster Theil, Leipzig und Wien.
- [2] *1761b*: Frankfurter Meß-Relation, das ist: halbjährliche Erzehlungen der neuesten Staats- und Welt-Geschichten. Wie solche Zwischen der Frankfurter Ostermesse und besagter Herbstmesse 1761. Durch zuverlässige Nachrichten zu unserer Wissenschaft gekommen. Mit Kupfern. Erster Haupt-Titul. Von dem Krieg in Deutschland, wie auch Von den Geschichten des Kayserlichen Hofes, und der disseits der Alpen gelegenen Kayserlichen Erblanden, Frankfurt am Mayn.
- [3] *1761c*: Gespräch im Reiche der Todten zwischen dem grossen und weisen Könige von Großbritannien, Georg den Zweyten, und dem ruhmwürdigsten Churfürsten zu Cölln, Clemens August. Vier und Vierzigstes Stück, worinnen die Historie des gegenwärtigen Kriegs, kurz, deutlich ordentlich und unparthenisch vorgetragen, und was Monathen May und Junius dieses Jahrs sich ereignet, erzehlet wird. Mit vielen politischen Anmerkungen, Frankfurt und Leipzig.
- [4] *1761d*: Gespräch im Reiche der Todten zwischen dem grossen und weisen Könige von Großbritannien, Georg den Zweyten, und dem ruhmwürdigsten Churfürsten z Cölln, Clemens August. Sechs und Vierzigsten Stück, worinnen die Historie des fortwährenden Kriegs, besonders was sich währenden Monathen August und September zugetragen, kurz, deutlich ordentlich und unparthenisch erzählet wird. Mit vielen politischen Anmerkungen, Frankfurt und Leipzig.
- [5] *1781*: Versuch einer militärischen Geschichte des Bayerischen Erbfolgekriegs im Jahre 1778. im Gesichtspunkte der Wahrheit betrachtet von einem Königl. Preußischen Offizier. Erster Theil, Königsberg.
- [6] *1783*: Journal des Feldzugs von 1758. von einem Königl. Preussischen Offizier. In: Bellona. Ein militärisches Journal, Zwölftes Stück, Dresden.
- [7] *1784*: Journal des Feldzugs von 1758. von einem Königl. Preussischen Offizier. In: Bellona. Ein militärisches Journal, Vierzehntes Stück, Dresden.

- [9] 1789: *Hinterlassene Werke der Friedrichs II Königs von Preussen, Dritter Band*, Augsburg.
- [10] *Altová, B. a kol. 2008*: Altová, B. – Kössl, A. – Matoušek, V. – Procházka, Z. – Šimek, J., Tzv. Tillyho šance u Rozvadova ve světle terénní dokumentace a ikonografických pramenů, předběžná zpráva. In: *Archeologické výzkumy v severozápadních Čechách v letech 2003-2007. Sborník k životnímu jubileu Zdeňka Smrže*, 359-374, Most.
- [11] *Baudyš, K. 1996*: *Polické příběhy dávné i nedávné*, Police nad Metují.
- [12] *Ben-Jochai, S. 1762*: *Das fünfte Buch der Historie des Kriegs zwischen den Preussen und ihren Bundsgenossen, und den Oesterreichern...*
- [13] *Bělina, P. 1993*: *Generál Laudon: Život ve službách Marie Terezie a Josefa II.*, Praha.
- [14] *Beneš, J. – Kubů, F. – Török, J. 1995*: Soubor militarií z počátku třicetileté války z Volarských šancí. *Archeologické rozhledy XLVII*, 491-480.
- [15] *Bogdanowskij, J. 1996*: *Architektura obronna w krajobrazie Polski. Od Biskupina do Westerplatte*, Warszawa–Kraków.
- [16] *Bolton, R. P. – Calver, W. L. 1950*: *History Written with Pick and Shovel*, New York.
- [17] *Borkowski, W. – Kasparek, N., ed., 2014*: *Badania archeologiczne na Reducie Ordon Tom I. Warszawskie materiały archeologiczne 11*, Warszawa.
- [18] *2015*: *Badania archeologiczne na Reducie Ordon Tom II. Warszawskie materiały archeologiczne 12-13*, Warszawa.
- [19] *Bouza, E. – Vaňková, V. 1972*: *Osm století textilní výroby na Broumovsku*, Hradec Králové.
- [20] *Campbell, J. D. 1958*: *Investigation at the French Village 1957. Bulletin of the Fort Ticonderoga Museum 10 (2)*, 143-155.
- [21] *Chartrand, R. 2010*: *The Forts of the New France: The Great Lakes, the Plains and the Gulf Coast 1600-1763*, New York and Oxford.
- [22] *2012*: *Forts of the War 1812*, New York and Oxford
- [23] *2016*: *Forts of the American Revolution 1775-83*, New York and Oxford.
- [24] *Cotter, J. L. 1958*: *Archaeological Excavations at Jamestown Colonial National Historical Park and Jamestown National Historic Site Virginia. Archaeological Research Series 4*, Washington, DC.

- [25] *Cremin, W. M. – Lynch, D. P. – Nassaney, M. S. 2002-2004: The Identification of Colonial Fort St. Joseph, Michigan. Journal of Field Archaeology 29 (3-4), 309-321.*
- [26] *Criste, O. 1904: Kriege unter Kaiser Josef II. : Nach den Feldakten und anderen authentischen Quellen, Wien.*
- [27] *Čížek, J. – Slavík, J. 1995: Polní opevnění ze sedmileté války na Broumovsku. In: Fortifikace a obrana státu, Praha, 41-47.*
- [28] *2010: Zemní opevnění z 18. století ve východních Čechách. In: Polní opevnění od třicetileté války do roku 1945: Sborník Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Josefově, Jaroměř – Josefov, 37-44.*
- [28] *Čtverák, V. – Ulrychová, E. 2001: Komplex Češov (okr. Jičín). - Fenomén v české archeologii. Archeologie ve středních Čechách 5, Praha, 365 – 404.*
- [30] *Dendy, J. – Hargrave, M. L. – Larson, T. K. – Shields, R. – Somers, L. E. 2002: The Role of Resistivity Survey in Historic Site Assessment and Management: An Example from Fort Riely, Kansas. Historical Archaeology 36 (4), 89-110.*
- [31] *Derner, K. 2010: Objekt neznámého typu v prostoru vojenského ležení z roku 1813 u Vysočan (okres Chomutov). In: Polní opevnění od třicetileté války do roku 1945: Sborník Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Josefově, Jaroměř – Josefov, 69-77.*
- [32] *Dragoun, B. – Matoušek, V. – Tuček, J. 2007: Experimentální stavba modelu polního opevnění ze třicetileté války v Uhřínově. Živá archeologie. (Re)konstrukce a experiment v archeologii 8, Hradec Králové, 61-66.*
- [33] *Drnovský, P. – Hejhal, P. 2017: Krajina k boji odsouzená. Polní tábor pruského krále Fridricha II. ze srpna 1778 pohledem archeologie. In: Živá archeologie 19, Hradec Králové, 42-51.*
- [34] *Engerisser, P. – Hrnčířik, P. 2009: Nördlingen 1634: Die Schlacht bei Nördlingen – Wendepunkt des Dreißigjährigen Krieges, Weißenstadt.*
- [35] *Felcman, O – Semotanová, E. 2005: Kladsko: Proměny středoevropského regionu, Hradec Králové.*
- [36] *Filipowicz, M. – Podruczny, G. 2015: Fortyfikacje polowe z wojen śląskich na Pogórze Izerskim. Rocznik Jeleniogórski XLVII, Słubice, 137-150.*
- [37] *Fischer, F. Ch. J. 1787: Geschichte Friedrichs des Zweiten Königs von Preussen, Zweiter Theil, Halle.*
- [38] *Gojda, M. 2005: Překvapení v české krajině. Letecká archeologie objevuje fragmenty vojenských památek, Dějiny a současnost 12/2005, 18–20.*

- [39] 2013: Výzkum, dokumentace a mapování novověkých polních opevnění prostřednictvím letecké prospekce, fotografie a laserového skenování. In: Archeologie a letecké laserové skenování země, 38-49, Plzeň.
- [40] *Grabole, R. – Matoušek, V. – Meduna, P. – Smrž, Z. 2009*: Die Schlacht bei Třebel/Triebel im Jahr 1647 und weitere Untersuchungen zur Archäologie des Krieges in der Tschechischen Republik. In: Schlachtfeldarchäologie/ Battlefield Archeology. 1. Mitteldeutscher Archäologentag vom 9 bis 11. Oktober 2008 in Halle (Saale), Tagungen des Landesmuseums für Vorgeschichte Halle 2, 173-186, Halle.
- [41] *Grzybowski, H. 2013*: Bateria nad Pasterką – zapomniana Kłodzka fortyfikacja. Ziemia Kłodzka 226, Nowa Ruda, 8-12.
- [42] *Hájková, O. – Louda, J. 2013*: Polní opevnění z bramborové války na Vrchlabsku dochovaná v terénu, na papíře a v lidové tradici. In: Svorník 11 : sborník příspěvků z 11. specializované konference stavebněhistorického průzkumu uspořádané 12.-15. června 2012 v Žacléři, Praha, 120-124.
- [43] *Harrington, J. C. 1957*: New Light on Washington's Fort Necessity, Richmond.
- [44] 1976: The Puzzle of Washington's Fort Necessity. *Archaeology* 29 (3), 178-185.
- [45] *Heiden, F. Ch. v. d. 1761*: Das durch innerliche Kriege bedrängte Deutschland, von deren ersten Ursprung hergeleitet, und historisch beschreiben, und mit dazu gehörigen Land-Karten und Plans erläutert. Des bedrängten Deutschlands, Sechster Theil, In der Geschichte des Krieges An. 1761, Augsburg.
- [46] *Heinrich, Ch. G. 1799*: Teutsche Reichsgeschichte, Achter Theil, Leipzig.
- [47] *Hejhal, P. – Horník, P. 2015*: Polní opevnění z války o bavorské dědictví mezi Třemi Bubny a Jaroměří. *Archeologie východních Čech* 10, Hradec Králové, 207-230.
- [48] *Hempel, Ch. F. 1762*: Helden-Staats-und Lebensgeschichte Des Allerdurchlauchtigsten, und Grosmächtigsten Fürsten und Herrn Friedrichs des Andern Jetzo glorwürdigst regierenden Königs in Preussen, Churfürstens zu Brandenburg, auch souverainen und obersten Herzogs in Schlesien etc. Sechster Theil welcher die merkwürdige Geschichte des 1760. und 1761sten Jahres enthält und mit den in Kupfer gestochenen Abbildungen der vornehmsten Schlachten versehen ist, Frankfurt und Leipzig.
- [49] *Hlušík, A. – Smrž, Z. 2007*: Polní opevnění z roku 1813 mezi Postoloprty a Budyní nad Ohří: výsledky letecké prospekce a historického bádání. In: *Archeologické rozhledy* LIX (4), Praha, 713-746.

- [50] *Hoerschelmann, F. L. A. 1763: Staat-und Lebensgeschichte Theresiens der Grossen, jezt glorwürdigstregierenden römischen Kaiserin, auch zu Ungarn und Böhheim Königin und Erzherzogin zu Oesterreich etc. Zweyter Theil, Erfurt.*
- [51] *Homann, A. 2009: Battlefield Archaeology of Central Europe – With a Focus on Early Modern Battlefields. In: Historical Archaeology in Central Europe, Rockville, 203-230.*
- [52] *Honl, I. 1925-1926: Zimní boje na Broumovsku r. 1779. In: Od kladského pomezí, roč. III., Nové Město nad Metují.*
- [53] *1928-1929: Obrana Broumowska r. 1758. In: Od kladského pomezí, roč. VI., Náchod.*
- [54] *1930-1931: Český severovýchod v roce 1759: In: Od kladského pomezí, roč. VIII., Náchod.*
- [55] *Hostert, W. 2005: Lüdenscheider Knopfbuch. I. Teil Uniformknöpfe: Im Frieden wie im Krieg. 2. Militärische Uniformknöpfe in Preußen-Deutschland seit Beginn des 18. Jahrhunderts, Lüdenscheid.*
- [56] *Huchsberg, J. F. 1856: Die drei Kriegsjahre 1756, 1757, 1758 in Deutschland, mit Ergänzungen herausg von H. Wutke, Leipzig.*
- [57] *John, J. 2010: Řakom (okr. Klatovy) – eneolitické ohrazení, anebo pozůstatek třicetileté války. In: Polní opevnění od třicetileté války do roku 1945: Sborník Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Josefově, Jaroměř – Josefov, 33-36.*
- [58] *John, J. – Kocina, J. – Konrádová, M. – Vondsrovský, V. 2017: Nově identifikovaná novověká polní opevnění na Lhenicku (okres Prachatice). Archaeologia historica 42 (1), Brno , 261-277.*
- [59] *Knápek, A. 2010: Polní opevnění v Oderské bráně. In: Polní opevnění od třicetileté války do roku 1945: Sborník Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Josefově, Jaroměř – Josefov, 98-103.*
- [60] *Konrádová, M. 2017: Archeologie novověkých vojenských ležení, táborů a polních opevnění v jižních Čechách, České Budějovice.*
- [61] *Kovandová, M. – Matoušek, V. 2004: Terénní dokumentace Švédské šance nad hradem Kynžvartem. Sborník Chebského muzea, 61-66.*
- [62] *Krůl, M. 2010: Stav výzkumu novověkých opevnění slezsko-uhersko-polské hranice. In: Polní opevnění od třicetileté války do roku 1945: Sborník Národního*

památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Josefově, Jaroměř – Josefov, 6-18.

[63] 2012: Jablunkovské šance ve fondech Österreichisches Staatsarchiv ve Vídni. Zpráva o výsledku archivního průzkumu. In: Šance – Valy, spoločná história plná tajomstiev, Čadca, 9-14.

[64] 2013: Stavěbněhistorický vývoj jablunkovských šancí, In: Svorník 11: Sborník příspěvků z 11. specializované konference stavebněhistorického průzkumu uspořádané 12.-15. června 2012 v Žacléři, Praha, 113-119.

[65] Kubů, J. – Matoušek, V. – Meduna, P. 1990: A Complex Investigation of a Field Fortification of the Seven Years' War (1756-1763) at the Site of Nebesa by Aš (Asch). Studies in Postmedieval Archaeology, Posmedievální archeologie 1, Prague, 61-66.

[66] Kubů, F. – Zavřel, P. 1988: Pozůstatky valového opevnění rakouské armády v bitvě u Zahájí 25. 5. 1742. AVJČ 5, 183-190.

[67] Lewczuk, J. 1993: Nowożytny polowy obiekt fortyfikacyjny w Szydłowie, gm. Cybinka, woj. Zielonogórskie, stan. 2. Wielkopolskie Sprawozdania Archeologiczne II, Poznań – Warszawa – Zielona Góra, 233-237.

[68] Lloyd, H. - Tempelhoff, G. F. v. 1795a: Geschichte des siebenjährigen Krieges in Deutschland zwischen dem Könige von Preußen und der Kaiserin Königin mit ihren Alliirten. Zweite Theil welcher den Feldzug von 1758 enthält, Berlin.

[69] 1795b: Geschichte des siebenjährigen Krieges in Deutschland zwischen dem Könige von Preußen und der Kaiserin Königin mit ihren Alliirten. Dritter Theil welcher den Feldzug von 1759 enthält, Berlin.

[70] 1801: Geschichte des siebenjährigen Krieges in Deutschland zwischen dem Könige von Preußen und der Kaiserin Königin mit ihren Aliirten. Sechster und letzter Theil welcher den Feldzug von 1762 enthält, Berlin.

[71] Loskotová, I. – Hanák, V. 1995-96: Švédský zákop před Brnem. Forum brunnense 7, 143-151.

[72] Löwe, G. 1791: Das Verhältniß zwischen Oestreich und Preußen in politisch-militärischer Hinsicht. Der Geständnisse eines österreichischen Veterans, Vierter Theil, Breslau.

[73] Ludvík, J. M. 1857: Památky hradu, města a panství Náchoda, i vlastníkův jeho, Díl. 1., Hradec Králové.

[74] Majerčíková, D. 2012: Archeologické nálezy zo Starých a Malých šancí na Kysuciach. In: Šance – Valy, spoločná história plná tajomstiev, Čadca, 3-8.

- [75] *Matoušek, V. 1992: Archeologický výzkum polního opevnění u Nebes. In: Srážka u Nebes: Sborník příspěvků z komplexního výzkumu vojenské epizody ze sedmileté války, Cheb, 43-59.*
- [76] *2003: Bitva u Třebele ve světle terénního výzkumu. Hláska: zpravodaj Klubu Augusta Sedláčka 14, č. 4, Plzeň, 57-59.*
- [77] *2004: Výstavba modelu polního opevnění z r. 1647 u Olbramova na Tachovsku: Příspěvek k poznání polních fortifikací ze třicetileté války. In: Rekonstrukce a experiment v archeologii. Živá archeologie 5, Hradec Králové, 260-277.*
- [78] *2005: Bitva u Třebele v roce 1647 - obraz a realita. Příspěvek ke studiu vedut v díle Theatrum Europaeum. In: Historická geografie 33, Praha, 249-280.*
- [79] *2006: Třebel: Obraz krajiny s bitvou, Praha.*
- [80] *2006a: Building a Model of a Field Fortification of the „Thirty Year’s War“ near Olbramov, Czech Republic. In: Past Tense. Studies in the Archaeology of Conflict, 115-132, Brill Leiden-Boston.*
- [81] *2011: Zpráva o 1. sezóně systematického archeologického výzkumu bojiště z roku 1621 u Rozvadova. Sborník muzea Českého lesa v Tachově 32, Domažlice, 3-13.*
- [82] *2013a: Předběžná zpráva o 2. a 3. sezoně archeologického výzkumu bojiště u Rozvadova z roku 1621. In: Sborník muzea Českého lesa v Tachově 33, Domažlice, 3-14.*
- [83] *2013b: Budování polních opevnění v době třicetileté války: zkušenosti z archeologických výzkumů na území Čech. In: Svorník 11: sborník příspěvků z 11. specializované konference stavebněhistorického průzkumu uspořádané 12.-15. června 2012 v Žacléři, Praha, 191-200.*
- [84] *2015: Poznámky k terénnímu studiu polních opevnění ze 17.-19. století: zkušenosti z českých zemí. In: Archeologie západních Čech 9, Plzeň, 70-82.*
- [85] *2017: Archeologický výzkum bojišť a vojenství raného novověku v Českých zemích: historie, stav poznání, diskuse. Archaeologia historica 42 (1), Brno, 233-243.*
- [86] *2017a: Documentation, recognition and protection of modern field fortifications in the Czech Republic: The Thirty Years’ War, International Journal of Heritage Architecture 1-2. Studies, repairs, maintenance 1, 144-152.*

- [87] 2017, kol.: Třebel 1647: A Battlefield of the Thirty Year's War from the perspective of History, Archeology, Art-history, Geoinformatics, and Ethnology, Prague.
- [88] 2017a, kol.: Pohled na zámek Brandýs nad Labem a opevnění švédského tábora v prostoru Mladé Boleslavi z roku 1640 v díle M. Meriana, *Historická geografie* 34, 93-148.
- [89] *McBride, W. S. – McBride, K. A. 2011: Methods in the Archaeology of Colonial Frontier Forts: Examples from Virginia and West Virginia*, In: *Historical Archaeology of Military Sites: Method and Topic*, 123-133.
- [90] *Meduna, P. 1990: Morphology of Field Fortifications of the 17th-19th Centuries: A Contribution to Surface Research*.
- [91] *Mittler, E. S. u. S. 1904: Die Kriege Friedrichs des Großen*. Herausgegeben vom Großen Generalstabe, Kriegsgeschichtliche Abteilung II. Dritter Teil: Der Siebenjährige Krieg. 1756-1763. Sechster Band: Leuthen, Berlin.
- [92] *Motyl, K. 2003: Nowożytnie umocnienia szwedzkie w rejonie Siedliska*, In: *Budownictwo obronne Środkowego Nadodrza. Powiat nowosolski, Nowa Sól*, 96-113.
- [93] 2006: Szkie wybranych XVII-wiecznych fortyfikacji szwedzkich na środkowym nadodrzu. *Forteca* 22-23 (3-4), 9-17.
- [94] *Nechvíle, M. 2011: Objev novověkých vojenských opevnění mezi Libercem a Jabloncem nad Nisou*. *Ročenka Jizerskoještědského horského spolku* 9/2010, 47–54.
- [95] 2014: Problematika ochrany a prezentace archeologických památek v Libereckém kraji. In: *Sborník k počtě Jiřího Kalfersta*, Hradec Králové, 213-225.
- [96] *Nejman, M. 2010: Popis lokalit s polními fortifikacemi na severním bojišti války o bavorské dědictví zakreslených na mapových listech I. vojenského mapování*. In: *Polní opevnění od třicetileté války do roku 1945*. *Sborník Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Josefově, Jaroměř - Josefov*, 45-59.
- [97] *Neuvirtová, A. 2012: Identifikace novověkých polních opevnění na území Ústeckého kraje na základě historických map*. In: *Polní opevnění od třicetileté války do roku 1945: Sborník Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Josefově, Jaroměř – Josefov*, 104-106.
- [98] *Paráčová, A. 2012: „Šance“ z pohľadu uhorských písomných prameňou v Štátnom archíve v Bytči*. In: *Šance – Valy, spoločná história plná tajomstiev*. Čadca, 15-19.
- [99] *Pleticha, I. 2009: O nevyužitých šancích z dob prusko-rakouských válek*. *Jablonecký měsíčník* 11/2009, Jablonec nad Nisou, 16.

- [100] *Podruczny, G. 2005*: Fortyfikacje górskie w rejonie Kowar i Lubawki z II połowy XVIII wieku. *Rocznik Jeleniogórski XXXVII*, Słubice, 161-166.
- [101]   *2008*: Fortyfikacje Gorzowa Wielkopolskiego na przełomie XVII i XVIII wieku. *Zeszyty Naukowe Nowa Marchia-prowincja zapomniana-wspólne korzenie* (8), Gorzów Wielkopolski, 45-55.
- [102]   *2011a*: Fortyfikacje Bramy Lubuskiej w okresie nowożytnym. In: *Fortyfikacje v Polsce: Historia, perspektywy ochrony, Zagospodarowanie*, Pniewo, 9-18.
- [103]   *2015a*: Nowożytna reduta z okolic Świecka. *Archeologia Środkowego Nadodrza XII*, Zielona Góra, 325-330.
- [104]   *2015b*: Fortyfikacje Prus Wschodnich w XVIII wieku. *Ełcki przegląd historyczny 2014-2015: Rocznik Muzeum Historycznego w Ełku* (1), 66-83.
- [105]   *2015c*: Militarna rola rzeki Odry w okresie nowożytnym ze szczególnym uwzględnieniem odcinka między Głogowem a Wrocławiem, In: *Odra – warunki naturalne rzeki i jej kształtowanie przez człowieka*, Prochowice, 35-46.
- [106] *Podruczny, G. – Wichrowski, M. 2009*: Trzy źródła do badań nad historią fortyfikacji kłodzkich ze zbiorów Biblioteki Państwowej w Berlinie. *Zeszyty Muzeum Ziemi Kłodzkiej*, 43-99.
- [107] *Podruczny, G. – Wrzosek, J. 2010*: Lost elements: Earthwork of the fortified camp of the Russian Army of the time of the battle of Kunnersdorf in the light of the recent research. *Archaeologia Postmedievale* 14, 65-80.
- [108] *Renner, J. 1912*: Srážka u Rakovníka v r. 1920. *Věstník Muzejního spolku královského města Rakovníka a politického okresu rakovnického* 1, Rakovník.
- [109] *Ruschke, R. 1995*: Die Schanze auf dem Alteberg, Bad Wimpfen: Eine bastionierte Feldschanze aus dem Dreißigjährigen Krieg. In: *Regia Wimpina* 7, 112-137.
- [110] *Růžička, J. 2013*: Dějepis kláštera břevnovského a broumovského, Praha.
- [111] *Shapiro, G. – William, J. M. 1982*: A Search for the Eighteenth Century Village at Michilimackinac: A Soil Resistivity Survey. *Archaeological Completion Report Series*, No. 4, Mackinac Island, MI.
- [112] *Sippel, K – Stiehl, U. 2008*: Archäologie im Wald: Erkennen und Schützen von Bodendenkmälern, Kassel.
- [113] *Starbuck, D. R. 1990b*: A Retrospective on Archaeology at Fort William Henry, 1952-1993: Retelling the Talle of The Last of the Mohicans. *Northeast Historical Archaeology* 20, 8-26.

- [114] 1999: *The Great Warpath: British Military Sites from Albany to Crown Point, Hanover and London.*
- [115] 2012: *The Archaeology of Forts and Battlefields: The American Experience in Archaeology Perspective, Gainesville.*
- [116] 2014: *The Legacy of Fort William Henry: Ressurecting the Past, Lebanon.*
- [117] *Smrž, Z. 2012: Polní opevnění z roku 1813 v trati Mašov (Maschow) na západním okraji Loun. In: Archeologické výzkumy v severozápadních Čechách v letech 2009-2010, 195-203, Most.*
- [118] *Sporschl, J. 1845: Neueste Geschichte der Oesterreichischen Monarchie vom Regierungsantritte der Kaiserin Maria Theresia bis zum Tode des ersten Erbkaisers von Oesterreich, Leipzig.*
- [119] *Störk, W. 2009: Fortifikation im Barock: Die Schanzen des „Türkenlouis“ im Südschwarzwald. Markgräflerland – Beiträge zu seiner Geschichte und Kultur 1/2009, 13-80.*
- [120] *Šikýřová, L. – Ulrychová, E. 2005: Výpočet objemu fortifikace Česov, okr. Jičín. Archeologie ve středních Čechách 5, Praha, 405 - 410.*
- [121] *Šmejda, M. ed., 2015: Archeologie opevnění. Konferenční příspěvky, AZČ 9, 8-82.*
- [122] *Tielke, J. G. 1778: Beyträge zur Kriegs-Kunst und Geschichte des Krieges von 1756. bis 1763. mit Plans und Charten. III Stück, Der Feldzug der Kayserlich Rußischen, Kayserlich Königlichen und Königl. Preußischen Völker, im Jahre 1761. nebst Untersuchung der Feldbefestigungs-Kunst nach ihren Grundsätzen mit Plans und der Erfahrung, Freyberg.*
- [123] *Tomek, V. V. 1881: Příběhy kláštera a města Police nad Metují, Praha. Österreich-Tetschen, K. v. 1834: Oestreichische militärische Zeitschrift. Jahrgänge 1811, 1812 und 1813, Neue Auflage, Erster Band. Beiträge zur Kriegsgeschichte Östreichs. Aus den vergrissenen Jahrgängen 1811, 1812 und 1813 der österreichischen Zeitschrift, Erster Theil, Wien.*
- [124] *Schmettau, F. W. C. v. 1789: Über den Feldzug der Preussischen Armee in Böhmen im Jahre 1778 unter eigener Anführung Seiner Majestät des Königs nebst einige Bemerkungen über das praktische der Kriegeskunst, Berlin.*
- [125] *Stellner, F. 2007: Sedmiletá válka v Evropě, Praha.*
- [126] *Svátek, J. – Zap, K. V. 1898: Česko-moravská kronika. Kniha sedmá, Praha.*

[127] *Uhlich, G. 1779: Geschichte des bayerischen Erbfolgekrieges nach dem Tode des letzten Churfürsten Maximilians III. Joseph, Prag.*

8.2 Nepublikované práce:

[1] *Fáber, M. 2017: Využití geomatických metod pro dokumentaci polního vojenského opevnění, Praha.*

[2] *Kindrat, V. 2015: Rozvadov 1621 a Třebel 1647: Dvě případové studie k polním fortifikacím třicetileté války v Čechách, Plzeň.*

[3] *Konrádová, M. 2017: Archeologie novověkých vojenských ležení, táborů a polních opevnění v jižních Čechách, České Budějovice.*

[4] *Neuvirtová, A. 2011: Archeologie reliktů novověkých polních opevnění okresu Ústí nad Labem, Plzeň.*

[5] *Schürger, A. 2015: The Archaeology of the Battle of Lützen: An examination of the 17th century military material culture, Glasgow.*

[6] *Višek, L. 2016: Reflexe sedmileté války ve výtvarném umění, se zřetelem na nově objevené nástěnné malby z konce 18. století v benediktinském proboštví v Broumově, Hradec Králové.*

8.3 Elektronické zdroje:

Altpreuussisches Infanterie Regiment No. 6 (1806) [Inf. Regt. 2018], citováno k 6. 4. 2018, dostupné na: [https://de.wikipedia.org/wiki/Altpreuussisches_Infanterieregiment_No._6_\(1806\)](https://de.wikipedia.org/wiki/Altpreuussisches_Infanterieregiment_No._6_(1806))

Altpreuussisches Infanterie Regiment No. 15 (1806) [Regiment-Garde 2018] citováno k 6. 4. 2018, dostupné na: [https://de.wikipedia.org/wiki/Altpreuussisches_Infanterieregiment_No._15_\(1806\)](https://de.wikipedia.org/wiki/Altpreuussisches_Infanterieregiment_No._15_(1806))

Augsburgisches Extra-Blatt, Nro. 90, Donnerstag, 15. April 1779, „Braunau, den 28. März“ [noviny 1779 2017], citováno k 28. 12. 2017, dostupné na: https://books.google.cz/books?id=e_dDAAAACAAJ&pg=PT327&lpg=PT327&dq=Braunau+1779&source=bl&ots=8fFmRPcB45&sig=OillNW2OfxtNcNHw-Z-g8HHF1sk&hl=cs&sa=X&ved=0ahUKEwi16NjWxtzXAhUEy6QKHXY2BZI4ChDoAQhZMAk#v=onepage&q=Braunau%201779&f=false

Augspurgische Extra-Zeitung, Num. 172, Dienstag, 20. Juli 1762, „Wien, den 14. Julii“ [noviny 1762 2017], citováno k 25. 11. 2017, dostupné na: https://books.google.cz/books?id=p_xDAAAaCAAJ&pg=RA4-PP17&lpg=RA4-PP17&dq=Laudon+Braunau&source=bl&ots=5HLrYeavn&sig=c1m9Uc25FY5JAS_U3qWIMYQqRIQ&hl=cs&sa=X&ved=0ahUKEwjY1666h-PVAhUE6xQKHSzxD_E4ChDoAQg-MAU#v=onepage&q=Laudon%20Braunau&f=false

Caha, M. 2009: Laudonova kaple [*Laudonova kaple 2018*], citováno k. 19. 1. 2018, dostupné na: <http://www.hrady.cz/index.php?OID=8149&PARAM=11&tid=25783&pos=450>

Císařský povinný otisk map stabilního katastru Čech 1:2880 (1824-1843), inv. č. 7861-1-004 [*císařský otisk SK Teplice 2018*], citováno k 5. 2. 2018, dostupné na: http://archivnimapy.cuzk.cz/coc/7861-1/7861-1-004_index.html

Císařský povinný otisk map stabilního katastru Čech 1:2880 (1824-1843), inv. č. 2164-1-005 [*cís. otisk SK Hor. Teplice 2018*], citováno k 5. 2. 2018, dostupné na: http://archivnimapy.cuzk.cz/coc/2164-1/2164-1-005_index.html

Císařský povinný otisk map stabilního katastru Čech 1:2880 (1824-1843), inv. č. 2755-1-001 [*cís. otisk SK Janovice-1 2018*]; dostupné na: http://archivnimapy.cuzk.cz/coc/2755-1/2755-1-001_index.html

Císařský povinný otisk map stabilního katastru Čech 1:2880 (1824-1843), inv. č. 2755-1-004 [*cís. otisk SK Janovice-4 2018*]; dostupné na: http://archivnimapy.cuzk.cz/coc/2755-1/2755-1-004_index.html

Císařský povinný otisk map stabilního katastru Čech 1:2880 (1824-1843), inv. č. 2755-1-005 [*cís. otisk SK Janovice-5 2018*]; dostupné na: http://archivnimapy.cuzk.cz/coc/2755-1/2755-1-005_index.html

Die Werke Friedrichs des Großen: in deutscher Übersetzung – 4. Geschichte des Siebejährigen Krieges, Seite 89 [Friedrich II. s. 89 2018], citováno k 9. 4. 2018, dostupné na: <http://friedrich.uni-trier.de/de/volz/4/89/text/?h=Hauptmannsdorf>

Die Werke Friedrichs des Großen: in deutscher Übersetzung – 4. Geschichte des Siebejährigen Krieges, Seite 146 [Friedrich II. s. 146 2018], citováno k 9. 4. 2018, dostupné na: <http://friedrich.uni-trier.de/de/volz/4/146/text/?h=Hauptmannsdorf>

Digitální model reliéfu České republiky 5. generace (2009-2013)-Analýzy výškopisu [lidarové snímky], dostupné na: <http://ags.cuzk.cz/dmr/>

Ústřední archiv zeměměřictví a katastru (ÚAZK) [mapy SK Čech], dostupné na: <http://archivnimapy.cuzk.cz/uazk/pohledy/archiv.html>

Dopis č. 9885 [Dopis č. 9885 2017] citováno k 28. 10. 2017, dostupné na <http://friedrich.uni-trier.de/de/politKorr/16/345-o2/text/?h=Halbstadt>

Dopis č. 9898 [Dopis č. 9898 2017], citováno k 28. 10. 2017, dostupné na <http://friedrich.uni-trier.de/de/politKorr/16/357/text/>

Dopis č. 9899 [Dopis č. 9899 2017], citováno k 31. 10. 2017, dostupné na <http://friedrich.uni-trier.de/de/politKorr/16/358/text/>

Dopiš č. 9917 [Dopis č. 9917 2017], citováno k 23. 10. 2017, dostupné na <http://friedrich.uni-trier.de/de/politKorr/16/370-o2/text/?h=Dittersbach>

Dopis č. 9932 [Dopis č. 9932 2017], citováno k 31. 10. 2017, dostupné na <http://friedrich.uni-trier.de/de/politKorr/16/382/text/>

Dopis č.10919 [Dopis č. 10919 2017], citováno k 13. 11. 2017, dostupné na: <http://friedrich.uni-trier.de/de/politKorr/18/205-o2/text/?h=Laudon|Braunau>

Dopis č.10918 [Dopis č. 10918 2017], citováno k 13. 11. 2017, dostupné na <http://friedrich.uni-trier.de/de/politKorr/18/205-o2/text/?h=Laudon|Braunau>

Dopis č. 11162 [*Dopis č. 11162 2017*], citováno k 13. 11. 2017, dostupné na: <http://friedrich.uni-trier.de/de/politKorr/18/id/535000000/text/>

Dopis č. 11163 [*Dopis č. 11163 2017*], citováno k 13. 11. 2017, dostupné na: <http://friedrich.uni-trier.de/de/politKorr/18/379/text/>

Filipowicz, M. – Podruczny, G. 2015: Fortyfikacje z okresu wojny siedmioletniej znaleziono na Pogórze Izerskim [*Fortyfikacje 2015*], citováno k 21. 2. 2015, dostupné na: <http://archeowiesci.pl/2015/05/11/fortyfikacje-polowe-z-okresu-wojny-siedmioletniej-odkryto-na-pogorzu-izerskim/>

Geschichte des Dorfes Heinzendorf - Deutsch Wikipedia [*Hynčice 2018*], citováno k 19. 1. 2018, dostupné na: <http://deacademic.com/dic.nsf/dewiki/636786>

Gürsch, C. F. 1789: Topografische und militairische Carte desienigen Theils von Boehmen welcher zwischen Hohenebel Pless und der schlesichen Grentze gelegen ist, nebst denen Laegern von der Campagne 1778, dem preussischen Militair zugeeignet, durch den Graffen von Schmettau, Obrister bey den General Staab in Königlichen Preussischen Diensten. [*pruská mapa 2018*], citováno k 19. 1. 2018, dostupné na http://mapy2.natur.cuni.cz:8080/geoserver/MapovaSbirka9/wms?version=1.1.0&request=GetMap&layers=MapovaSbirka9:D1_00030_00002_00003_300dpi&styles=&bbox=15.534393136009001,50.131013443559,16.446893134549,50.738939863991&width=1300&height=866&srs=EPSG:4326&format=application/openlayers

Heimatkreis Braunau/ Sudetenland e. V. – Dittersbach (Seite 4) [*Dittersbach 2018*], citováno k 19. 1. 2018, dostupné na: http://pril.com/www.braunau-sudetenland.de/content_dittersbach004.html

Indikační skica stabilního katastru Čech, HRA411018400 [*ind. skica Ruprechtice 2018*], citováno k 30. 1. 2018, dostupné na: http://archivnimapy.cuzk.cz/skici/skici/HRA/HRA411018400/HRA411018400_index.html

I. vojenské (josefské) mapování – Čechy, mapový list č.47 [mapový list č. 47], dostupné na:

http://oldmaps.geolab.cz/map_viewer.pl?lang=cs&map_root=1vm&map_region=ce&map_list=c047

I. vojenské (josefské) mapování – Čechy, mapový list č.48 [mapový list č. 48 2017-18], dostupné na:

http://oldmaps.geolab.cz/map_viewer.pl?lang=cs&map_root=1vm&map_region=ce&map_list=c048

II. vojenské (Františkovo) mapování – Čechy, mapový list O_4_X [mapový list O_4_X 2018], citováno k 28. 3. 2018, dostupné na:

http://oldmaps.geolab.cz/map_viewer.pl?lang=cs&map_root=2vm&map_region=ce&map_list=O_4_X

III. vojenské mapování, mapový list č. 3756, dostupné na:

http://oldmaps.geolab.cz/map_viewer.pl?lang=cs&map_root=3vm&map_region=75&map_list=3756

Indikační skica stabilního katastru Čech, HRA519018400 [ind. skica Dol. Teplice 2018], citováno k 5. 2. 2018, dostupné na:

http://archivnimapy.cuzk.cz/skici/skici/HRA/HRA519018400/HRA519018400_index.html

Indikační skica stabilního katastru Čech, HRA181018400 [ind. skica Janovice 2018], dostupné na:

http://archivnimapy.cuzk.cz/skici/skici/HRA/HRA181018400/HRA181018400_index.html

Jaworski, M. – Kostyrko, M. – Wroniecki, P. 2015: Niewykorzystany zasób – wstępne uwagi o możliwościach zastosowania darmowych danych lotniczego skanowania laserowego w zarządzaniu dziedzictwem [Jaworski-Kostyrk-Wroniecki 2015], citováno k 23. 2. 2018, dostupné na:

<http://archo.edu.pl/biografia2017/2015/05/15/niewykorzystany-zasob/>

Kaple Nejsvětější Trojice [*kaple Nejsvětější Trojice 2018*], citováno k 19. 1. 2018, dostupné na: <http://www.znicenekostely.cz/?load=detail&id=3018>

Kostyrko, M. – Wroniecki, P. – Waldoch, F. 2016: Armia w ruchu. Wczesnonowożytné umocnienia polowe w perspektywie danych teledetekcyjnych – przypadek Kosarzyna, woj. lubuskie [*Kostyrko – Wroniecki – Waldoch 2016*], citováno k 23. 2. 2018, dostupné na: <http://archo.edu.pl/biografia2017/2016/06/19/armia-w-ruchu-wczesnonowozytne-umocnienia-polowe/>

Liste der Infanterieregimenter der altpreußischen Armee [*Infanterieregimenter 2018*], citováno k 10. 4. 2018, dostupné na: https://de.wikipedia.org/wiki/Liste_der_Infanterieregimenter_der_altpreußischen_Armee

Mapa kultur stabilního katastru 1: 36 000 (1834-1844), inv. č. 12_08_VS-XX-8 [*mapa kultur Teplice 2018*], citováno k 5. 2. 2018, dostupné na: http://archivnimapy.cuzk.cz/uazk/mapkul/12/12_08_VS-XX-8_index.html

Mapa kultur stabilního katastru 1: 36 000 (1834-1844), inv. č. 12_07_VS-XIX-8 [*mapa kultur Janovice 2018*]

Originální mapa stabilního katastru Čech 1:2880 (1824-1843), inv. č. 2628_04 [*orig. mapa SK Janovice-4 2018*], dostupné na: http://archivnimapy.cuzk.cz/uazk/omc/omc_tool/omc_wms_01.html?mapfile=2628_04&image_dir=2628&aec=2755-1&maxextent=0,-6793,8220,0

Národní archiv leteckých měřických snímků [*let. snímky 2018*], dostupné na: http://lms.cuzk.cz/lms/lms_prehl_body_05.html?lastextent=-620462.74961598,-999894.39324117,-617839.86175116,-998644.39324117&rokod=1936&rokdo=1963

Národní archiv leteckých měřických snímků, letecký měřický snímek LMSA08.1937.BROU41.09086 [*let. snímek 1937 Teplice 2018*], citováno k 5. 2. 2018, dostupné na: http://lms.cuzk.cz/lms/WMSA08/1937/BROU/WMSA08.1937.BROU41.09086_index.html

Národní archiv leteckých měřických snímků, letecký měřický snímek LMSA08.1946.BROU41.02493 [let. snímek 1946 Teplice 2018], citováno k 5. 2. 2018, dostupné na:

http://lms.cuzk.cz/lms/LMS_wms_02.html?mapfile=WMSA08.1946.BROU41.02493&minX=-611973.446619&minY=-1003216.03469&maxX=-609706.037407&maxY=-1000948.62549&image_dir=f:/wwwwdata/lms/WMSA08/1946/BROU

Národní archiv leteckých měřických snímků, letecký měřický snímek LMSA08.1937.BROU61.09081 [let. snímek 1937 Janovice 2018], dostupné na: http://lms.cuzk.cz/lms/WMSA08/1937/BROU/WMSA08.1937.BROU61.09081_index.html

Národní archiv leteckých měřických snímků, letecký měřický snímek LMSA08.1946.BROU61.02509 [let. snímek 1946 Janovice 2018], dostupné na: http://lms.cuzk.cz/lms/LMS_wms_02.html?mapfile=WMSA08.1946.BROU61.02509&minX=-618401.224167&minY=-1003571.42179&maxX=-616090.618555&maxY=-1001260.81617&image_dir=f:/wwwwdata/lms/WMSA08/1946/BROU

Národní inventarizace kontaminovaných míst - mapa kontaminovaných míst [mapa kontaminace 2018], citováno k 5. 2. 2018, dostupné na: <http://kontaminace.cenia.cz/>

Originální mapa stabilního katastru Čech 1:2880 (1824-1843), inv. č. 2628_05 [orig. mapa SK Janovice-5 2018], dostupné na: http://archivnimapy.cuzk.cz/uazk/omc/omc_tool/omc_wms_01.html?mapfile=2628_05&image_dir=2628&aec=2755-1&maxextent=0,-6811,8283,0

Originální mapa stabilního katastru Čech 1:2880 (1824-1843), inv. č. 2628_08 [orig. mapa SK Janovice-8 2018], dostupné na: http://archivnimapy.cuzk.cz/uazk/omc/omc_tool/omc_wms_01.html?mapfile=2628_08&image_dir=2628&aec=2755-1&maxextent=0,-6794,8270,0

Prussian invasion of Moravia - Retreat of the Prussian Army [kronoskaf.com] dostupné na: [http://www.kronoskaf.com/syw/index.php?title=1758 - Prussian invasion of Moravia %E2%80%93 Retreat of the Prussian Army](http://www.kronoskaf.com/syw/index.php?title=1758_-_Prussian_invasion_of_Moravia_%E2%80%93_Retreat_of_the_Prussian_Army)

Schlesische Privilegirte Staats-Kriegs-und Friedens Zeitungen, No. 40, Mittwochs, 5. April 1758, „Glatz, vom 31. März“ [slezské noviny 1758 2017], citováno k 27. 10. 2017, dostupné na <http://www.bibliotekacyfrowa.pl/Content/45491/directory.pdf>

Schreiber, V: Paměti města Úpice 1700 – 1788 [Schreiber 2018], citováno k 21. 1. 2018, dostupné na: https://www.upice.cz/assets/File.ashx?id_org=17465&id_dokumenty=1736

The First Military Survey (1763-1787) [1.voj.mapování 2017-18], dostupné na: <http://mapire.eu/en/map/firstsurvey/?layers=osm%2C1%2C73&bbox=-140033.33730506012%2C5431903.6417294815%2C3201182.0430965642%2C6838344.962176725>

The Second Military Survey (1806-1869) [2. voj. mapování 2017-18], dostupné na: <http://mapire.eu/en/map/secondsurvey/?layers=osm%2C5%2C42&bbox=1808338.9598321186%2C6550612.715491105%2C1814864.7711219655%2C6553359.671195103>

The Third Military Survey (1869-1887) [3. mil. survey 2018], dostupné na: <http://mapire.eu/en/map/thirdsurvey25000/?layers=osm%2C179&bbox=1809925.4160496571%2C6551679.857735672%2C1813188.3216945806%2C6553053.335587672>

Toposekce 3. vojenského mapování 1:25 000 (1872-1953), inv. č. 3756-4 [3. voj. map. Teplice 2018], citováno k 5. 2. 2018, dostupné na: http://archivnimapy.cuzk.cz/topo3v25/3756/3756-004_index.html

Záchranné terénní archeologické výzkumy (Mgr. J. Tůma) – 5. Badatelé a vědecká činnost. Výroční zpráva regionálního muzea v Náchodě za rok 2013, Náchod [Výroční zpráva RMN 2013, 28], citováno k 15. 1. 2018, dostupné na: <http://www.muzeumnachod.cz/Upload/RMN-vz-2013.pdf>

10. Seznam příloh

Název:	Označení/ popis:	Poznámka: autor dokumentu
Plán č. 1	<p><u>Mapa č. 1: Sledované území v rámci České republiky</u> (CHKO Broumovsko DPMR 5G – stínovaný model reliéfu)</p>	-
Plán č. 2	<p><u>Mapa č. 2: Broumovský výběžek</u> (CHKO Broumovsko DPMR 5G – stínovaný model reliéfu)</p>	-
Plán č. 3	<p><u>Mapa č. 3: Přehled soustavy linií polního opevnění</u> 1. Laudonovy valy (k.ú. Hony/ Jetřichov) 2. Linie u Jetřichova (k. ú. Jetřichov) 3. Opevnění u Hejtmánkovic (k. ú. Hejtmánkovice) 4. Linie u Ruprechtic (k. ú. Hynčice/ Ruprechtice) 5. Opevnění u Teplic nad Metují (k. ú. Dolní Teplice/ Teplice nad Metují/ Horní Teplice) 6. Opevnění u Janovic (k. ú. Janovice u Trutnova)</p>	-
Plán č. 4a	<p><u>Mapa č. 4: Laudonovy valy (k. ú. Hony/ Jetřichov) [oldmaps.geolab.cz]</u> Obj. 1 – zalomená valová uzávěra „Laudonovy valy“ na rektifikovaných plánech 1. vojenského mapování, mapový list č. 47</p>	Převzato a upraveno dle oldmaps.geolab.cz
Plán č. 4b	<p><u>Mapa č. 5</u> Objekt 1 – zalomená valová uzávěra „Laudonovy valy“ na podkladové mapě DPMR 5G (Stínovaný model reliéfu)</p>	-

<p>Plán č. 4c</p>	<p><u>Mapa č. 6</u> Objekt 1 – zalomená valová uzávěra „Laudonovy valy“ na podkladové mapě ZM25</p>	<p>-</p>
<p>Plán č. 5a</p>	<p><u>Mapa č. 7: První část linie u Jetřichova – Lesních Domků (k. ú. Jetřichov) [oldmaps.geolab.cz]</u> Objekty 2 a 3 (spojené barkany), 4 (redan) a 5 (luneta) na rektifikovaných plánech 1. vojenského mapování, mapový list č. 47</p>	<p>Převzato a upraveno dle <i>oldmaps.geolab.cz</i></p>
<p>Plán č. 5b</p>	<p><u>Mapa č. 8</u> Objekty 2, 3 (spojené barkany), 4 (redan) a 5 (luneta) na podkladové mapě DPMR 5G (stínovaný model reliéfu)</p>	<p>-</p>
<p>Plán č. 5c</p>	<p><u>Mapa č. 9</u> Objekty 2, 3 (spojené barkany), 4 (redan) a 5 (luneta) na podkladové mapě ZM25</p>	<p>-</p>
<p>Plán č. 6a</p>	<p><u>Mapa č. 10: Druhá část linie u Jetřichova (k. ú. Jetřichov) [oldmaps.geolab.cz]</u> Objekty 6 (luneta), 7 (redan), 8 (barkan), 9 (luneta), 10 (vícenásobný bilet), 11 (barkan), 12 (barkan), 13 (barkan), 14 (barkan) a 15 (zaoblená linie/ barkan s prodlouženou hranou) na rektifikovaných plánech 1. vojenského mapování, mapový list č. 48</p>	<p>Převzato a upraveno dle <i>oldmaps.geolab.cz</i></p>

<p>Plán č. 6b</p>	<p><u>Mapa č. 11</u> Objekty 6 (luneta), 7 (redan), 8 (barkan), 9 (luneta), 10 (vícenásobný biret), 11 (barkan), 12 (barkan), 13 (barkan), 14 (barkan) a 15 (zaoblená linie/ barkan s prodlouženou hranou) na podkladové mapě DPMR 5G (stínovaný model reliéfu)</p>	<p>-</p>
<p>Plán č. 6c</p>	<p><u>Mapa č. 12</u> Objekty 6 (luneta), 7 (redan), 8 (barkan), 9 (luneta), 10 (vícenásobný biret), 11 (barkan), 12 (barkan), 13 (barkan), 14 (barkan) a 15 (zaoblená linie/ barkan s prodlouženou hranou) na podkladové mapě ZM25</p>	<p>-</p>
<p>Plán č. 7a</p>	<p><u>Mapa č. 13: Zakončení linie u Jetřichova (k. ú. Jetřichov) [oldmaps.geolab.cz]</u> Objekty 16 (barkan), 17 (redan s prodlouženým flankem), 18 (barkan), 19 (biret s flanky), 20 (zalomená linie), 21 (redan s flanky), 22 (luneta), 23 (redan), 24 (biret) a 25 (biret) na rektifikovaných plánech 1. vojenského mapování, mapový list č. 48</p>	<p>Převzato a upraveno dle <i>oldmaps.geolab.cz</i></p>
<p>Plán č. 7b</p>	<p><u>Mapa č. 14</u> Objekty 16 (barkan), 17 (redan s prodlouženým flankem), 18 (barkan), 19 (biret s flanky), 20 (zalomená linie), 21 (redan s flanky), 22 (luneta), 23 (redan), 24 (biret) a 25 (biret) na podkladové mapě DPMR 5G (stínovaný model reliéfu)</p>	<p>-</p>

Plán č. 7c	<u>Mapa č. 15</u> Objekty 16 (barkan), 17 (redan s prodlouženým flankem), 18 (barkan), 19 (biret s flanky), 20 (zalomená linie), 21 (redan s flanky), 22 (luneta), 23 (redan), 24 (biret) a 25 (biret) na podkladové mapě ZM25	-
Plán č. 8a	<u>Mapa č. 16: Opevnění u Hejtmánkovic (k. ú. Hejtmánkovic) [oldmaps.geolab.cz]</u> Objekty 26 (barkan) a 27 (luneta) na rektifikovaných plánech 1. vojenského mapování, mapový list č. 48	Převzato a upraveno dle <i>oldmaps.geolab.cz</i>
Plán č. 8b	<u>Mapa č. 17</u> Objekty 26 (barkan) a 27 (luneta) na podkladové mapě DPMR 5G (stínovaný model reliéfu)	-
Plán č. 8c	<u>Mapa č. 18</u> Objekty 26 (barkan) a 27 (luneta) na podkladové mapě ZM25	-
Plán č. 9a	<u>Mapa č. 19: Linie u Ruprechtic (k. ú. Hynčice/ Ruprechtice) [oldmaps.geolab.cz]</u> Objekty 28 (barkan), 29 (barkan), 30 (zalomená linie), 31 (zalomená linie), 32 (biret/ zalomená linie), 33 (zalomená valová uzávěra), 34 (barkan) a 35 (zalomená valová uzávěra) na rektifikovaných plánech 1. vojenského mapování, mapový list č. 48	Převzato a upraveno dle <i>oldmaps.geolab.cz</i>

Plán č. 9b	<u>Mapa č. 20</u> Objekty 28 (barkan), 29 (barkan), 30 (zalomená linie), 31 (zalomená linie), 32 (biret/ zalomená linie), 33 (zalomená valová uzávěra), 34 (barkan) a 35 (zalomená valová uzávěra) na podkladové mapě DPMR 5G (stínovaný model reliéfu)	-
Plán č. 9c	<u>Mapa č. 21</u> Objekty 28 (barkan), 29 (barkan), 30 (zalomená linie), 31 (zalomená linie), 32 (biret/ zalomená linie), 33 (zalomená valová uzávěra), 34 (barkan) a 35 (zalomená valová uzávěra) na podkladové mapě ZM25	-
Plán č. 10a	<u>Mapa č. 22: Opevnění u Teplic nad Metují (k. ú. Dolní Teplice/ Teplice nad Metují/ Horní Teplice) [oldmaps.geolab.cz]</u> Objekty 36 (barkan), 37, 38, 39 (redany), 40 (luneta), 41 (barkan), 42 (biret s flankem/ spojený redan s barkanem), 43 (redan), 44 (luneta), 45 (luneta), 46 (čtvercová reduta), 47 (barkan), 48 (zalomená valová uzávěra) a 49 (redan) na rektifikovaných plánech 1. vojenského mapování, mapový list č. 47	Převzato a upraveno dle <i>oldmaps.geolab.cz</i>
Plán č. 10b	<u>Mapa č. 23</u> Objekty 36 (barkan), 37, 38, 39 (redany), 40 (luneta), 41 (barkan), 42 (biret s flankem/ spojený redan s barkanem), 43 (redan), 44 (luneta), 45 (luneta), 46 (čtvercová reduta), 47 (barkan), 48 (zalomená valová uzávěra) a 49 (redan) na podkladové mapě DPMR 5G (stínovaný model reliéfu)	-

<p>Plán č. 10c</p>	<p><u>Mapa č. 24</u> Objekty 36 (barkan), 37, 38, 39 (redany), 40 (luneta), 41 (barkan), 42 (biret s flankem/ spojený redan s barkanem), 43 (redan), 44 (luneta), 45 (luneta), 46 (čtvercová reduta), 47 (barkan), 48 (zalomená valová uzávěra) a 49 (redan) na podkladové mapě ZM25</p>	<p>-</p>
<p>Plán č. 11a</p>	<p><u>Mapa č. 25: hvězdicová reduta (k. ú. Horní Teplice) [oldmaps.geolab.cz]</u> Objekt 50 (hvězdicová reduta) na rektifikovaných plánech 1. vojenského mapování, mapový list č. 47</p>	<p>Převzato a upraveno dle <i>oldmaps.geolab.cz</i></p>
<p>Plán č. 11b</p>	<p><u>Mapa č. 26</u> Objekt 50 (hvězdicová reduta) na podkladové mapě DPMPR 5G (stínovaný model reliéfu)</p>	<p>-</p>
<p>Plán č. 11c</p>	<p><u>Mapa č. 27</u> Objekt 50 (hvězdicová reduta) na podkladové mapě ZM25</p>	<p>-</p>
<p>Plán č. 12a</p>	<p><u>Mapa č. 28: Opevnění u Janovic (k. ú. Janovice u Trutnova) [oldmaps.geolab.cz]</u> Objekty 51 (přímá linie), 52 (zalomená valová uzávěra), 53 (zalomená valová uzávěra), 54 (redan s flanky/ linie s vloženým redanem), 55 (luneta) a 56 (biret s flanky) na rektifikovaných plánech 1. vojenského mapování, mapový list č. 47</p>	<p>Převzato a upraveno dle <i>oldmaps.geolab.cz</i></p>

Plán č. 12b	<u>Mapa č. 29</u> Objekty 51 (přímá linie), 52 (zalomená valová uzávěra), 53 (zalomená valová uzávěra), 54 (redan s flanky/ linie s vloženým redanem), 55 (luneta) a 56 (biret s flanky) na podkladové mapě DPMR 5G (stínovaný model reliéfu)	-
Plán č. 12c	<u>Mapa č. 30</u> Objekty 51 (přímá linie), 52 (zalomená valová uzávěra), 53 (zalomená valová uzávěra), 54 (redan s flanky/ linie s vloženým redanem), 55 (luneta) a 56 (biret s flanky) na podkladové mapě ZM25	-
Plán č. 13	<u>Mapa č. 31: Objekt 1 – zalomená valová uzávěra „Laudonovy valy“ (k. ú. Hony/ Jetřichov) v rektifikovaných plánech 1. vojenského mapování (1780-81), mapový list č. 47. [oldmaps.geolab.cz]</u>	Převzato z <i>oldmaps.geolab.cz</i>
Plán č. 14	<u>Mapa č. 32: Terénní reliktvy objektu 1 – zalomené valové uzávěry na DPMR 5G - stínovaném modelu reliéfu</u>	-
Foto č. 1	<u>„Laudonovy zákopy na Honech“ (Honl 1925-26, 61)</u>	JUDr. et PHDr. Ivan Honl, převzato z <i>Honl 1925-26, 61</i>
Foto č. 2	<u>Pozůstatky valu jižní části objektu 1</u> Pohled od silnice II/303 z Broumova do Police nad Metují	-
Foto č. 3	<u>Pozůstatky zalomení valu a příkopu v jižní části objektu 1</u>	-

Foto č. 4	<u>Relikty valu a jednostranného příkopu v místě ukončení uzávěry</u>	-
Plán č. 15	<u>Mapa č. 33: Spojené objekty 2 a 3 - barkany (k. ú. Jetřichov) v rektifikovaných plánech 1. vojenského mapování (1780-81), mapový list č. 47 [olmaps.geolab.cz]</u>	Převzato z <i>oldmaps.geolab.cz</i>
Plán č. 16	<u>Mapa č. 34: Pozůstatky objektů 2 a 3 na DPMR 5G (sklonitost svahů)</u>	-
Foto č. 5	<u>Pozůstatky valu a jednostranného příkopu objektu 2</u>	-
Foto č. 6	<u>Relikty jednostranného příkopu a valu objektu 3</u>	-
Foto č. 7	<u>Val spojující objekty 2 a 3 v jeden opěrný bod</u>	-
Foto č. 8	<u>Zachovalý val a příkop objektu 3, pohled od spojovací linie</u>	-
Foto č. 9	<u>V jižním směru prodloužená zalomená hrana objektu 3</u>	-
Foto č. 10	<u>Terénní vlna kopírující bývalou hranu objektu 15</u>	-
Plán č. 17	<u>Mapa č. 35: Terénní relikty objektu 15 na DPMR 5G – stínovaném modelu reliéfu.</u>	-

Plán č. 18	<u>Mapa č. 36: Objekt 15 – redan s prodlouženou hranou/ zaoblená linie (k. ú. Jetřichov) v rektifikovaných plánech 1. vojenského mapování (1780-81), mapový list č. 48 [oldmaps.geolab.cz]</u>	Převzato z <i>oldmaps.geolab.cz</i>
Plán č. 19	<u>Mapa č. 37: Vrch „Schanzenberg“ (491 m n. m.) na historické mapě Broumovska [braunau-sudetenland.de]</u>	Převzato z <i>braunau-sudetenland.de</i>
Plán č. 20	<u>Mapa č. 38: Kóta 491 „Schanzen“ v plánech 3. vojenského mapování (1877-80), mapový list č. 3756 [archivnimapy.cuzk.cz; mapire.eu]</u>	Převzato z <i>archivnimapy.cuzk.cz; mapire.eu</i>
Plán č. 21	<u>Mapa č. 39: Výšina „Schanzen Berg“ v plánech 2. vojenského mapování (1852-53), mapový list O 4 X [mapire.eu; oldmaps.geolab.cz]</u>	Převzato z <i>mapire.eu; oldmaps.geolab.cz</i>
Plán č. 22	<u>Mapa č. 40: Objekt 23 – redan (k. ú. Jetřichov) v rektifikovaných plánech 1. vojenského mapování (1780-81), mapový list č. 48 [oldmaps.geolab.cz]</u>	Převzato z <i>oldmaps.geolab.cz</i>
Plán č. 23	<u>Mapa č. 41: Relikty objektu 23 na DPMR 5G – stínovaném modelu reliéfu</u>	-
Plán č. 24	<u>Mapa č. 42: Redan (vpravo) na pruské vojenské a topografické mapě z tažení roku 1778 [mapy2.natur.cuni.cz]:</u> Objekt byl zakreslen na opačnou stranu údolí	Převzato z <i>mapy2.natur.cuni.cz</i>

Plán č. 25	<u>Mapa č. 43: Pravděpodobné zbytky objektu 25 na DPMR 5G – stínovaném modelu reliéfu</u>	-
Plán č. 26	<u>Mapa č. 44: Objekt 25 – barkan (k. ú. Jetřichov) v rektifikovaných plánech 1. vojenského mapování (1780-81), mapový list č. 48 [oldmaps.geolab.cz]</u>	Převzato z <i>oldmaps.geolab.cz</i>
Plán č. 27	<u>Mapa č. 45: Barkan na pruské vojenské a topografické mapě (zde jako redan vlevo) z tažení roku 1778 [mapy2.natur.cuni.cz]</u>	Převzato z <i>mapy2.natur.cuni.cz</i>
Plán č. 28	<u>Mapa č. 46: Objekt 27 – luneta (k. ú. Hejtmánkovice) v rektifikovaných plánech 1. vojenského mapování (1780-81), mapový list č. 48 [oldmaps.geolab.cz]</u>	Převzato z <i>oldmaps.geolab.cz</i>
Plán č. 29	<u>Mapa č. 47: Pravděpodobné porostové příznaky objektu 27 na leteckém snímku z roku 1953 [kontaminace.cenia.cz]</u>	Převzato a upraveno dle <i>kontaminace.cenia.cz</i>
Plán č. 30	<u>Mapa č. 48: Objekt 31 – zalomená linie (k. ú. Ruprechtice) v rektifikovaných plánech 1. vojenského mapování (1780-81), mapový list č. 48 [oldmaps.geolab.cz]</u>	Převzato z <i>oldmaps.geolab.cz</i>
Foto č. 11	<u>Dochovaný val a příkop objektu 31</u>	-
Foto č. 12	<u>Počátek valu a oboustranného příkopu zalomené linie</u>	-
Foto č. 13	<u>Zalomení zachovalého tělesa objektu 31</u>	-

Plán č. 31	<u>Mapa č. 49: Objekt 32 – barkan/ zalomená linie (k. ú. Ruprechtice) v rektifikovaných plánech 1. vojenského mapování, mapový list č. 48 [oldmaps.geolab.cz]</u>	Převzato z <i>oldmaps.geolab.cz</i>
Plán č. 32	<u>Mapa č. 50: Objekt 32 na DPMR 5G – stínovaném modelu reliéfu</u>	-
Foto č. 14	<u>Zachovalý val s jednostranným příkopem objektu 32</u>	-
Foto č. 15	<u>V terénu dobře patrná střední část objektu 32</u>	-
Foto č. 16	<u>Kamenolom viditelný na mapě č. 50, jehož rozšířováním byla patrně odtěžena část objektu 32</u>	-
Plán č. 33	<u>Mapa č. 51: Objekt 33 – zalomená valová uzávěra (k. ú. Ruprechtice) v rektifikovaných plánech 1. vojenského mapování (1780-81), mapový list č. 48 [oldmaps.geolab.cz]</u>	Převzato z <i>oldmaps.geolab.cz</i>
Plán č. 34	<u>Mapa č. 52: V lesním porostu částečně viditelný průběh objektu 33, DPMR 5G – stínovaný model reliéfu</u>	-
Plán č. 35	<u>Mapa č. 53: Objekt 33 na DPMR 5G (orientace svahů)</u>	-
Foto č. 17	<u>Zalomené ukončení jižní části valové uzávěry</u>	-
Foto č. 18	<u>Průběh valu objektu 33, v této části s oboustranným příkopem</u>	-

Foto č. 19	<u>Pohled z interiéru zalomeného ukončení valové uzávěry směrem do předpolí objektu</u>	-
Foto č. 20	<u>Pohled na korunu valu objektu 33</u>	-
Plán č. 36	<u>Mapa č. 54: Objekt 34 – barkan (k. ú. Ruprechtice) v rektifikovaných plánech 1. vojenského mapování (1780-81), mapový list č. 48 [oldmaps.geolab.cz]</u>	Převzato z <i>oldmaps.geolab.cz</i>
Foto č. 21	<u>V terénu dobře patrný průběh valu objektu 34</u>	-
Foto č. 22	<u>Erozi zredukovaný val a příkop</u>	-
Foto č. 23	<u>Dobře viditelné vybrání interiéru objektu, materiál byl použit na stavbu valu</u>	-
Foto č. 24	<u>Barkan je posazen ve svažitém terénu, pod objektem se svah směrem do údolí ostře láme</u>	-
Plán č. 37	<u>Mapa č. 55: Objekt 35 – zalomená valová uzávěra (k. ú. Ruprechtice) v rektifikovaných plánech 1. vojenského mapování (1780-81), mapový list č. 48 [oldmaps.geolab.cz]</u>	Převzato z <i>oldmaps.geolab.cz</i>
Plán č. 38	<u>Mapa č. 56: Objekt 35 na DPMR 5G – stínovaném modelu reliéfu</u>	-
Plán č. 39	<u>Mapa č. 57: Téměř celý průběh valové uzávěry patrný na DPMR 5G – sklonitosti svahů</u>	-
Plán č. 40	<u>Mapa č. 58: Část objektu 35 zanesená v plánech 3. vojenského mapování (1877-80), mapový list č. 3756 [mapire.eu]</u>	Převzato a upraveno dle <i>mapire.eu</i>

Foto č. 25	<u>Severní úsek valové uzávěry, nejlépe dochovaná část objektu 35</u>	-
Foto č. 26	<u>Pohled z příkopu na stále poměrně mohutný val</u>	-
Foto č. 27	<u>Průběh erozí zredukovaného valu s již neznatelným příkopem</u>	-
Plán č. 41	<u>Mapa č. 59: Objekt 42 – bilet s flankem/ spojený redan s barkanem (k. ú. Teplice nad Metují) v rektifikovaných plánech 1. vojenského mapování (1780-81), mapový list č. 47 [oldmaps.geolab.cz]</u>	Převzato z <i>oldmaps.geolab.cz</i>
Plán č. 42	<u>Mapa č. 60: Zbytky objektu 42 na indikační skice stabilního katastru Čech (1840), inv. č. HRA519018400 [archivnimapy.cuzk.cz]</u>	Převzato z <i>archivnimapy.cuzk.cz</i>
Plán č. 43	<u>Mapa č. 61: Relikty objektu 42 na císařském povinném otisku stabilního katastru Čech (1840), inv. č. 7861-1-004 [archivnimapy.cuzk.cz]</u>	Převzato z <i>archivnimapy.cuzk.cz</i>
Plán č. 44	<u>Mapa č. 62: Pozůstatky objektu 42 v plánech 3. vojenského mapování (1877-80), mapový list č. 3756 [mapire.eu; oldmaps.geolab.cz]</u>	Převzato a upraveno dle <i>mapire.eu</i> ; <i>oldmaps.geolab.cz</i>
Foto č. 28	<u>Nadzemní relikty objektu 42 na leteckém měřickém snímku LMSA08.1946.BROU41.02493 z roku 1946 [lms.cuzk.cz]</u>	Převzato z <i>lms.cuzk.cz</i>

Plán č. 45	<u>Mapa č. 63: Objekt 43 – redan (k. ú. Dolní Teplice) v rektifikovaných plánech 1. vojenského mapování (1780-81), mapový list č. 47 [oldmaps.geolab.cz]</u>	Převzato z <i>oldmaps.geolab.cz</i>
Plán č. 46	<u>Mapa č. 64: Pozůstatky objektu 43 na indikační skice stabilního katastru Čech (1840), inv. č. HRA519018400 [archivnimapy.cuzk.cz]</u>	Převzato z <i>archivnimapy.cuzk.cz</i>
Foto č. 29	<u>Relikty objektu 43 na leteckém měřickém snímku LMSA08.1946.BROU41.02493 z roku 1946 [lms.cuzk.cz]</u>	Převzato z <i>lms.cuzk.cz</i>
Foto č. 30	<u>Pravděpodobné zbytky valu a příkopu objektu 43</u>	-
Plán č. 47	<u>Mapa č. 65: Objekt 44 – luneta (k. ú. Dolní Teplice) v rektifikovaných plánech 1. vojenského mapování (1780-81), mapový list č. 47 [oldmaps.geolab.cz]</u>	Převzato z <i>oldmaps.geolab.cz</i>
Plán č. 48	<u>Mapa č. 66: Hrana objektu 44 zachycená v indikační skice stabilního katastru Čech (1840), inv. č. HRA519018400 [archivnimapy.cuzk.cz]</u>	Převzato z <i>archivnimapy.cuzk.cz</i>
Plán č. 49	<u>Mapa č. 67: Část objektu 44 v plánech 2. vojenského mapování (1852-53), mapový list O 4 X [oldmaps.geolab.cz]</u>	Převzato z <i>oldmaps.geolab.cz</i>
Plán č. 50	<u>Mapa č. 68: Objekt 45 – luneta (k. ú. Teplice nad Metují) v rektifikovaných plánech 1. vojenského mapování (1780-81), mapový list č. 47 [oldmaps.geolab.cz]</u>	Převzato z <i>oldmaps.geolab.cz</i>

Plán č. 51	<u>Mapa č. 69: Pozůstatky lunety v indikační skice stabilního katastru Čech (1840), inv. č. HRA519018400 [archivnimapy.cuzk.cz]</u>	Převzato z <i>archivnimapy.cuzk.cz</i>
Plán č. 52	<u>Mapa č. 70: Zbytky objektu 45 zachycené v císařském povinném otisku map stabilního katastru Čech (1840), inv. č. 7861-1-004 [archivnimapy.cuzk.cz]</u>	Převzato z <i>archivnimapy.cuzk.cz</i>
Plán č. 53	<u>Mapa č. 71: Objekt 46 – čtvercová reduta (k. ú. Teplice nad Metují) v rektifikovaných plánech 1. vojenského mapování (1780-81), mapový list č. 47 [oldmaps.geolab.cz]</u>	Převzato z <i>oldmaps.geolab.cz</i>
Plán č. 54	<u>Mapa č. 72: Relikty objektu 46 na DPMR 5G – stínovaném modelu reliéfu</u>	-
Plán č. 55	<u>Mapa č. 73: Dvě strany čtvercové reduty zanesené v císařském povinném otisku map stabilního katastru Čech (1840), inv. č. 7861-1-004 [archivnimapy.cuzk.cz]</u>	Převzato z <i>archivnimapy.cuzk.cz</i>
Foto č. 31	<u>Pozůstatky severní hrany čtvercové reduty</u>	-
Foto č. 32	<u>Průběh erozí zredukovaného valu – severní hrana reduty</u>	-
Plán č. 56	<u>Mapa č. 74: Objekt 48 – zalomená valová uzávěra (k. ú. Horní Teplice/ Teplice nad Metují) v rektifikovaných plánech 1. vojenského mapování (1780-81), mapový list č. 47 [oldmaps.geolab.cz]</u>	Převzato z <i>oldmaps.geolab.cz</i>

Plán č. 57	<u>Mapa č. 75: Pozůstatky uzávěry zachycené v císařském povinném otisku map stabilního katastru Čech (1840), inv. č. 7861-1-004 [archivnimapy.cuzk.cz]</u>	Převzato z <i>archivnimapy.cuzk.cz</i>
Plán č. 58	<u>Mapa č. 76: Relikty objektu 48 v indikační skice stabilního katastru Čech (1840), inv. č. HRA519018400 [archivnimapy.cuzk.cz]</u>	Převzato z <i>archivnimapy.cuzk.cz</i>
Plán č. 59	<u>Mapa č. 77: Objekt 49 – redan (k. ú. Horní Teplice) v rektifikovaných plánech 1. vojenského mapování (1780-81), mapový list č. 47 [oldmaps.geolab.cz]</u>	Převzato z <i>oldmaps.geolab.cz</i>
Plán č. 60	<u>Mapa č. 78: Pozůstatky objektu 49 na DPMR 5G – stínovaném modelu reliéfu (Z-factor 10)</u>	-
Foto č. 33	<u>Zasněžený val – severní část objektu 49</u>	-
Foto č. 34	<u>Pohled z interiéru redanu, val je na několika místech patrně uměle poškozen</u>	-
Foto č. 35	<u>Průběh valu v jižní části objektu 49</u>	-
Plán č. 61	<u>Mapa č. 79: Objekt 50 – hvězdicová reduta (k. ú. Horní Teplice) v rektifikovaných plánech 1. vojenského mapování (1780-81), mapový list č. 47 [oldmaps.geolab.cz]</u>	Převzato z <i>oldmaps.geolab.cz</i>
Plán č. 62	<u>Mapa č. 80: Pozůstatky objektu 50 na indikační skice stabilního katastru Čech (1840), inv. č. HRA519018400 [archivnimapy.cuzk.cz]</u>	Převzato a upraveno dle <i>archivnimapy.cuzk.cz</i>

Plán č. 63	<u>Mapa č. 81: Zbytky hvězdicové reduty zachycené na císařském povinném otisku map stabilního katastru Čech (1840), inv. č. 2164-1-005 [archivnimapy.cuzk.cz]</u>	Převzato z <i>archivnimapy.cuzk.cz</i>
Plán č. 64	<u>Mapa č. 82: Bývalé stanoviště hvězdicové reduty s místním názvem Schanzenberg v plánech (toposekce) 3. vojenského mapování (1877-80), mapový list č. 3756 [archivnimapy.cuzk.cz; mapire.eu]</u>	Převzato z <i>archivnimapy.cuzk.cz;</i> <i>mapire.eu</i>
Plán č. 65	<u>Mapa č. 83: Kóta 595 Schanzenberg na speciální mapě 3. vojenského mapování (1875 -), mapový list č. 3756 [archivnimapy.cuzk.cz]</u>	Převzato z <i>archivnimapy.cuzk.cz</i>
Plán č. 66	<u>Mapa č. 84: Objekt 51 – přímá linie (k. ú. Janovice u Trutnova) v rektifikovaných plánech 1. vojenského mapování (1780-81), mapový list č. 47 [oldmaps.geolab.cz]</u>	Převzato z <i>oldmaps.geolab.cz</i>
Plán č. 67	<u>Mapa č. 85: Zbytky objektu 51 v císařském povinném otisku map stabilního katastru Čech (1840), inv. č. 2755-1-004 [archivnimapy.cuzk.cz]</u>	Převzato z <i>archivnimapy.cuzk.cz</i>
Plán č. 68	<u>Mapa č. 86: Relikty přímé linie v indikační skice stabilního katastru Čech (1840), inv. č. HRA181018400 [archivnimapy.cuzk.cz]</u>	Převzato z <i>archivnimapy.cuzk.cz</i>
Plán č. 69	<u>Mapa č. 87: Objekt 51 na DPMR 5G – stínovaném modelu reliéfu (Z-factor 10)</u>	-

Foto č. 36	<u>Pozůstatky přímé linie na leteckém měřickém snímku LMSA08.1946.BROU61.02509 z roku 1946 [lms.cuzk.cz]</u>	Převzato z <i>lms.cuzk.cz</i>
Foto č. 37	<u>Erozí zredukovaný val v rámci pastviny</u>	-
Foto č. 38	<u>Průběh valu východní části linie</u>	-
Plán č. 70	<u>Mapa č. 88: Objekt 52 – zalomená valová uzávěra (k. ú. Janovice u Trutnova) v rektifikovaných plánech 1. vojenského mapování (1780-81), mapový list č. 47 [oldmaps.geolab.cz]</u>	Převzato z <i>oldmaps.geolab.cz</i>
Plán č. 71	<u>Mapa č. 89: Zbytky valové uzávěry na indikační skice stabilního katastru Čech (1840), inv. č. HRA181018400 [archivnimapy.cuzk.cz]</u>	Převzato a upraveno dle <i>archivnimapy.cuzk.cz</i>
Plán č. 72	<u>Mapa č. 90: Slabě patrné reliktů objektu 52 v plánech 3. vojenského mapování (1877-80), mapový list č. 3756 [mapire.eu]</u>	Převzato a upraveno dle <i>mapire.eu</i>
Plán č. 73	<u>Mapa č. 91: Pozůstatky rozměrného objektu 52, rozdělující krajinu na jednotlivé pozemky, v císařském povinném otisku map stabilního katastru Čech (1840), inv. č. 2755-1-005 [archivnimapy.cuzk.cz]</u>	Převzato z <i>archivnimapy.cuzk.cz</i>
Plán č. 74	<u>Mapa č. 92: Nadzemní reliktů dlouhé valové uzávěry patrné na DPMR 5G – stínovaném modelu reliéfu (Z-factor 10)</u>	-

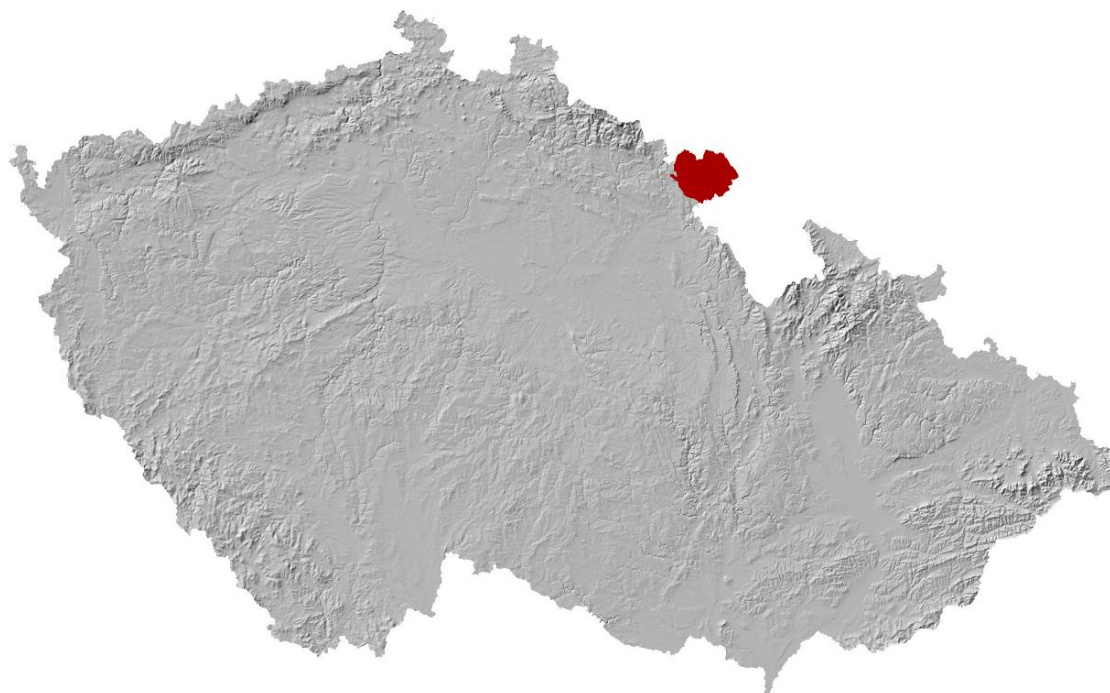
Plán č. 75	<u>Mapa č. 93: Průběh objektu 52 viditelný na DPMR 5G (sklonitost svahů)</u>	-
Foto č. 39	<u>Dochované těleso valu objektu 52 na leteckém měřickém snímku</u> <u>LMSA08.1946.BROU61.02509 z roku 1946</u> <u>[lms.cuzk.cz]</u>	Převzato a upraveno dle <i>lms.cuzk.cz</i>
Foto č. 40	<u>Pata valu východního konce uzávěry dochovaná v lesním porostu na lokalitě Před Zvětralým vrchem</u>	-
Foto č. 41	<u>Náznak zalomení valu na zbytcích východního konce objektu 52</u>	-
Plán č. 76	<u>Mapa č. 94: Objekt 53 – zalomená valová uzávěra (k. ú. Janovice u Trutnova) v rektifikovaných plánech 1. vojenského mapování (1780-81), mapový list č. 47</u> <u>[oldmaps.geolab.cz]</u>	Převzato z <i>oldmaps.geolab.cz</i>
Plán č. 77	<u>Mapa č. 95: Zbytky objektu 53 na indikační skice stabilního katastru Čech (1840), inv. č. HRA181018400 [archivnimapy.cuzk.cz]</u>	Převzato z <i>archivnimapy.cuzk.cz</i>
Plán č. 78	<u>Mapa č. 96: Pozůstatky valové uzávěry na císařském povinném otisku map stabilního katastru Čech (1840), inv. č. 2755-1-001 [archivnimapy.cuzk.cz]</u>	Převzato z <i>archivnimapy.cuzk.cz</i>
Plán č. 79	<u>Mapa č. 97: Pozůstatky objektu 53 vyznačené v mapě kultur stabilního katastru (1834-1844), inv. č. 12 07 VS-XIX-8 [archivnimapy.cuzk.cz]</u>	Převzato z <i>archivnimapy.cuzk.cz</i>

Plán č. 80	<u>Mapa č. 98: Relikty valové uzávěry zanesené v plánech 2. vojenského mapování (1852-53), mapový list O 4 X [oldmaps.geolab.cz]</u>	Převzato z <i>oldmaps.geolab.cz</i>
Plán č. 81	<u>Mapa č. 99: Zbytky objektu 53 v plánech 3. vojenského mapování (1877-80), mapový list. č. 3756 [mapire.eu]</u>	Převzato z <i>mapire.eu</i>
Plán č. 82	<u>Mapa č. 100: Objekt 55 – luneta (k. ú. Janovice u Trutnova) v rektifikovaných plánech 1. vojenského mapování (1780-81), mapový list č. 47 [oldmaps.geolab.cz]</u>	Převzato z <i>oldmaps.geolab.cz</i>
Plán č. 83	<u>Mapa č. 101: Luneta na indikační skice stabilního katastru Čech (1840), inv. č. HRA181018400 [archivnimapy.cuzk.cz]</u>	Převzato z <i>archivnimapy.cuzk.cz</i>
Plán č. 84	<u>Mapa č. 102: Objekt 55 na císařském povinném otisku map stabilního katastru Čech (1840), inv. č. 2755-1-001 [archivnimapy.cuzk.cz]</u>	Převzato z <i>archivnimapy.cuzk.cz</i>
Plán č. 85	<u>Mapa č. 103: Zbytky lunety zanesené v plánech 3. vojenského mapování (1877-80), mapový list č. 3756 [mapire.eu]</u>	Převzato a upraveno dle <i>mapire.eu</i>
Plán č. 86	<u>Mapa č. 104: Objekt 56 – bilet s flanky (k. ú. Janovice u Trutnova) v rektifikovaných plánech 1. vojenského mapování (1780-81), mapový list č. 47 [oldmaps.geolab.cz]</u>	Převzato z <i>oldmaps.geolab.cz</i>

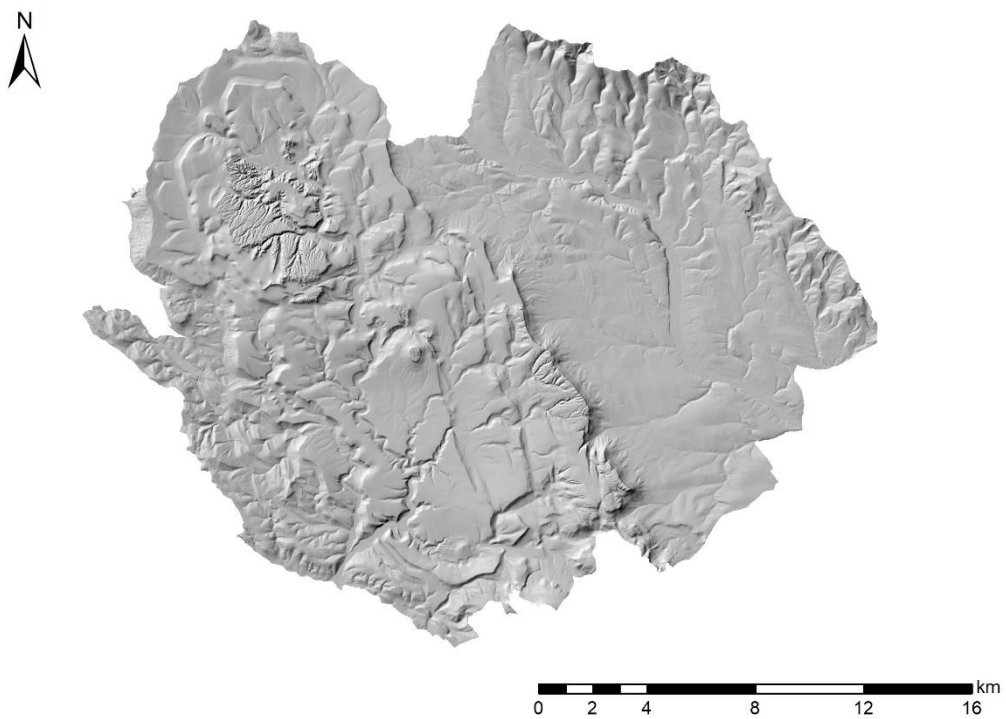
Plán č. 87	<u>Mapa č. 105: Pozůstatky biretu naznačené šipkovým útvarem v podkladové mapě ZM25 v rámci analýzy výškopisu na portálu ags.cuzk.cz</u>	Převzat z ags.cuzk.cz
Obrázek č. 1	<u>Trojrozměrný model objektu 56 – pohled shora a ze strany, vyhotovený pomocí dat naměřených totální stanicí (měření: Mgr. Petr Čechák, Mgr. Štěpán Kravciv, model: Mgr. Štěpán Kravciv)</u>	měření: Mgr. Petr Čechák, Mgr. Štěpán Kravciv, model: Mgr. Štěpán Kravciv
Foto č. 42	<u>Severovýchodní pohled na hrotitý výběžek a jednostranný příkop</u>	-
Foto č. 43	<u>Redan s domnělou barbetou vybíhající z objektu 56</u>	-
Foto č. 44	<u>Ostré zalomení tělesa objektu v jeho severovýchodní části</u>	-
Foto č. 45	<u>Průběh valu a příkopu v jihozápadní části fortifikace</u>	-
Foto č. 46	<u>Boční pohled na dobře zachovalou část objektu 56</u>	-
Obázek č. 2	<u>Nálezy z k. ú. Jetřichov</u> 1. Ms knoflík z pruské uniformy pro mužstvo a poddůstojníky; 2. Bz knoflík se šlechtickým monogramem; 3. Ms knoflík; 4. Ms závěs pouzdra tulejového bodáku; 5. Ms Knoflík; 6. Ms knoflík; 7. Pb projektily do ručních palných zbraní; 8. krejcar Marie Terezie 1762 – mincovna Kremnica	-

<p>Tabulka č. 1</p>	<p><u>Knoflíky vybraných jednotek pruské královské armády, sestaveno dle originálů a nákresů B. Bleckwenna (kresba Kurt Kornmann).</u> <u>Vysvětlivky: Rgt. No. – číslo pluku (D = Dragoner-Regiment – dragounský pluk; G = Garnison-Regiment – posádkový pluk); Schale – korpus; Öse – očko (Hostert 2005, 39)</u></p>	<p>Kurt Kornmann, převzato z <i>Hostert 2005, 39</i></p>
<p>Plán č. 88</p>	<p><u>Mapa č. 106: Stylizované objekty 33 a 35 na pruské vojenské a topografické mapě z tažení roku 1778, popis uvádí „Alt ver Schantzung von 1756“ [mapy2.natur.cuni.cz]</u></p>	<p>Převzato z <i>mapy2.natur.cuni.cz</i></p>
<p>Plán č. 89</p>	<p><u>Mapa č. 107: Nákres postavení a zimovišť rakouských a pruských jednotek v okolí Broumovského výběžku v zimě 1757/58 (Mittler u S., 1904, 231)</u> Vysvětlivky: <i>červená</i> = rakouská armáda <i>řídke šrafování zprava doleva</i> = zimoviště v lednu 1758; <i>husté šrafování zleva doprava</i> = zimoviště v březnu 1758; <i>obdélník s praporem</i> = ústředí armády; B2 = postavení jednotek - velitel generálmajor svobodný pán Jahnus; B4 = generál jízdy svobodný pán von Buccow v březnu 1758; B5 = generálmajor svobodný pán Jahnus v březnu 1758 <i>modrá</i> = pruská armáda <i>řídke šrafování zprava doleva</i> = zimoviště v lednu 1758; <i>husté šrafování zleva doprava</i> = zimoviště v březnu 1758; <i>obdélník s praporem</i> = ústředí armády; B1 = sbor vyčleněný k blokadě Svídnice ; B2 = pohraniční jednotky; C = pozorovací/průzkumná armáda; C2 = sbor generálporučíka svobodného pána de la Motte Fouqué</p>	<p>Ernst Siegfried Mittler a Syn, převzato z <i>Mittler u S., 1904, 231</i></p>

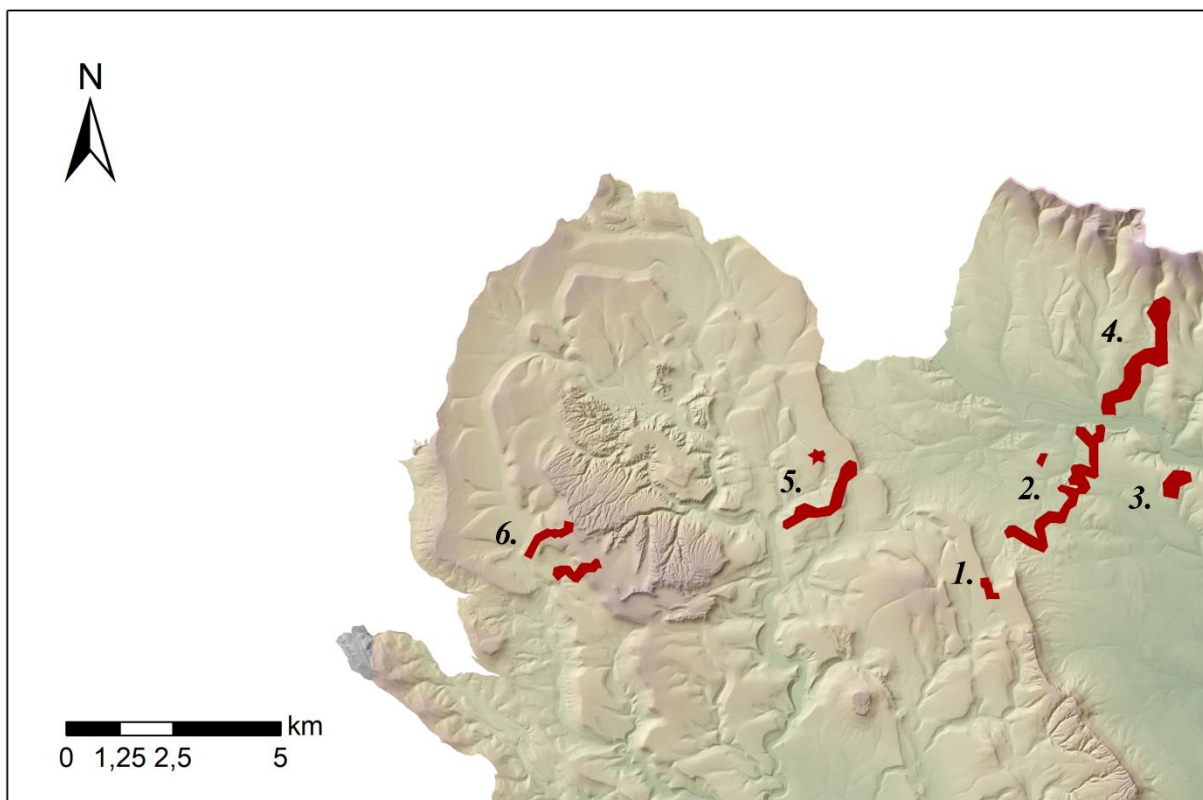
Plán č. 90	<p><u>Mapa č. 108: Plán ústupu pruské královské armády skrz Čechy po bojích o pevnost Olomouc, červenec/ srpen 1758 [kronoskaf.com]</u></p> <p>Vysvětlivky: <i>sytě modré obdélníky</i> = tábory pruského krále Friedericha II.; <i>sytě modré linie</i> = pohyby Friedrichových jednotek; <i>světle modré obdélníky</i> = tábory generála polního maršála Keitha; <i>přerušované modré linie</i> = pohyby Keithových jednotek; <i>sytě červené obdélníky</i> = tábory polního maršála hraběte Dauna; <i>sytě červené linie</i> = pohyby Daunových jednotek, <i>prázdné červené obdélníky</i> = tábory generálmajora Laudona, generála polního zbrojmistra hraběte Saint-Ignon, generála jízdy svobodného pána von Buccow a generála polního zbrojmistra von Siskowitz; <i>přerušované červené linie</i> = pohyby jednotek zmíněných velitelů</p>	Převzato z <i>kronoskaf.com</i>
Tabulka č. 2	<u>Historické změny názvů obcí</u>	-

Mapa č. 1: Sledované území v rámci České republiky

Mapa č. 2: Broumovský výběžek

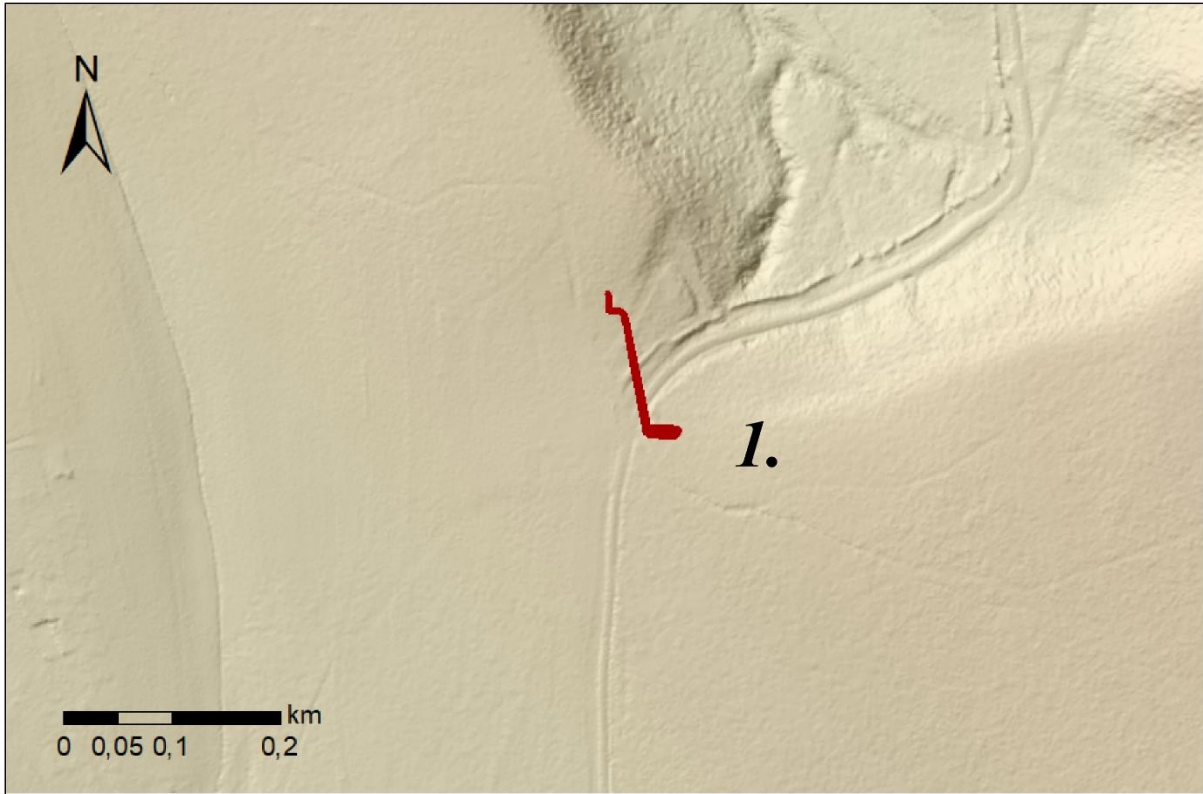

Mapa č. 3. Přehled soustavy linií polního opevnění

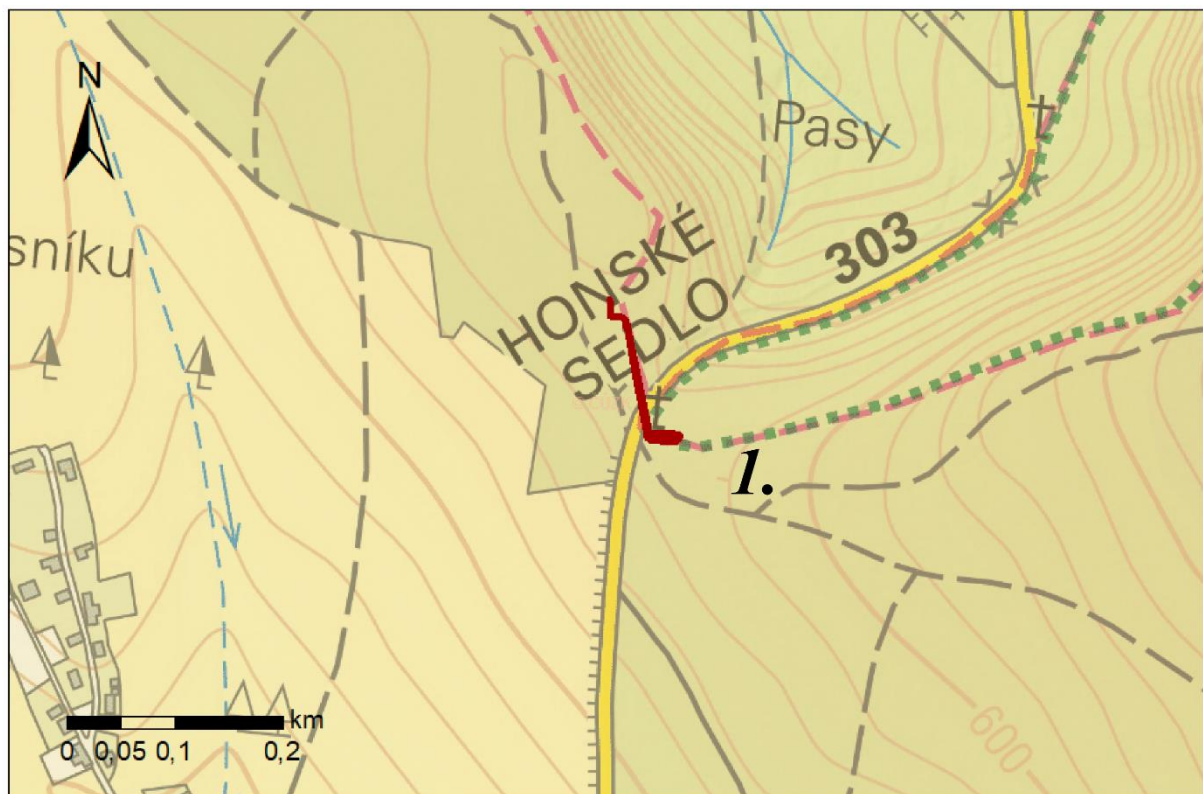

Mapa č. 4: Laudonovy valy (k. ú. Hony/ Jetřichov) [oldmaps.geolab.cz]

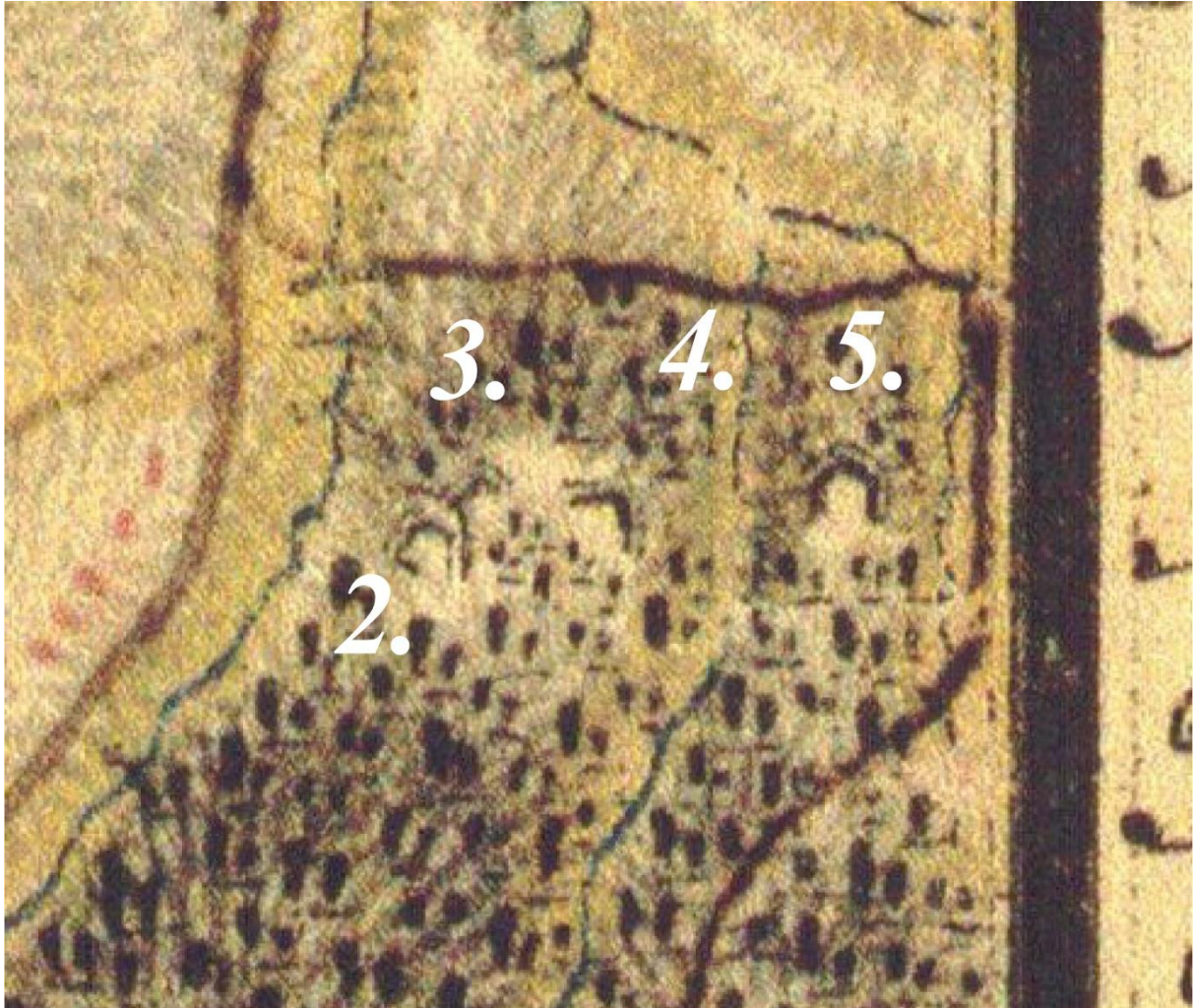

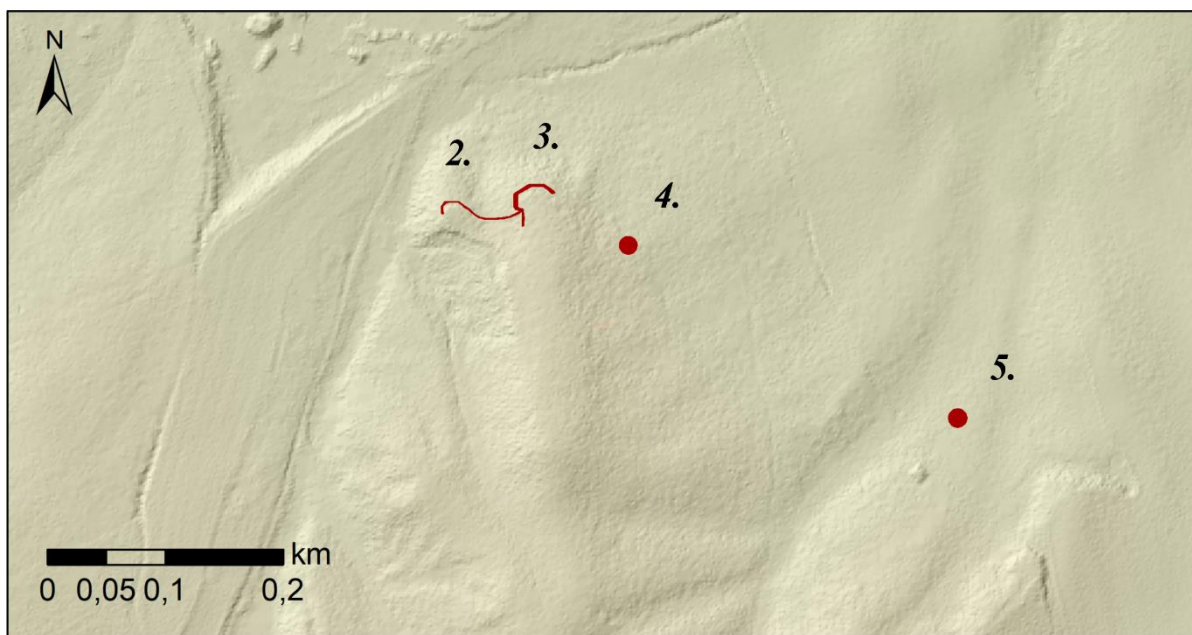
Mapa č. 5

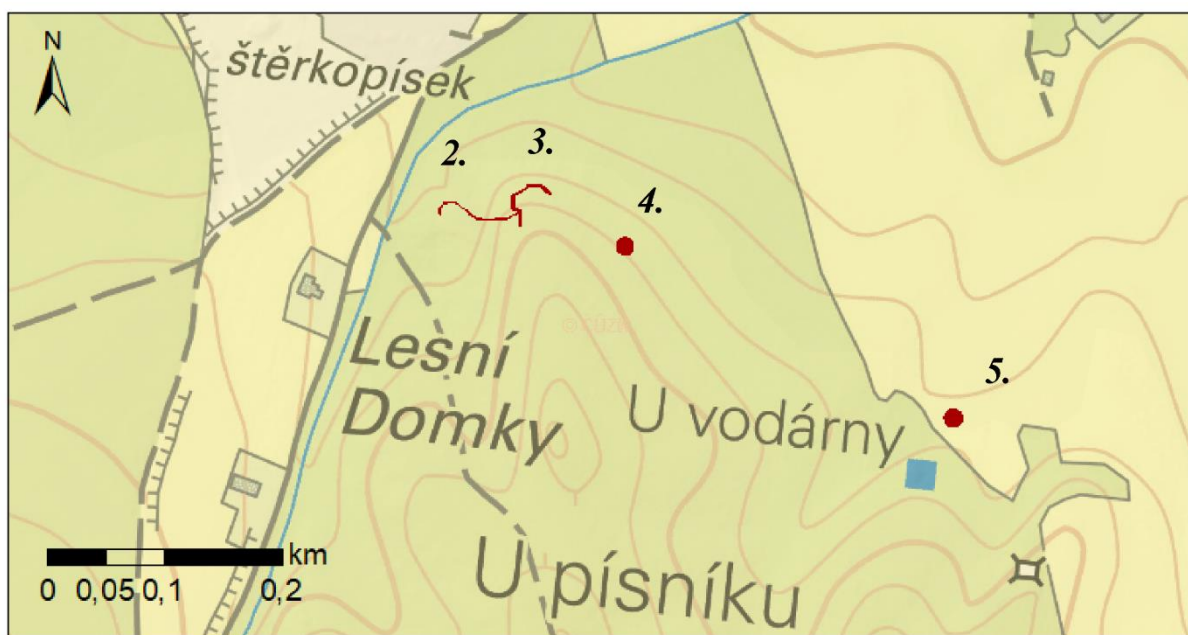
Mapa č. 6

Mapa č. 7: První část linie u Jetřichova – Lesních Domků (k. ú. Jetřichov)
[oldmaps.geolab.cz]

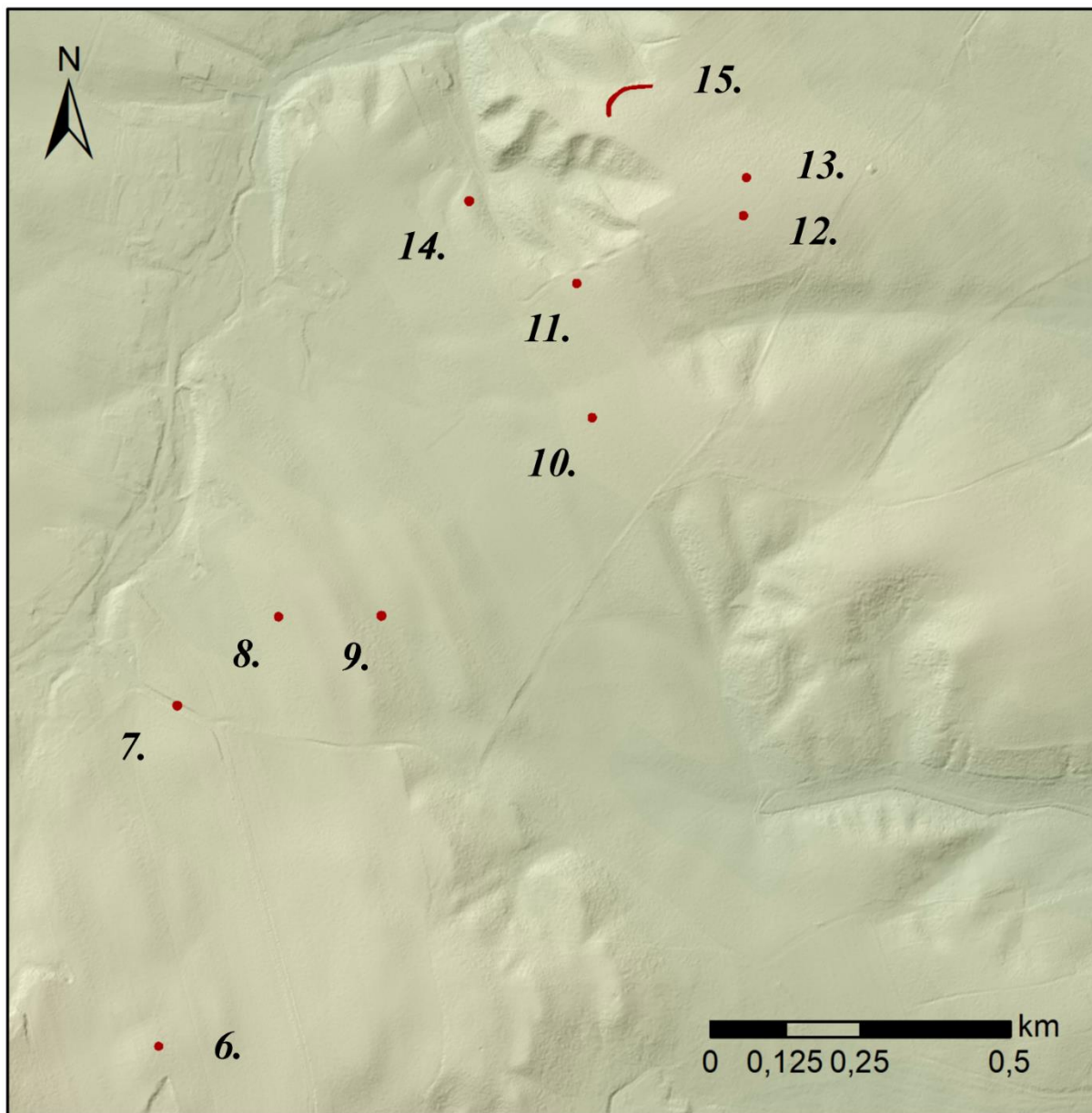
Mapa č. 8

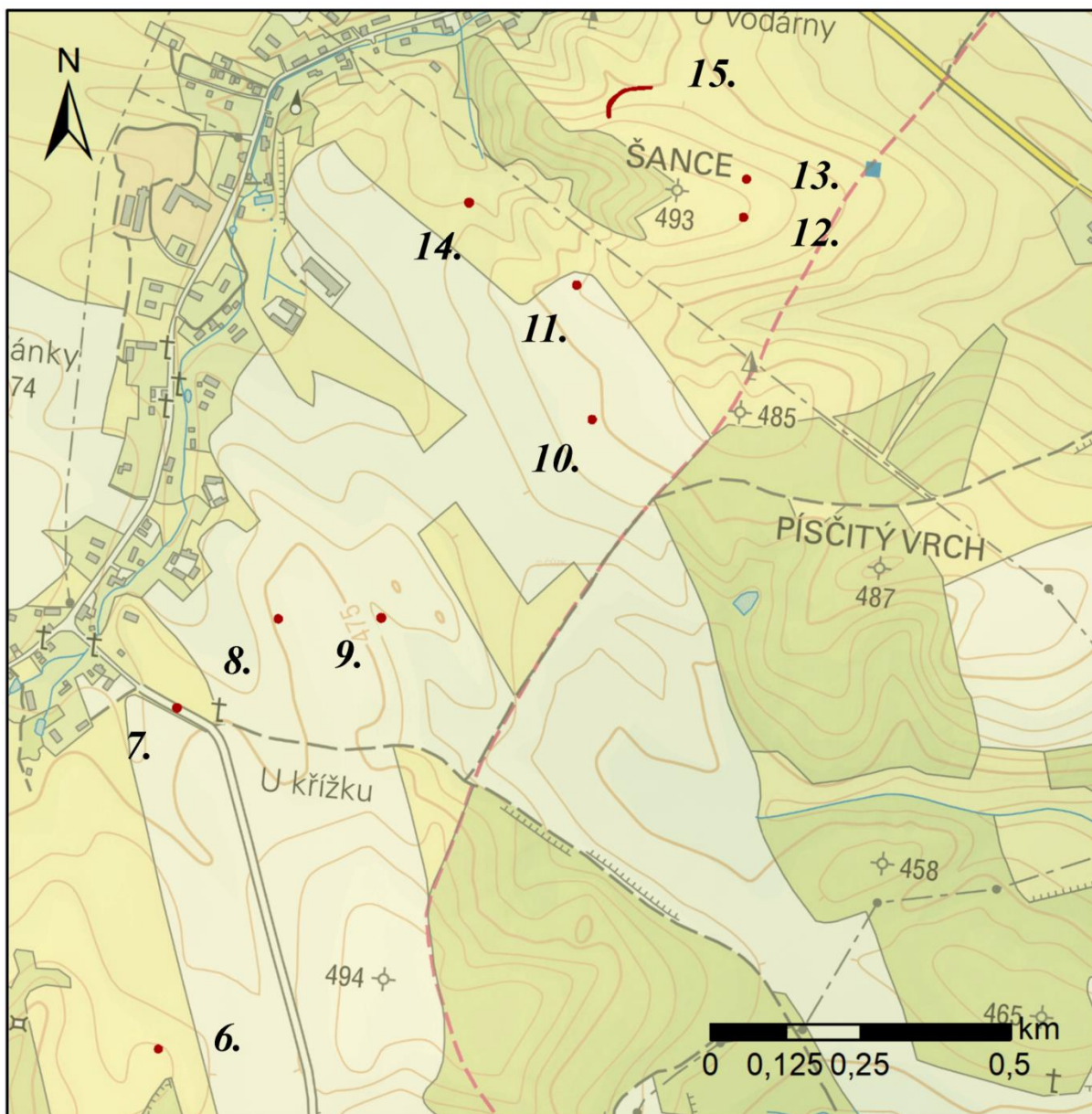
Mapa č. 9

Mapa č. 10: Druhá část linie u Jetřichova (k. ú. Jetřichov) [oldmaps.geolab.cz]

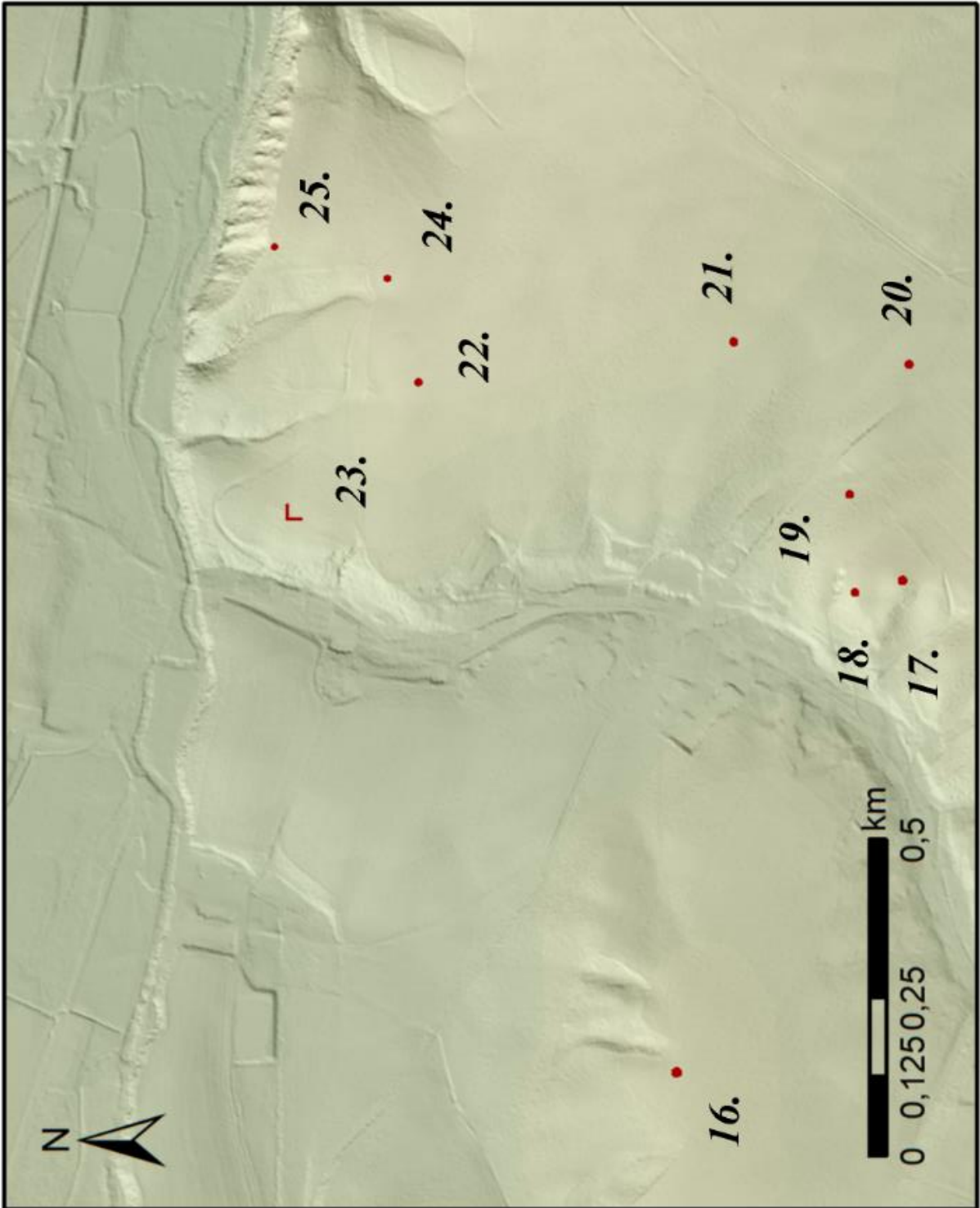
Mapa č. 11

Mapa č. 12

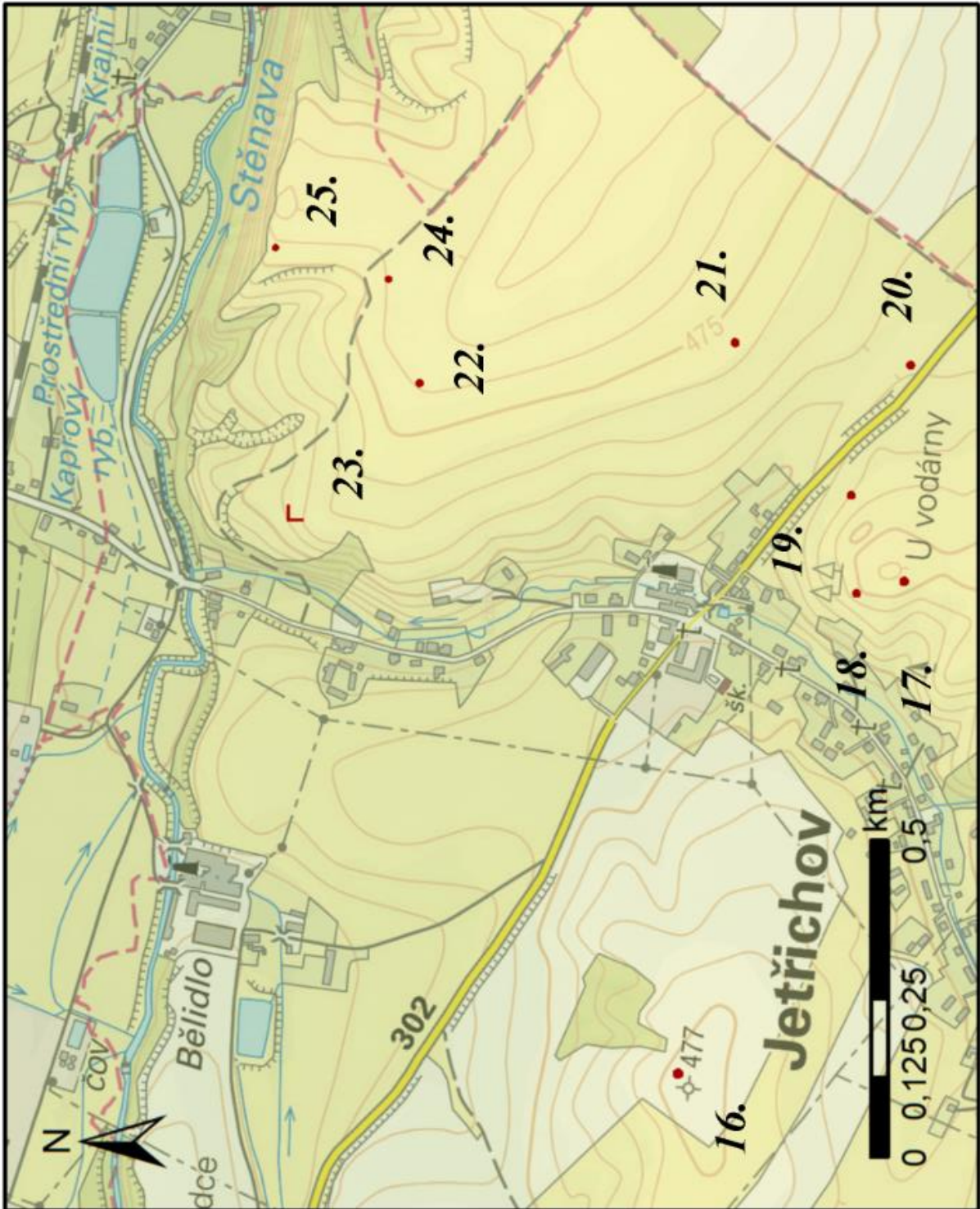

Mapa č. 13: Zakončení linie u Jetřichova (k. ú. Jetřichov) [oldmaps.geolab.cz]

Mapa č. 14

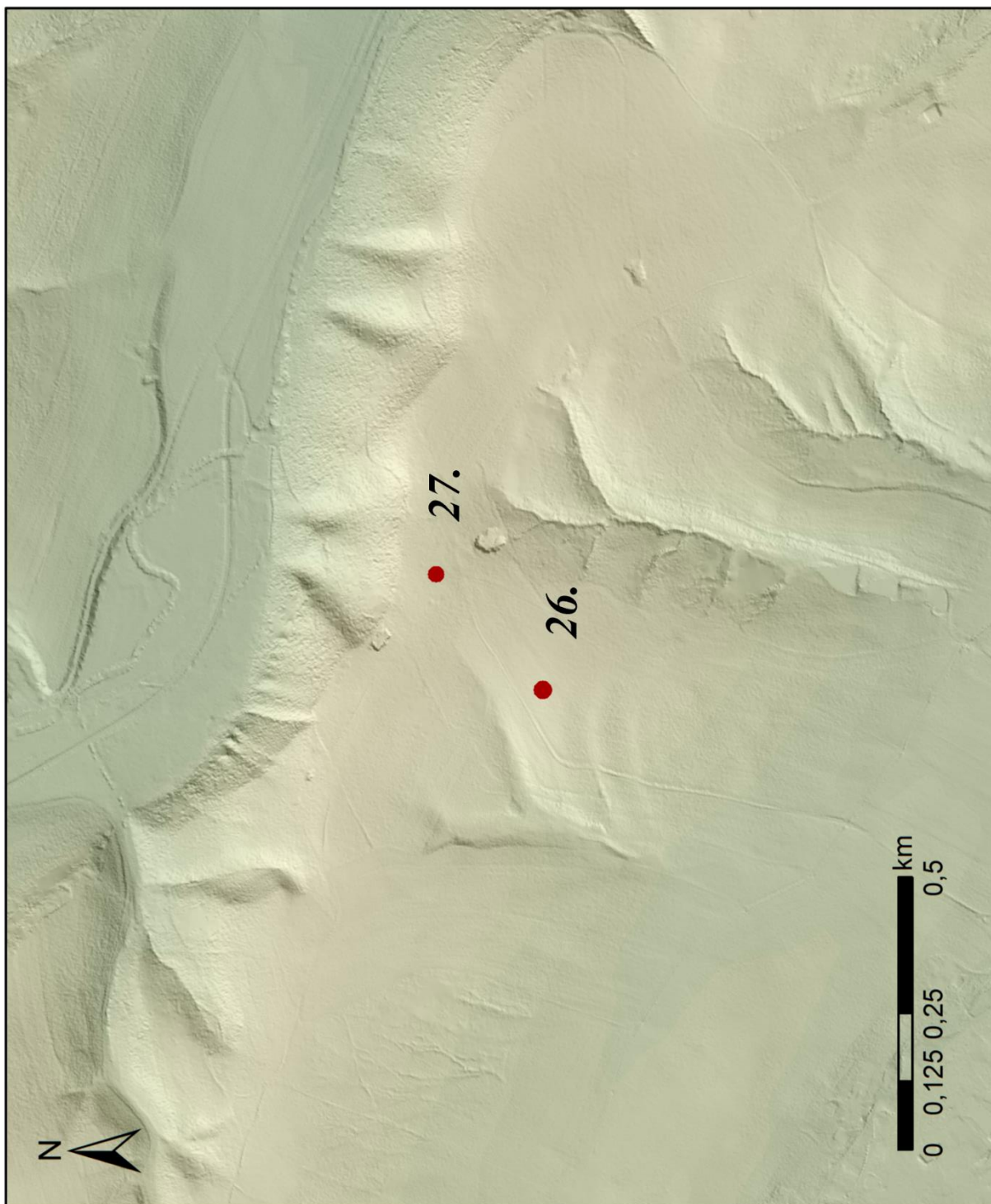

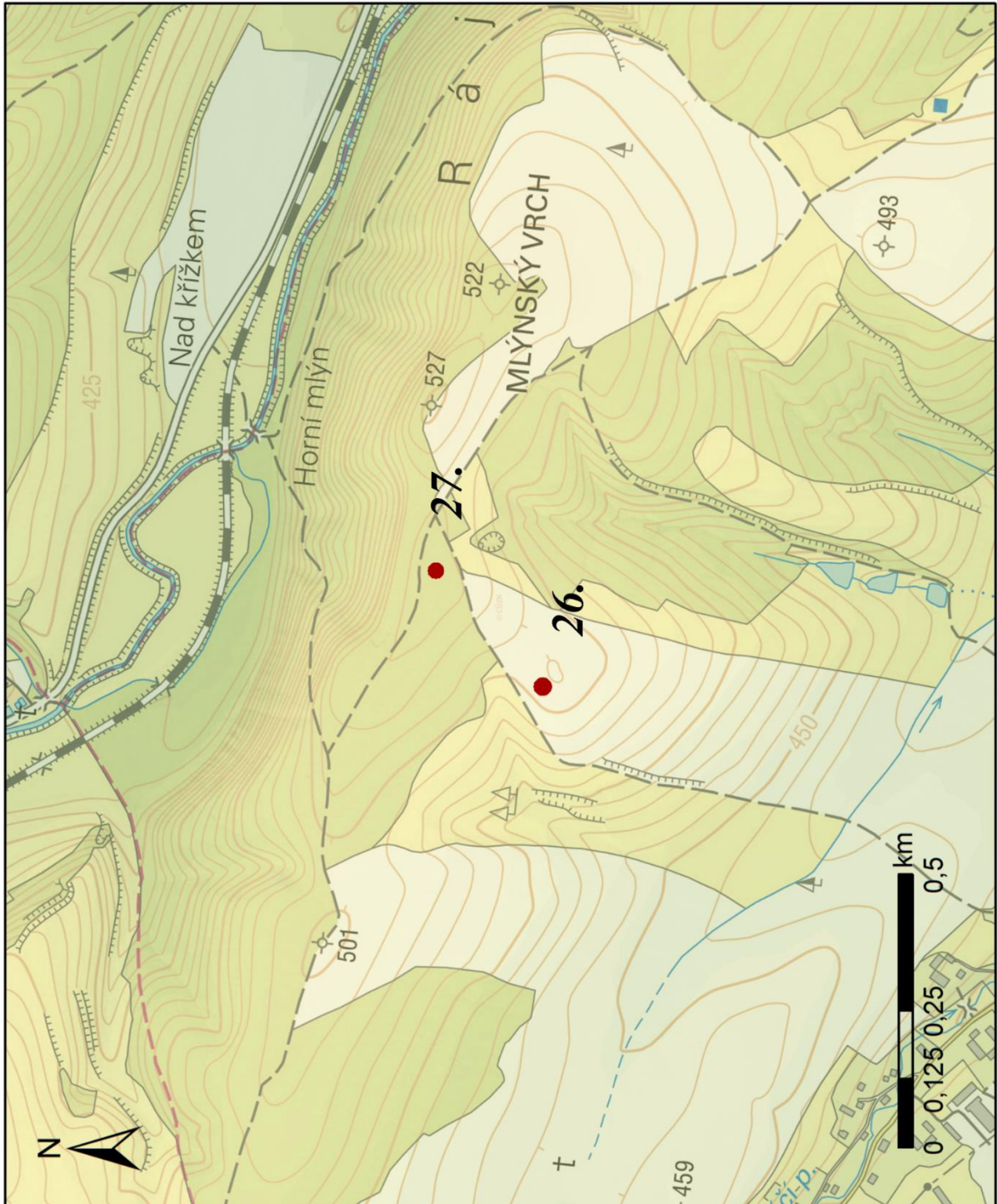
Mapa č. 15

Mapa č. 16: Opevnění u Hejtmánkovic (k. ú. Hejtmánkovice) [oldmaps.geolab.cz]

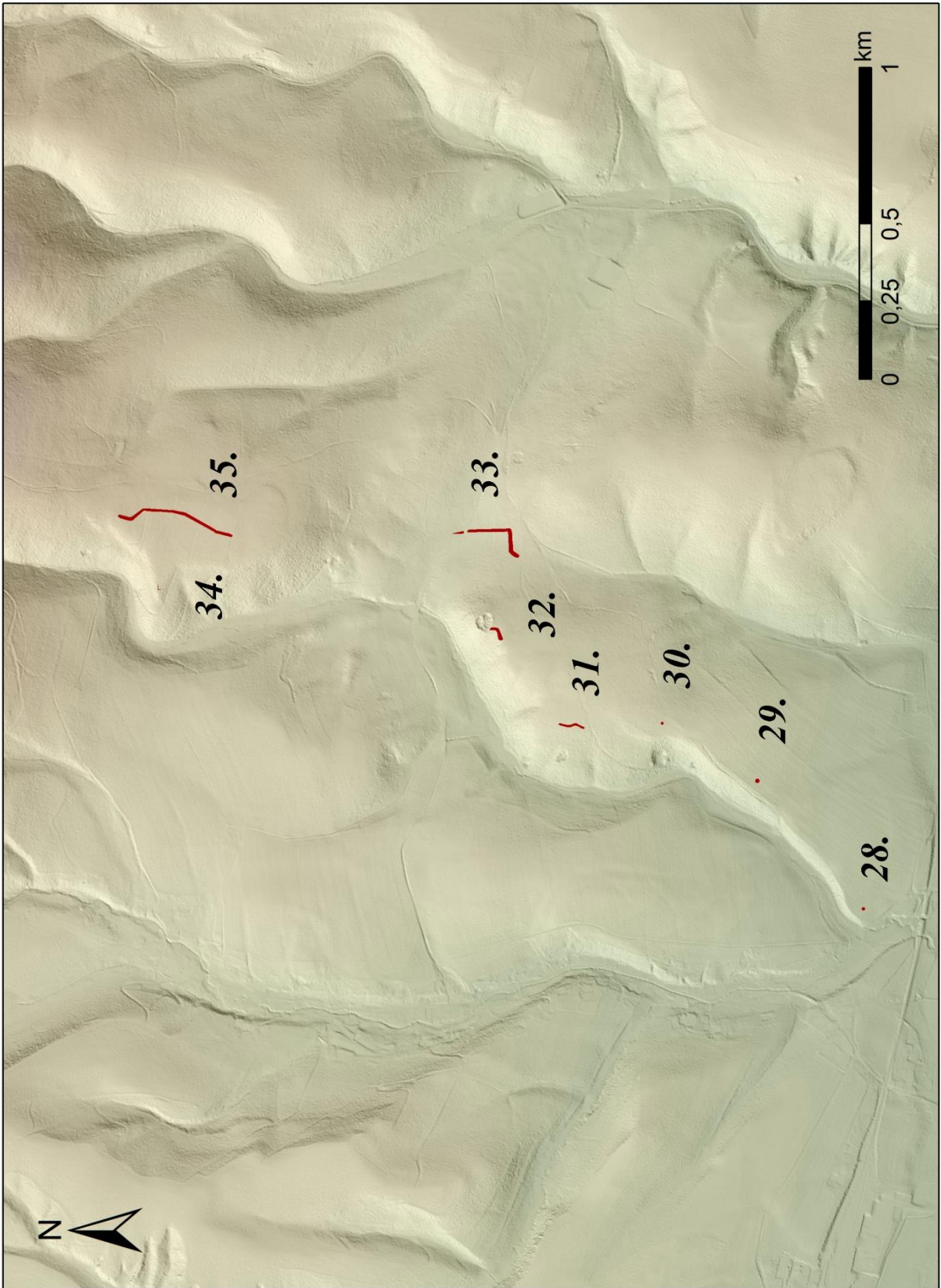
Mapa č. 17

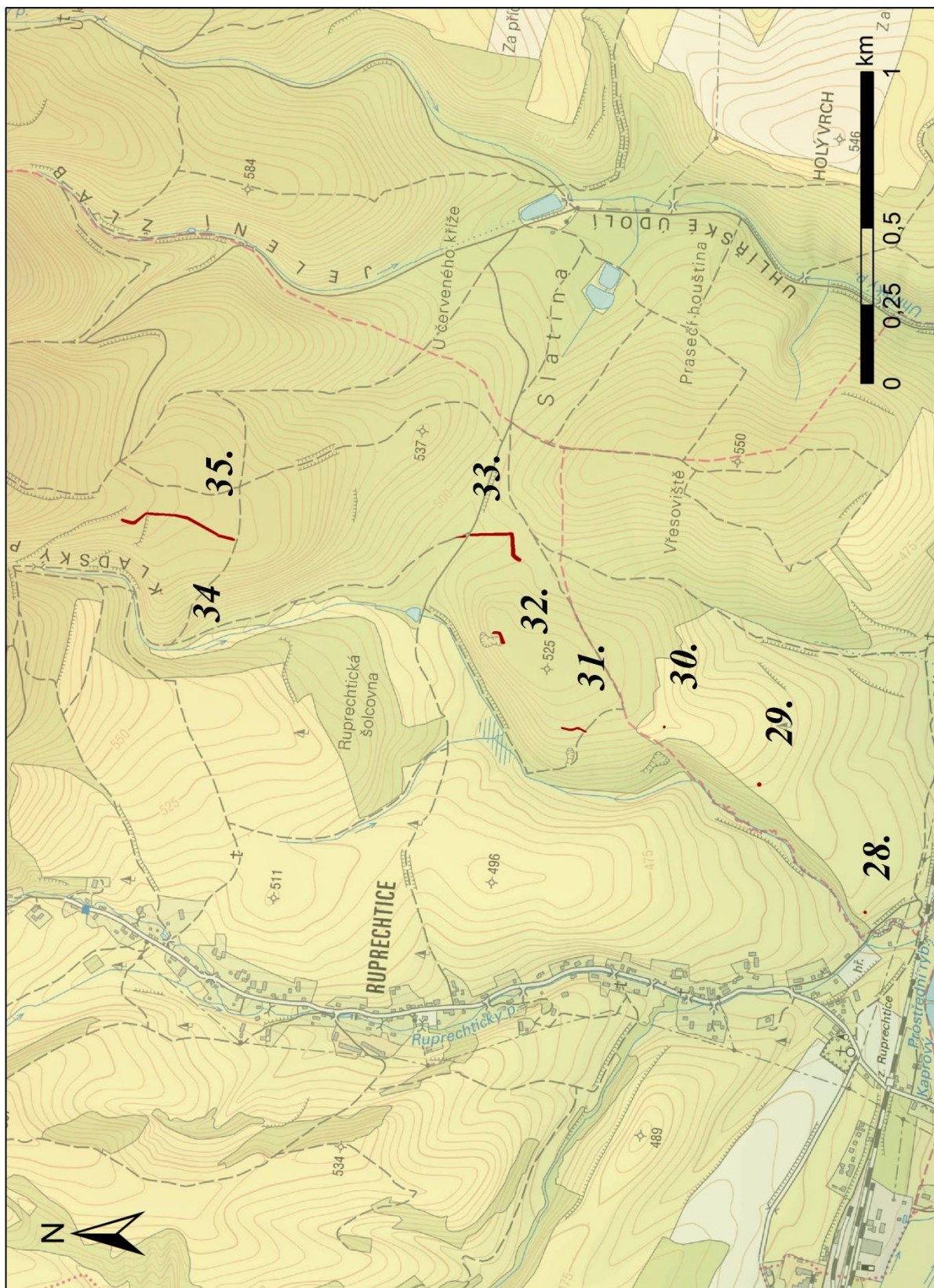
Mapa č. 18

Mapa č. 19: Linie u Ruprechtic (k. ú. Hynčice/ Ruprechtice) [oldmaps.geolab.cz]

Mapa č. 20

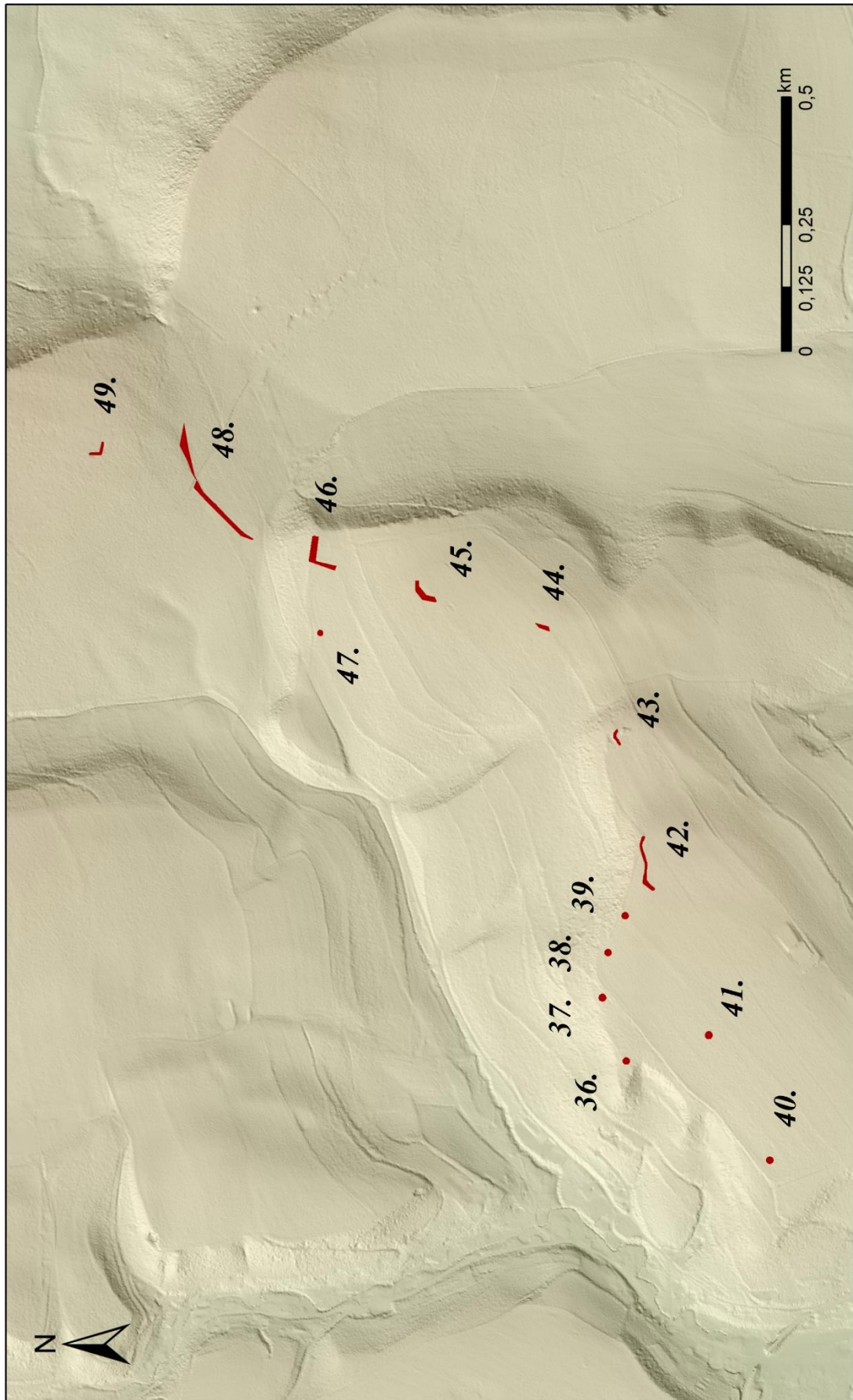

Mapa č. 21

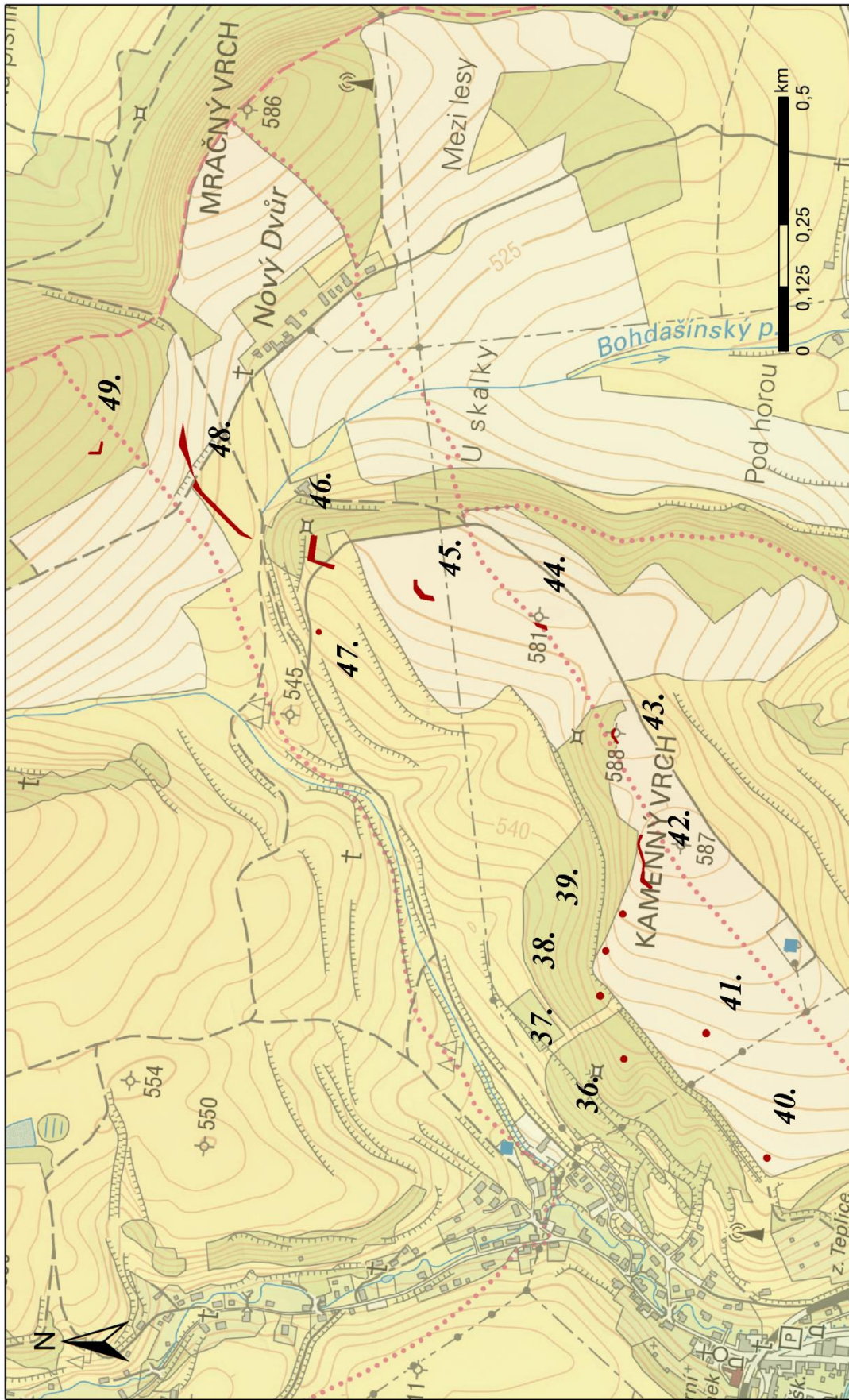

Mapa č. 22: Opevnění u Teplic nad Metují (k. ú. Dolní Teplice/ Teplice nad Metují/ Horní Teplice) [oldmaps.geolab.cz]

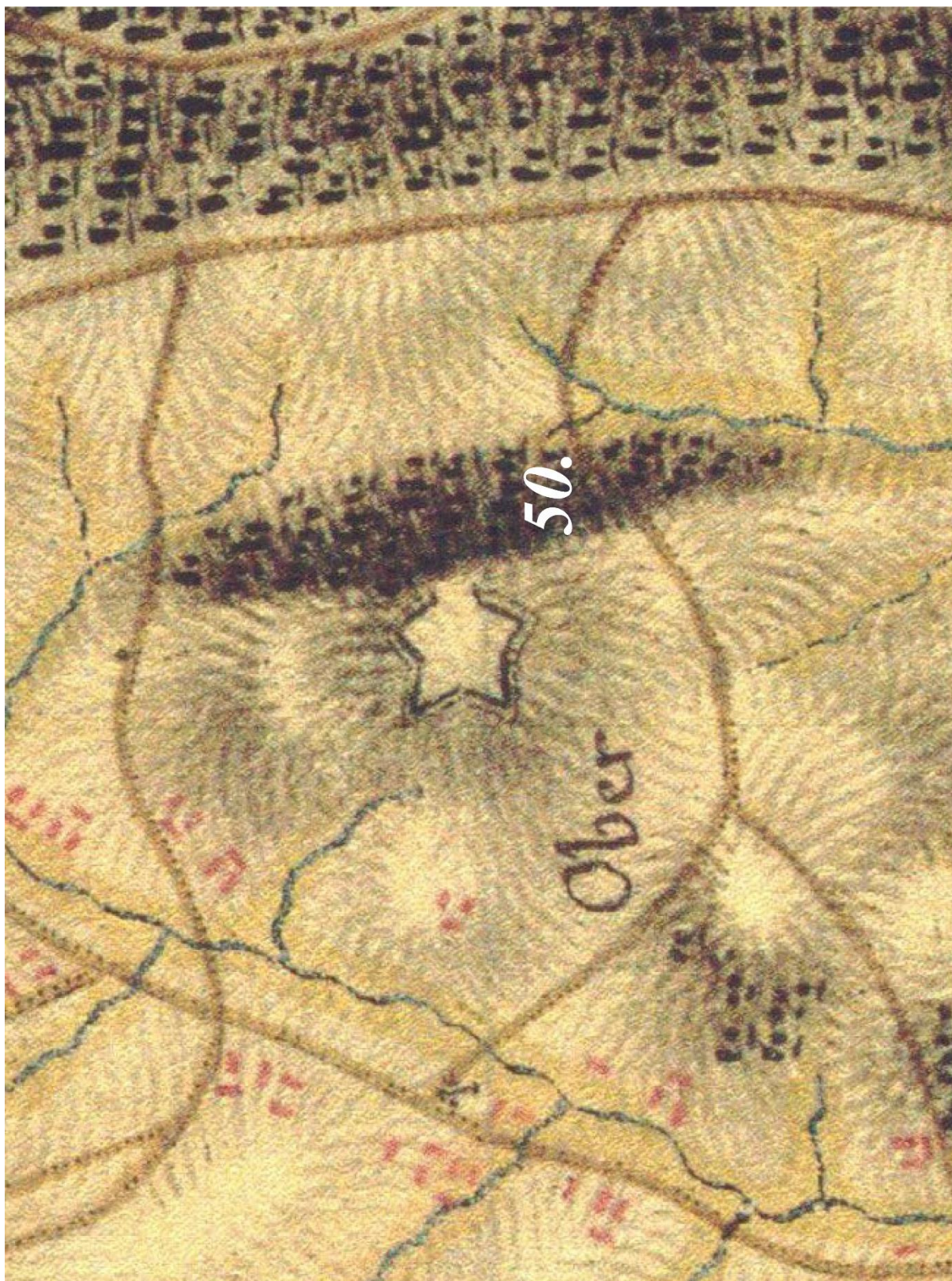

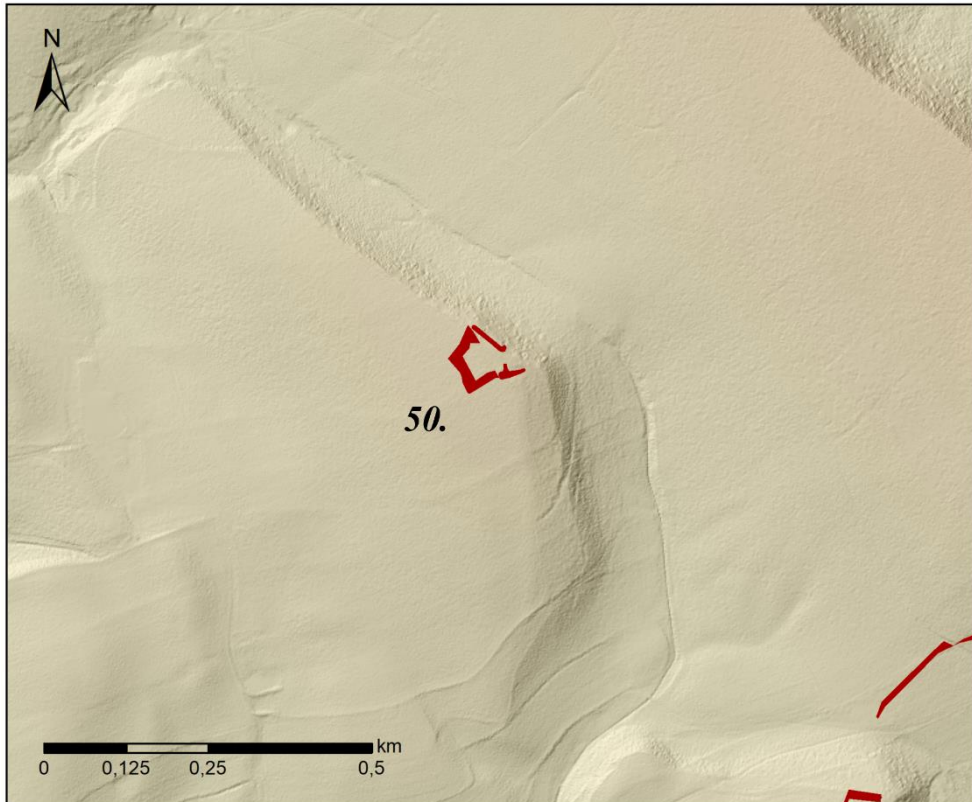
Mapa č. 23

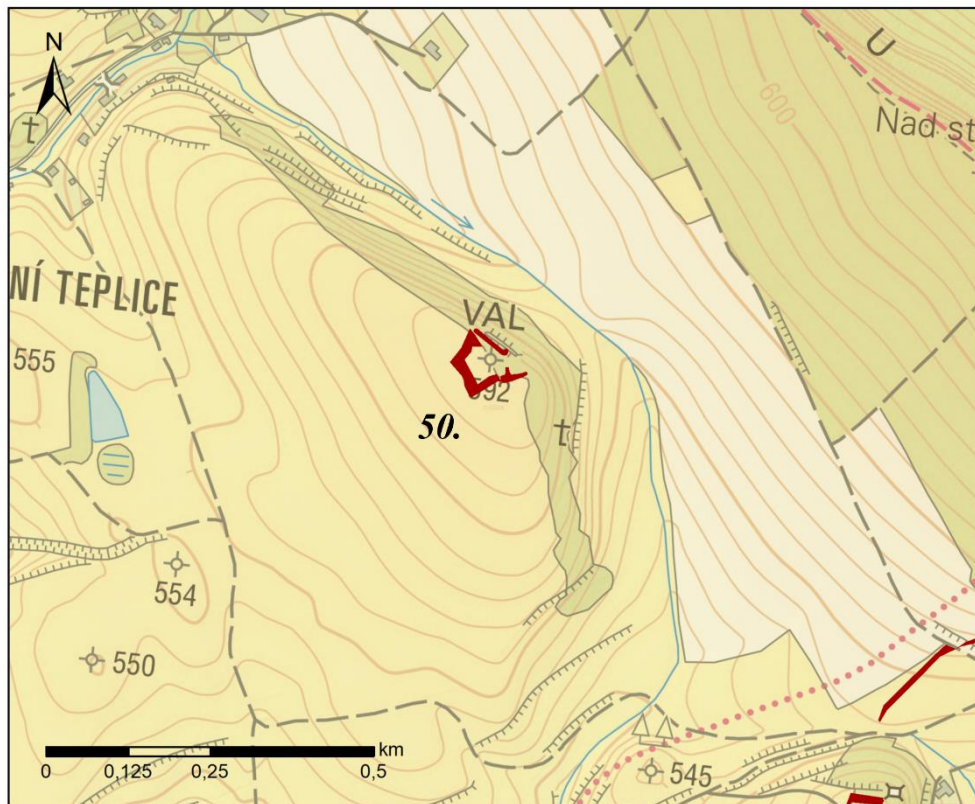
Mapa č. 24

Mapa č. 25: hvězdicová reduta (k. ú. Horní Teplice) [oldmaps.geolab.cz]

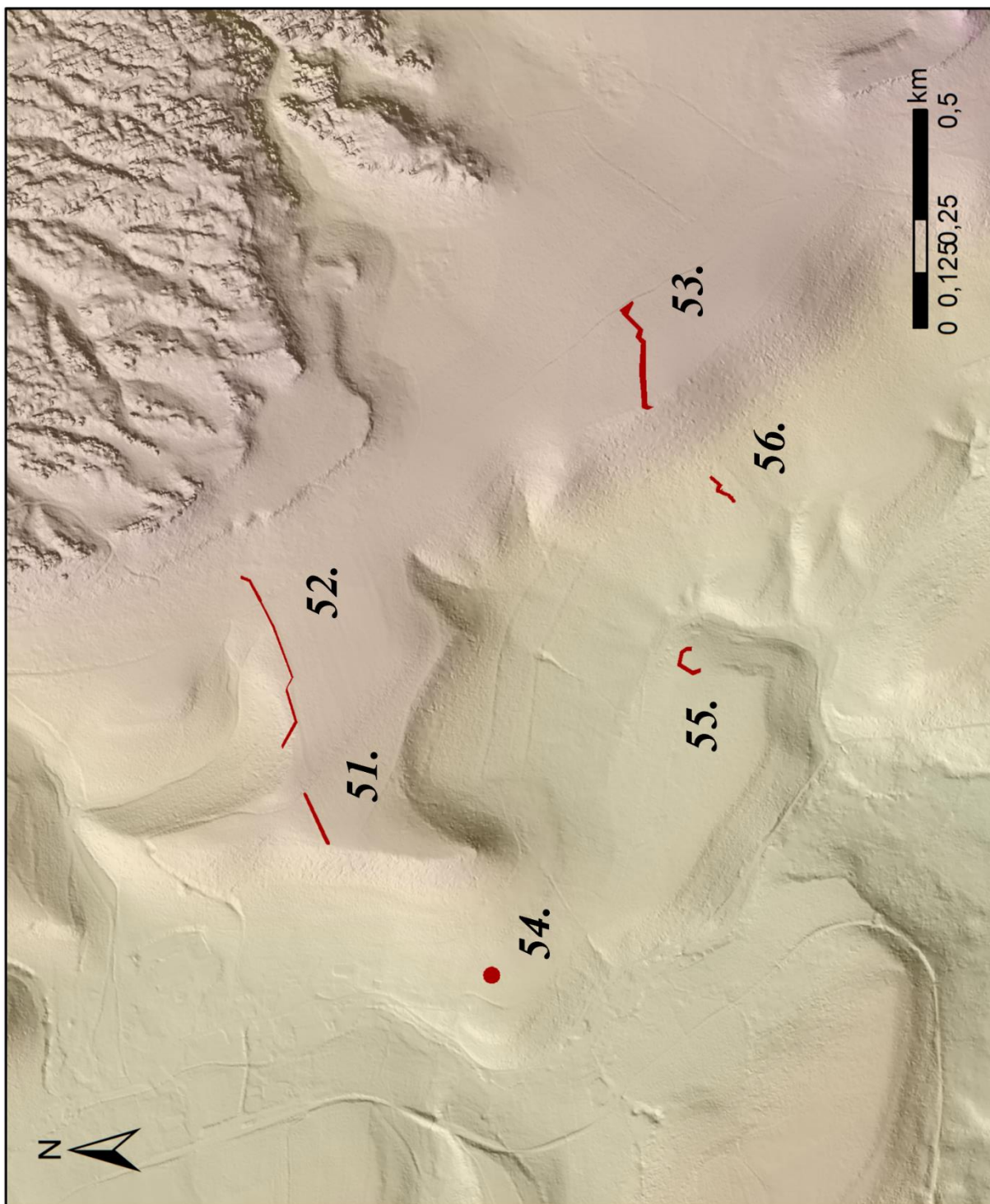
Mapa č. 26

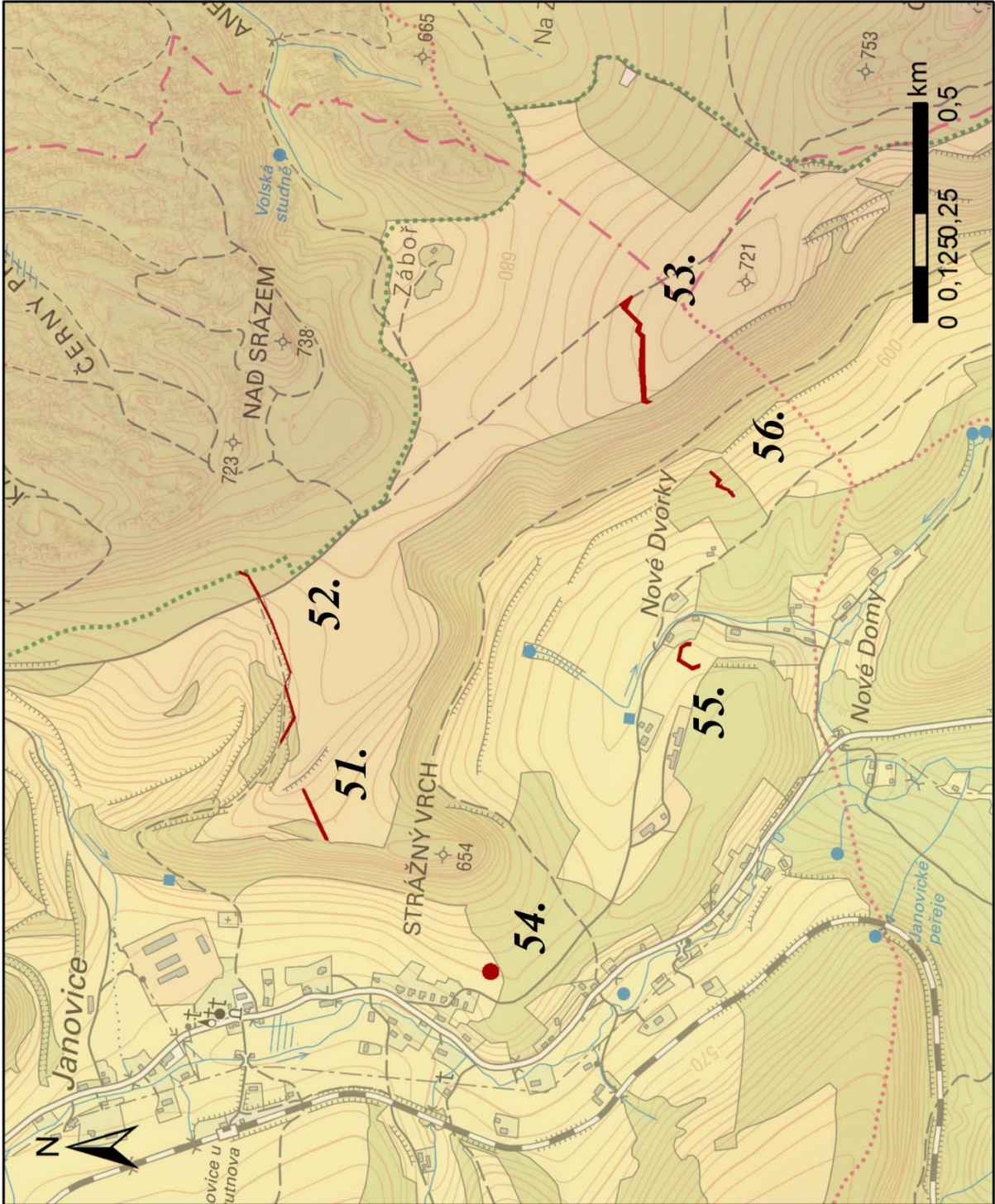
Mapa č. 27

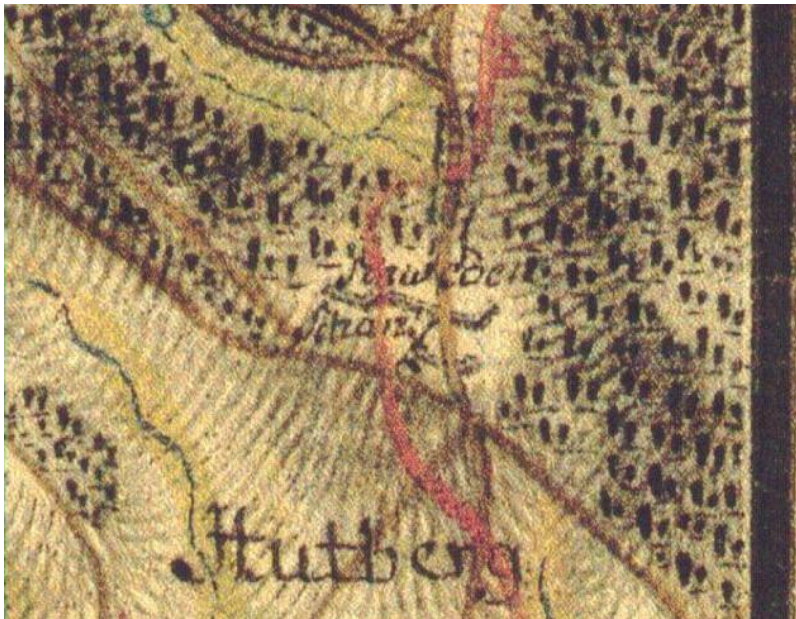
Mapa č. 28: Opevnění u Janovic (k. ú. Janovice u Trutnova) [oldmaps.geolab.cz]

Mapa č. 29

Mapa č. 30

Mapa č. 31: Objekt 1 –
zalomená valová uzávěra
„Laudonovy valy“ (k. ú.
Hony/ Jetřichov)
v rektifikovaných plánech
1. vojenského mapování
(1780-81), mapový list č. 47
[oldmaps.geolab.cz]

Mapa č. 32: Terénní relikty objektu 1 – zalomené valové uzávěry na
DPMR 5G - stínovaném modelu reliéfu

Foto č. 1: „Laudonovy zákopy na Honech“ (Honl 1925-26, 61)

Foto č. 2: Zbytky valu jižní části objektu 1

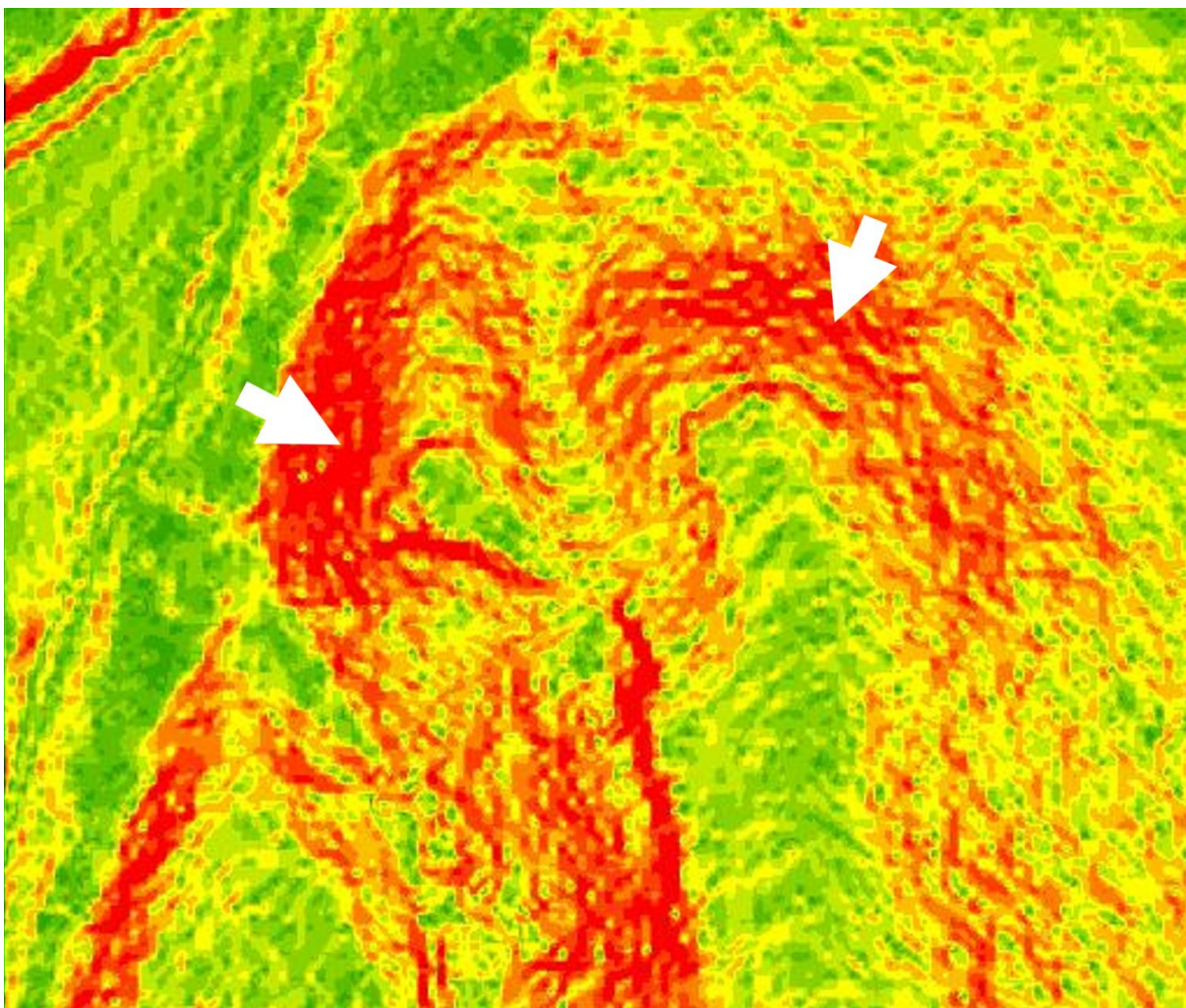
Foto č. 3: Pozůstatky zalomení valu a příkopu v jižní části objektu 1

Foto č. 4: Relikty valu a jednostranného příkopu v místě ukončení uzávěry

Mapa č. 33: Spojené objekty 2 a 3 - barkany (k. ú. Jetřichov) v rektifikovaných plánech 1. vojenského mapování (1780-81), mapový list č. 47
[oldmaps.geolab.cz]

Mapa č. 34: Pozůstatky objektů 2 a 3 na DPMR 5G (sklonitost svahů)

Foto č. 5: Pozůstatky valu a jednostranného příkopu objektu 2

Foto č. 6: Relikty jednostranného příkopu a valu objektu 3

Foto č. 7: Val spojující objekty 2 a 3 v jeden opěrný bod

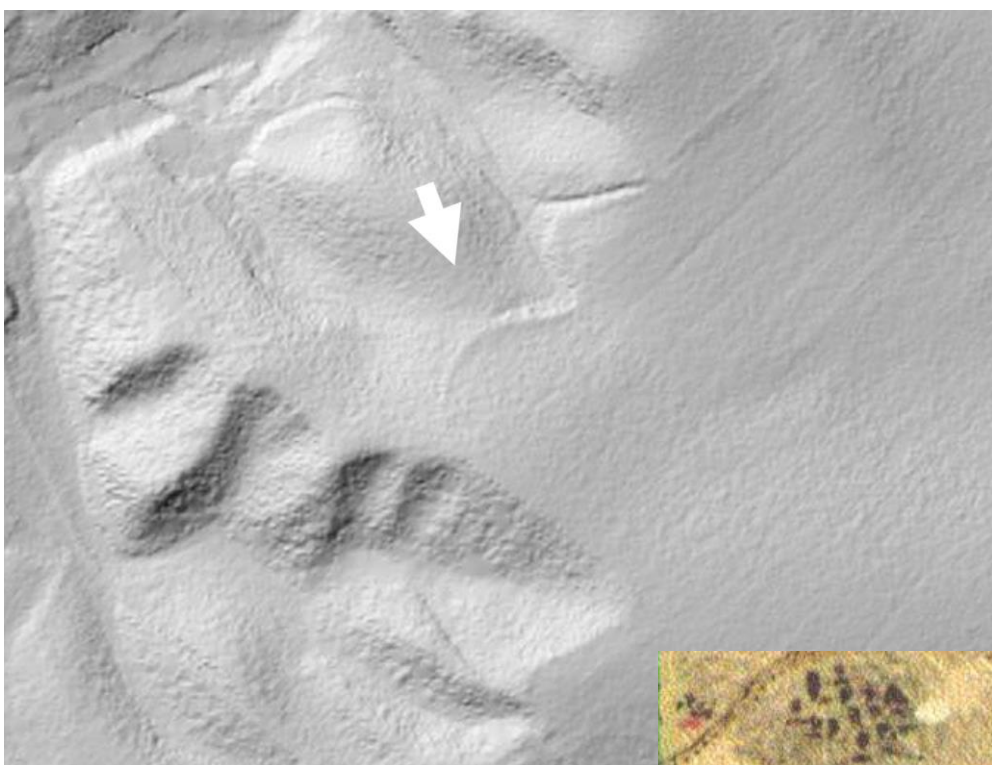
Foto č. 8: Zachovalý val a příkop objektu 3, pohled od spojovací linie

Foto č. 9: V jižním směru prodloužená zalomená hrana objektu 3

Foto č. 10: Terénní vlna kopírující bývalou hranu objektu 15

Mapa č. 35: Terénní relikty objektu 15 na DPMR – 5G – stínovaném modelu reliéfu.

Mapa č. 36: Objekt 15 – redan s prodluženou hranou/ zaoblená linie v rektifikovaných plánech 1. vojenského mapování (1780-81), mapový list č. 48 [oldmaps.geolab.cz]

Mapa č. 37: Vrch „Schanzenberg“ (491 m n. m.) na historické mapě Broumovska [braunau-sudetenland.de]

Mapa č. 38: Kóta 491 „Schanzen“ v plánech 3. vojenského mapování (1877-80), mapový list č. 3756 [archivnimapy.cuzk.cz; mapire.eu]

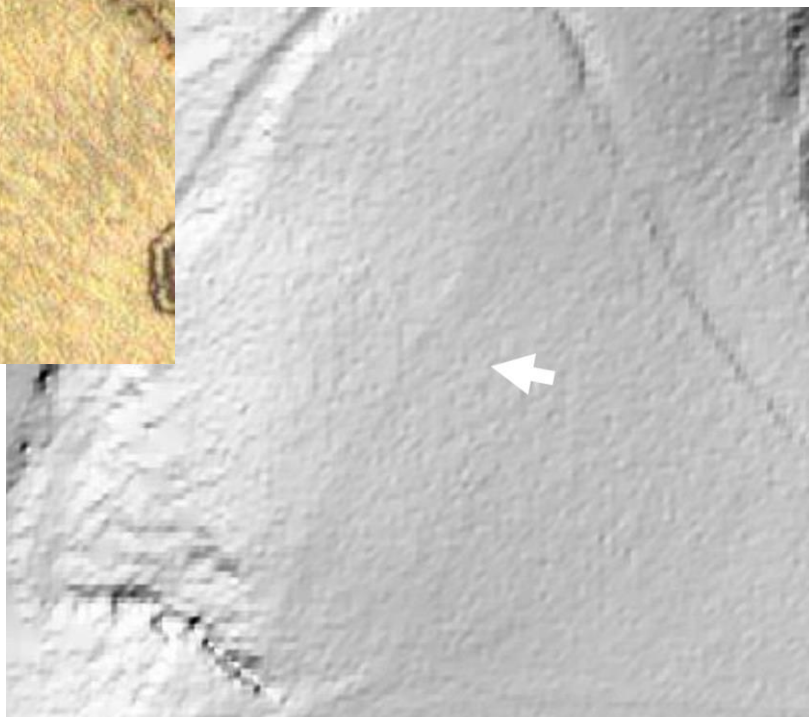

Mapa č. 39: Výšina „Schanzen Berg“ v plánech 2. vojenského mapování (1852-53), mapový list O_4_X [mapire.eu; oldmaps.geolab.cz]

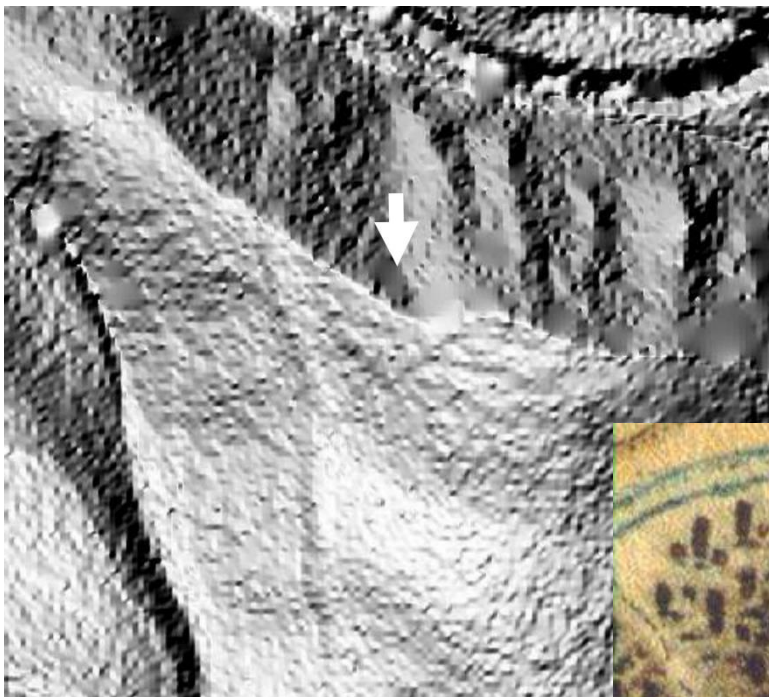
Mapa č. 40: Objekt 23 – redan (k. ú. Jetřichov) v rektifikovaných plánech 1. vojenského mapování (1780-81), mapový list č. 48 [oldmaps.geolab.cz]

Mapa č. 41: Relikty objektu 23 na DPMR 5G - stínovaném modelu reliéfu

Mapa č. 42: Redan (vpravo) na pruské vojenské a topografické mapě z tažení roku 1778 [mapy2.natur.cuni.cz]

Mapa č. 43: Pravděpodobné zbytky objektu 25 na DPMR 5G – stínovaném modelu reliéfu

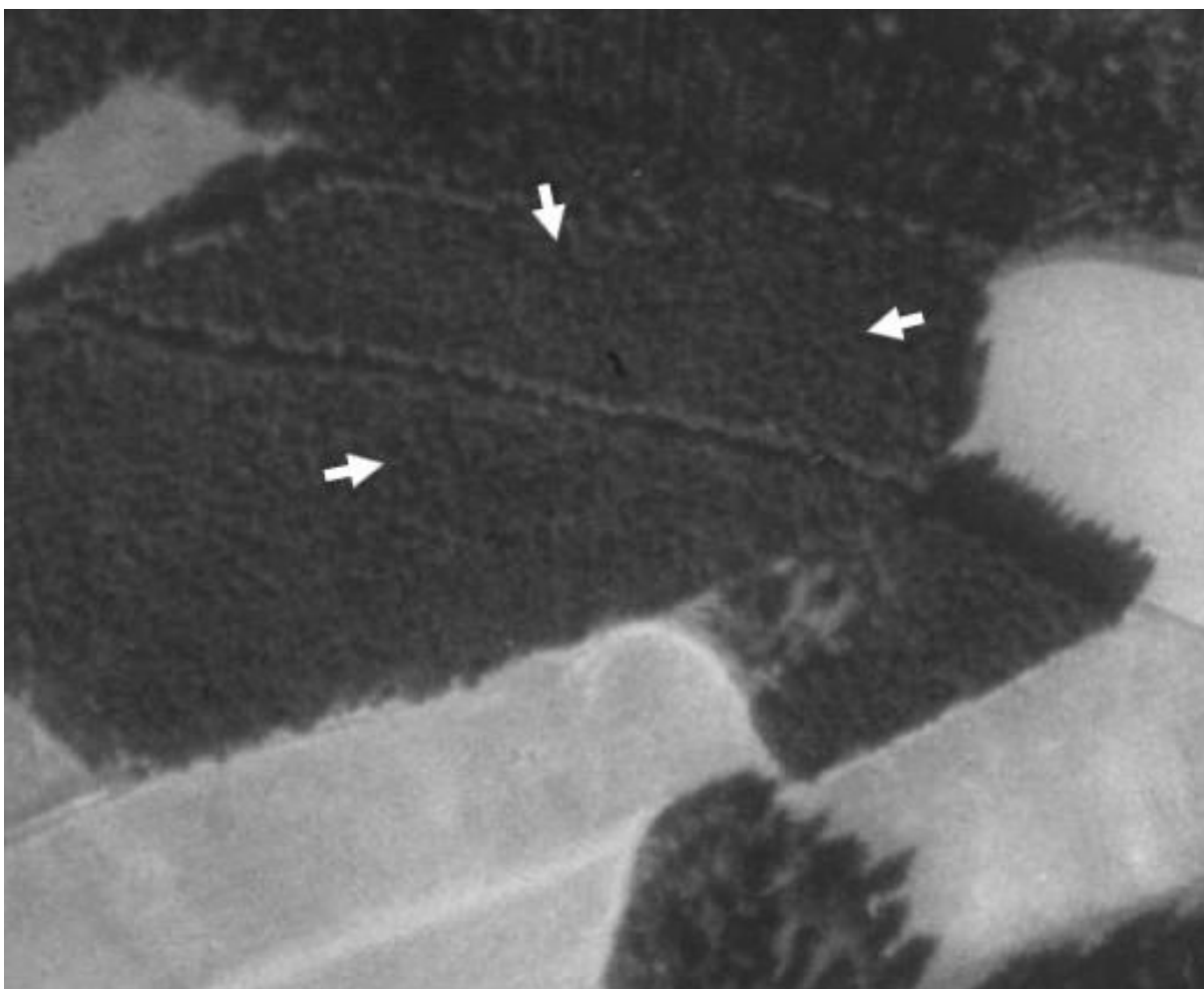
Mapa č. 44: Objekt 25 – barkan (k. ú. Jetřichov) v rektifikovaných plánech 1. vojenského mapování (1780-81), mapový list č. 48 [*oldmaps.geolab.cz*]

Mapa č. 45: Barkan na pruské vojenské a topografické mapě (zde jako redan vlevo) z tažení roku 1778 [*mapy2.natur.cuni.cz*]

Mapa č. 46: Objekt 27 – luneta
(k. ú. Hejtmánkovice)
v rektifikovaných plánech 1.
vojenského mapování (1780-81),
mapový list č. 48
[oldmaps.geolab.cz]

Mapa č. 47: Pravděpodobné porostové příznaky objektu 27 na leteckém snímku z roku 1953
[kontaminace.cenia.cz]

Mapa č. 48: objekt 31 – zalomená linie (k. ú. Ruprechtice) v rektifikovaných plánech 1. vojenského mapování (1780-81), mapový list č. 48 [oldmaps.geolab.cz]

Foto č. 11: Dochovaný val a příkop objektu 31

Foto č. 12: Počátek valu a oboustranného příkopu zalomené linie

Foto č. 13: Ukázka zalomení zachovalého tělesa objektu 31

Mapa č. 49: Objekt 32 – barkan/ zalomená linie (k. ú. Ruprechtice) v rektifikovaných plánech 1. vojenského mapování, mapový list č. 48 [*oldmaps.geolab.cz*]

Mapa č. 50: Objekt 32 na DPMR 5G – stínovaném modelu reliéfu

Foto č. 14: Zachovalý val s jednostranným příkopem objektu 32

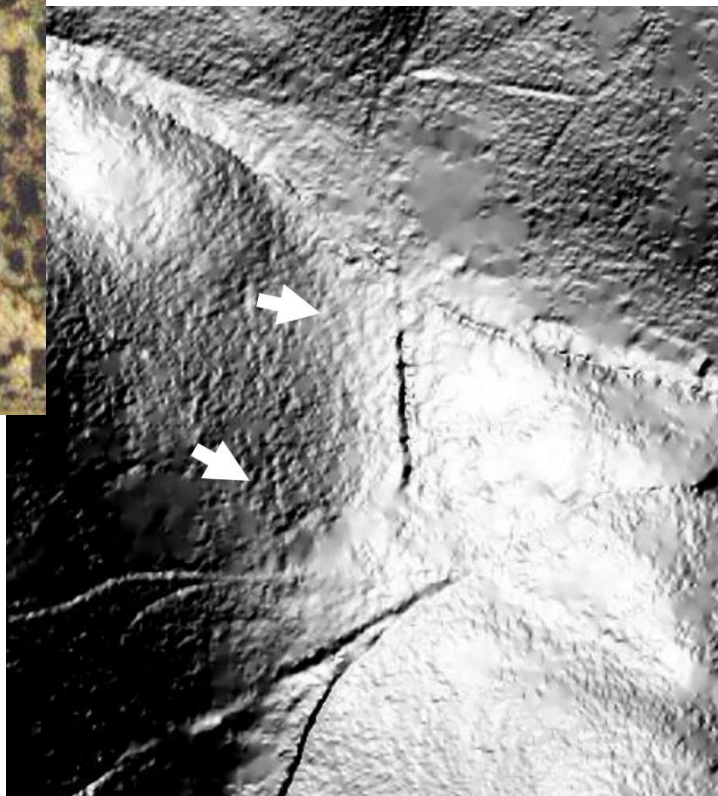
Foto č. 15: V terénu dobře patrná střední část objektu 32

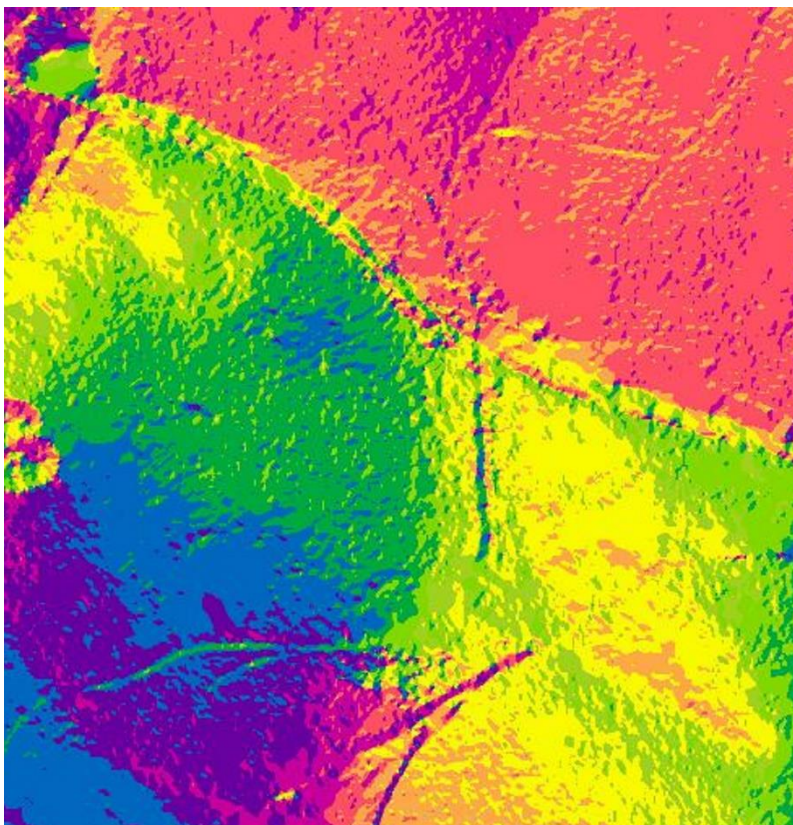
Foto č. 16: Kamenolom viditelný na mapě č. 50, jehož rozšířováním byla patrně odtěžena část objektu 32

Mapa č. 51: Objekt 33 – zalomená valová
uzávěra (k. ú. Ruprechtice) v rektifikovaných
plánech 1. vojenského mapování (1780-81),
mapový list č. 48 [*oldmaps.geolab.cz*]

Mapa č. 52: V lesním porostu
částečně viditelný průběh objektu
33, DPMR 5G – stínovaný
model reliéfu

Mapa č. 53: Objekt 33 na
DPMR 5G (orientace svahů)

Foto č. 17: Zalomené ukončení jižní části valové uzávěry

Foto č. 18: Průběh valu objektu 33, v této části s oboustranným příkopem

Foto č. 19: Pohled z interiéru zalomeného ukončení valové uzávěry do předpolí objektu

Foto č. 20: Pohled na korunu valu objektu 33

Mapa č. 54: Objekt 34 – barkan (k. ú. Ruprechtice) v rektifikovaných plánech 1. vojenského mapování (1780-81), mapový list č. 48 [*oldmaps.geolab.cz*]

Foto č. 21: V terénu dobře patrný průběh valu objektu 34

Foto č. 22: Erozí zredukovaný val a příkop

Foto č. 23: Dobře viditelné vybrání interiéru objektu, materiál byl použit na stavbu valu

Foto č. 24: Barkan je posazen ve svažitém terénu, pod objektem se svah směrem do údolí ostře láme

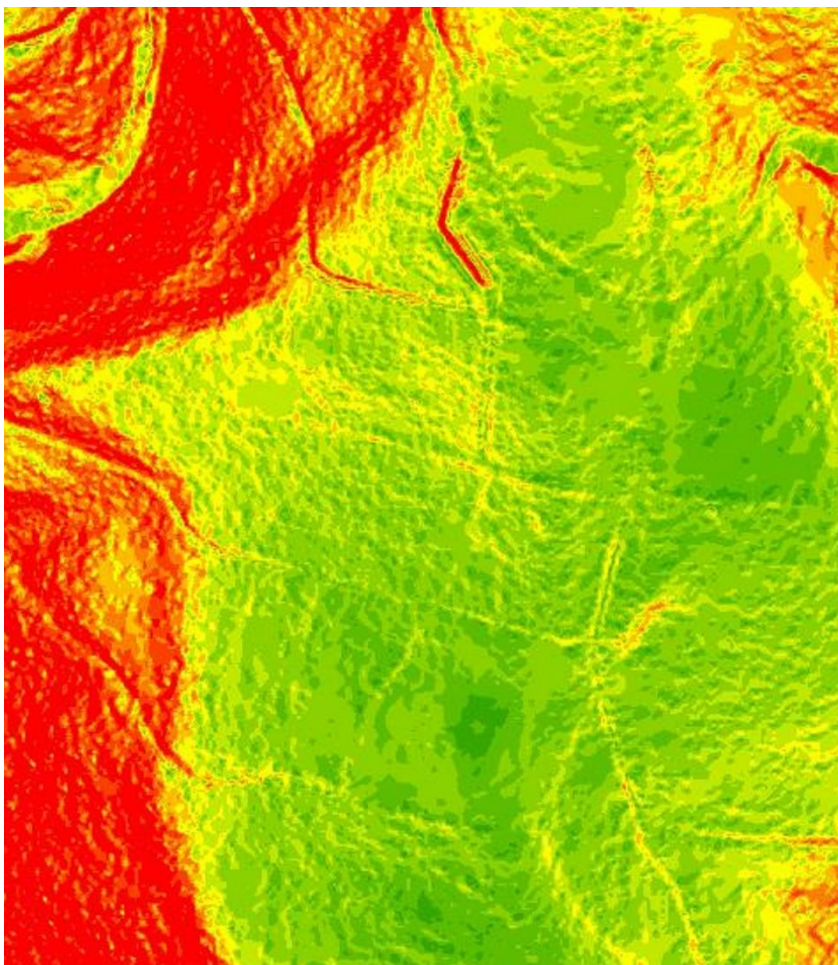

Mapa č. 55: Objekt 35 – zalomená valová uzávěra (k. ú. Ruprechtice) v rektifikovaných plánech 1. vojenského mapování (1780-81), mapový list č. 48 [oldmaps.geolab.cz]

Mapa č. 56: Objekt 35 na DPMR 5G – stínovaném modelu reliéfu

Mapa č. 57: Téměř celý průběh valové uzávěry patrný na DPMR 5G – sklonitosti svahů

Mapa č. 58: Část objektu 35 zanesená v plánech 3. vojenského mapování (1877-80), mapový list č. 3756 [mapire.eu]

Foto č. 25: Severní úsek valové uzávěry, nejlépe dochovaná část objektu 35

Foto č. 26: Pohled z příkopu na stále poměrně mohutný val

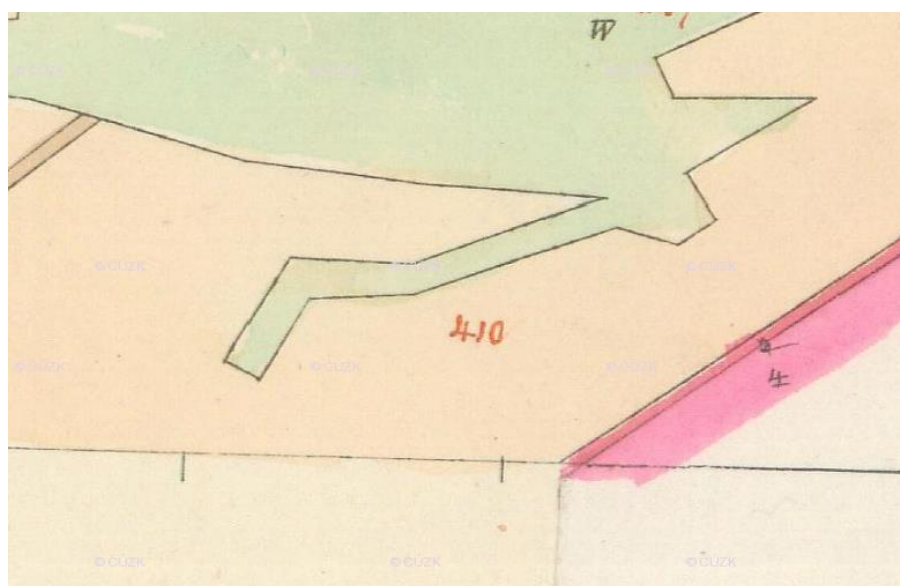
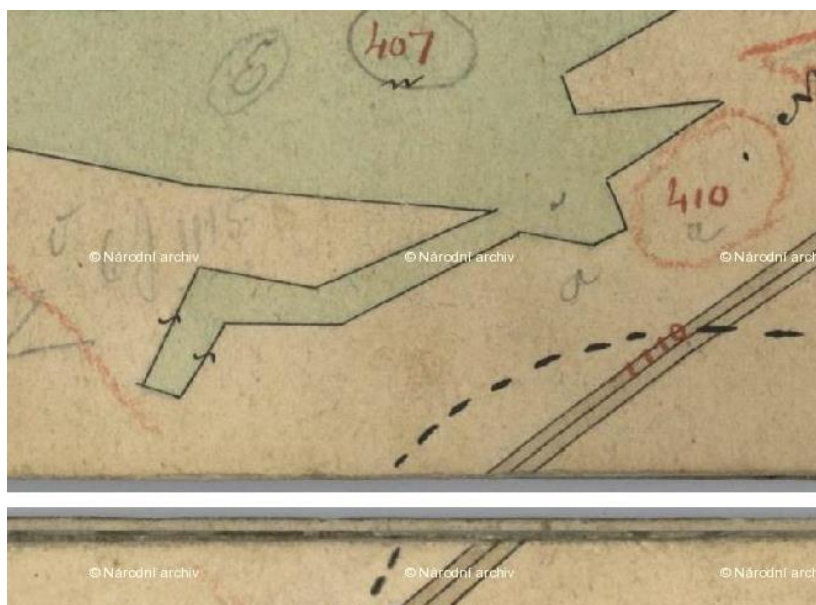
Foto č. 27: Průběh erozí zredukovaného valu s již neznatelným příkopem

Mapa č. 59: Objekt 42 – biret s flankem/ spojený redan s barkanem (k. ú. Teplice nad Metují) v rektifikovaných plánech 1. vojenského mapování (1780-81), mapový list č. 47 [oldmaps.geolab.cz]

Mapa č. 60: Zbytky objektu 42 na indikační skice stabilního katastru Čech (1840), inv. č. HRA519018400 [archivnimapy.cuzk.cz]

Mapa č. 61: Relikty objektu 42 na císařském povinném otisku map stabilního katastru Čech (1840), inv. č. 7861-1-004 [archivnimapy.cuzk.cz]

Mapa č. 62: Pozůstatky objektu 42 v plánech 3. vojenského mapování (1877-80), mapový list č. 3756 [mapire.eu; oldmaps.geolab.cz]

Foto č. 28: Nadzemní relikty objektu 42 na leteckém měřickém snímku LMSA08.1946.BROU41.02493 z roku 1946 [lms.cuzk.cz]

Mapa č. 63: Objekt 43 – redan (k. ú. Dolní Teplice) v rektifikovaných plánech 1. vojenského mapování (1780-81), mapový list č. 47 [oldmaps.geolab.cz]

Mapa č. 64: Pozůstatky objektu 43 na indikační skice stabilního katastru Čech (1840), inv. č. HRA519018400 [archivnimapy.cuzk.cz]

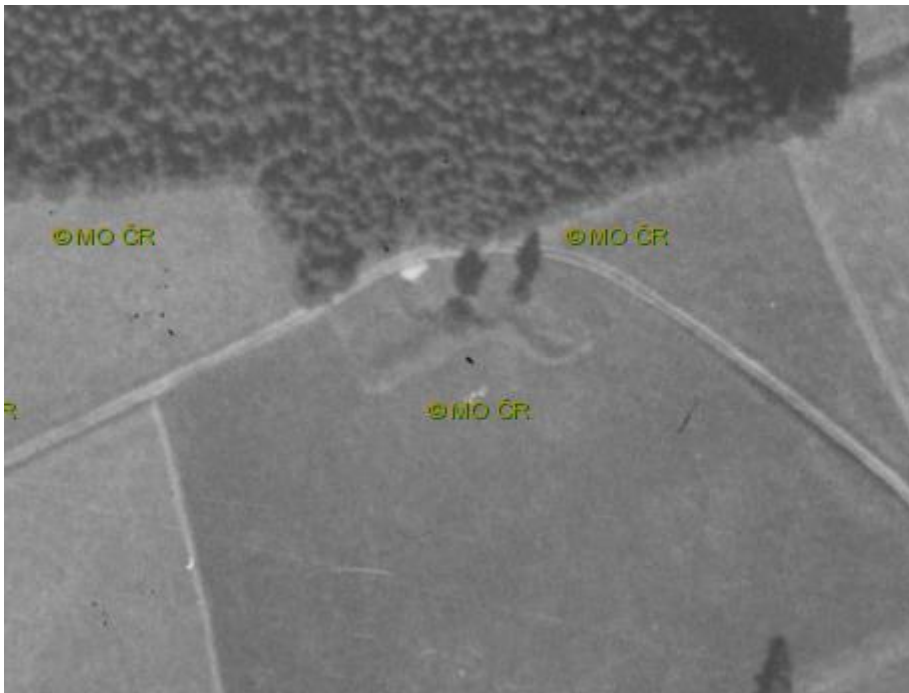
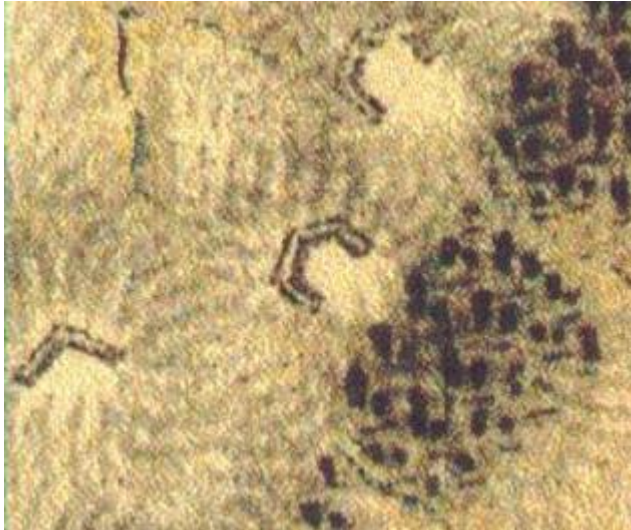

Foto č. 29: Relikty objektu 43 na leteckém měřickém snímku LMSA08.1946.BROU41.02493 z roku 1946 [lms.cuzk.cz]

Foto č. 30: Pravděpodobné zbytky valu a příkopu objektu 43

Mapa č. 65: Objekt 44 – luneta (k. ú. Dolní Teplice) v rektifikovaných plánech 1. vojenského mapování (1780-81), mapový list č. 47 [oldmaps.geolab.cz]

Mapa č. 66: Hrana objektu 44 zachycená v indikační skice stabilního katastru Čech (1840), inv. č. HRA519018400 [archivnimapy.cuzk.cz]

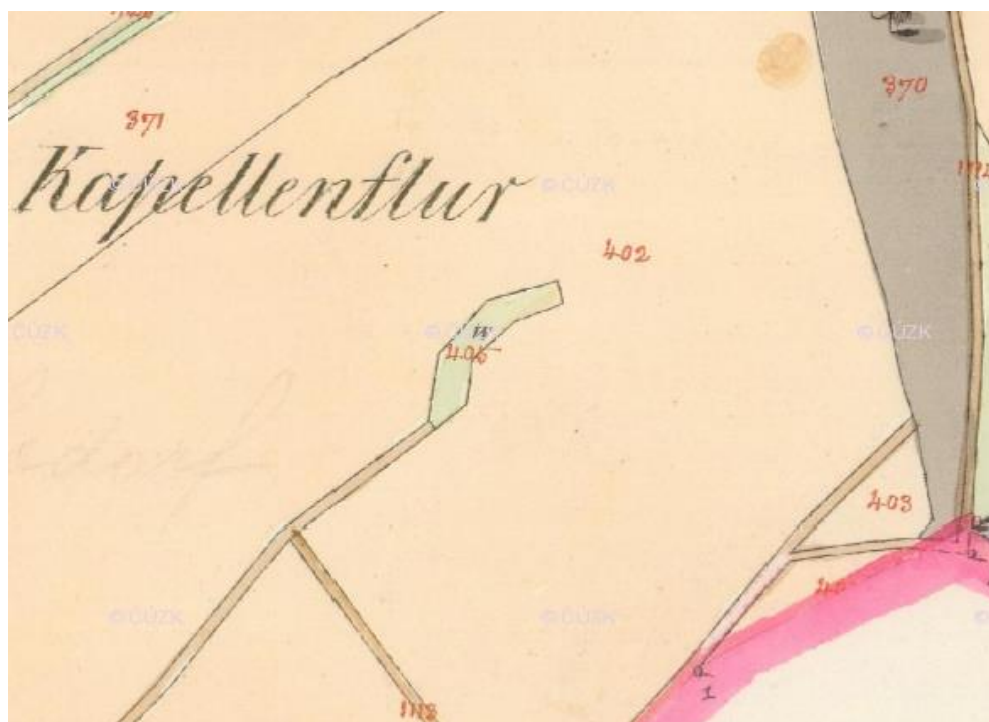
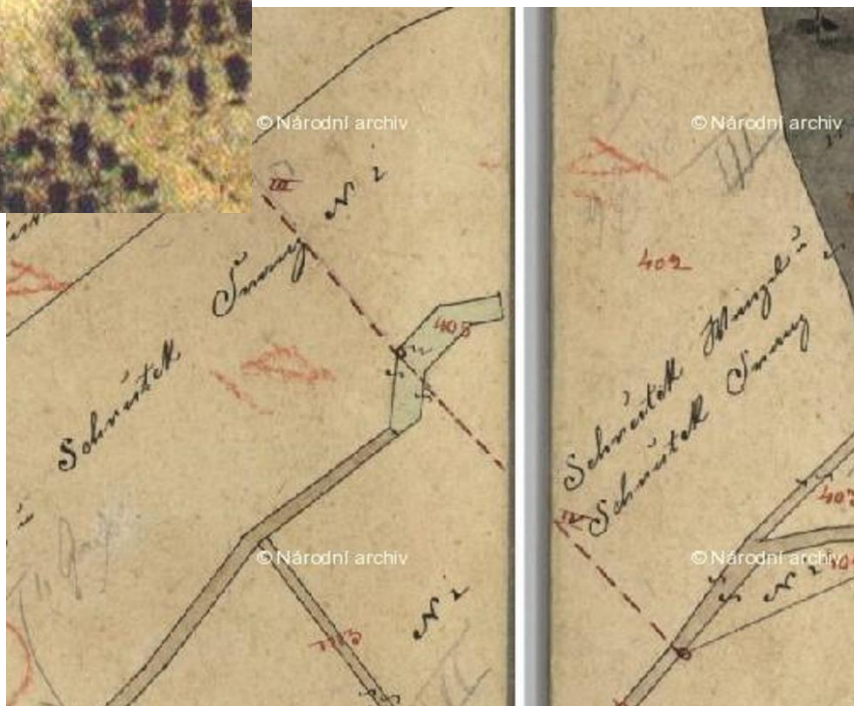

Mapa č. 67: Část objektu 44 v plánech 2. vojenského mapování (1852-53), mapový list č. O_4_X [oldmaps.geolab.cz]

Mapa č. 68: Objekt 45 – luneta (k. ú. Teplice nad Metují) v rektifikovaných plánech 1. vojenského mapování (1780-81), mapový list č. 47 [oldmaps.geolab.cz]

Mapa č. 69: Pozůstatky lunety v indikační skice stabilního katastru Čech (1840), inv. č. HRA519018400 [archivnimapy.cuzk.cz]

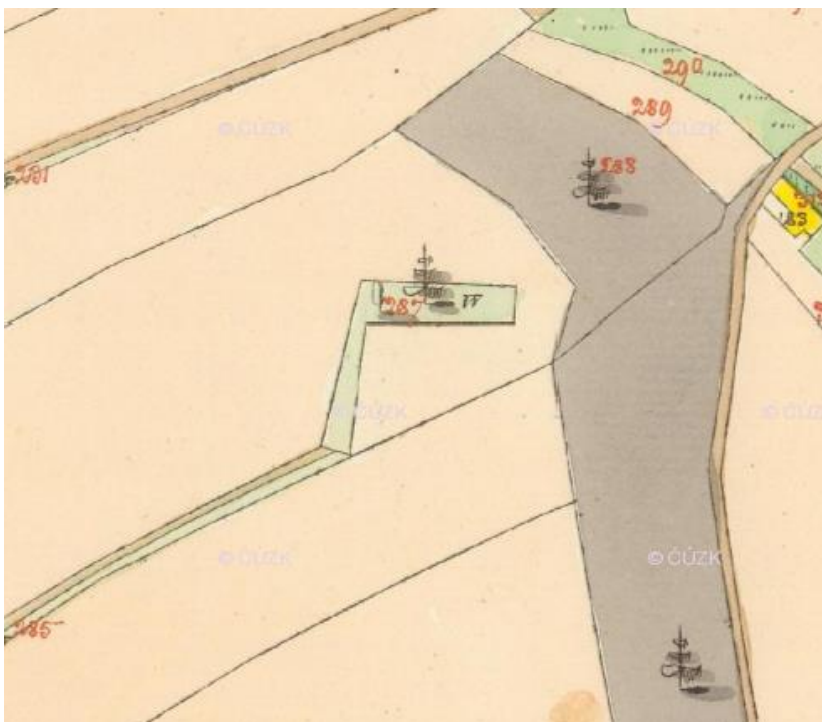
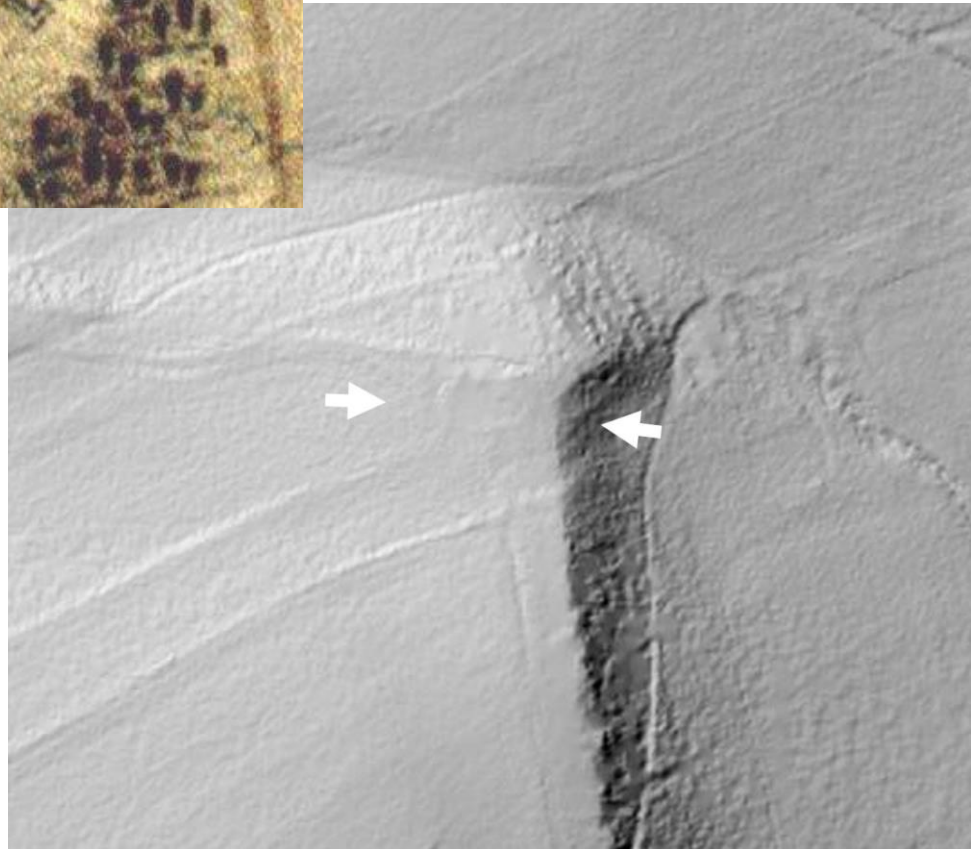

Mapa č. 70: Zbytky objektu 45 zachycené v císařském povinném otisku map stabilního katastru Čech (1840), inv. č. 7861-1-004 [archivnimapy.cuzk.cz]

Mapa č. 71: Objekt 46 – čtvercová reduta (k. ú. Teplice nad Metují) v rektifikovaných plánech 1. vojenského mapování (1780-81), mapový list č. 47 [oldmaps.geolab.cz]

Mapa č. 72:
Relikty
objektu 46 na
DPMR 5G –
stínovaném
modelu reliéfu

Mapa č. 73: Dvě strany
čtvercové reduty zanesené
v císařském povinném
otisku map stabilního
katastru Čech (1840), inv.
č. 7861-1-004
[archivnimapy.cuzk.cz]

Foto č. 31: Pozůstatky severní hrany
čtvercové reduty

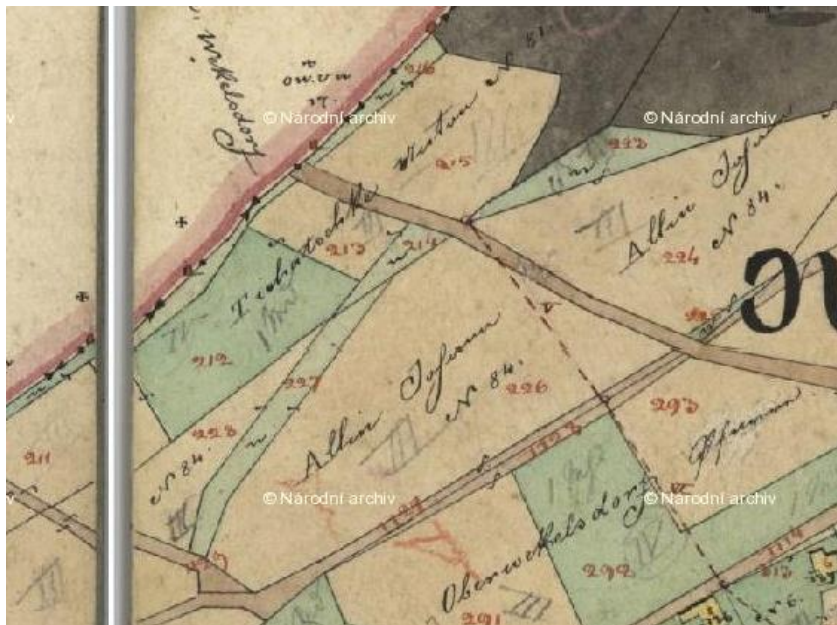
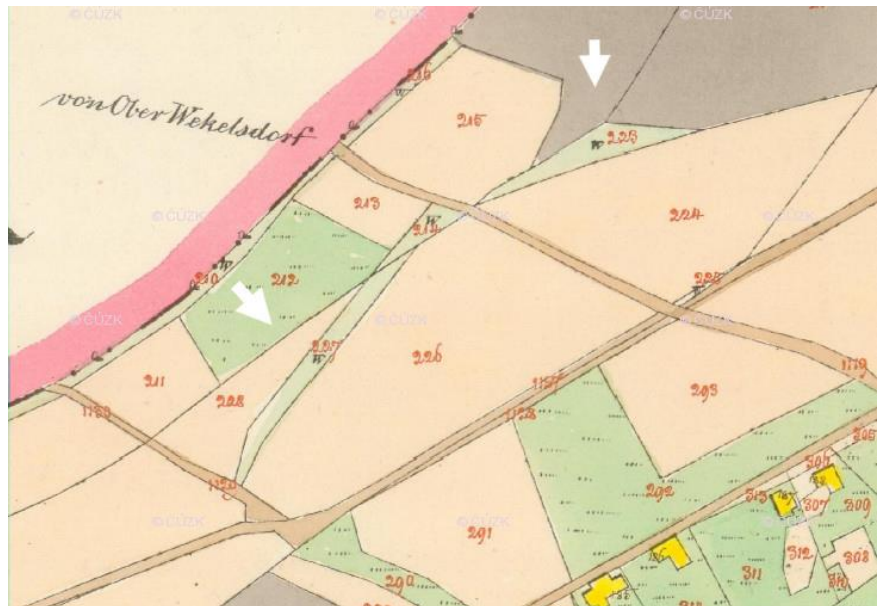

Foto č. 32: Průběh erozí
zredukovaného valu – severní hrana
reduty

Mapa č. 74: Objekt 48 – zalomená valová uzávěra (k. ú. Horní Teplice/ Teplice nad Metují) v rektifikovaných plánech 1. vojenského mapování (1780-81), mapový list č. 47 [oldmaps.geolab.cz]

Mapa č. 75: Pozůstatky uzávěry zachycené v císařském povinném otisku map stabilního katastru Čech (1840), inv. č. 7861-1-004 [archivnimapy.cuzk.cz]

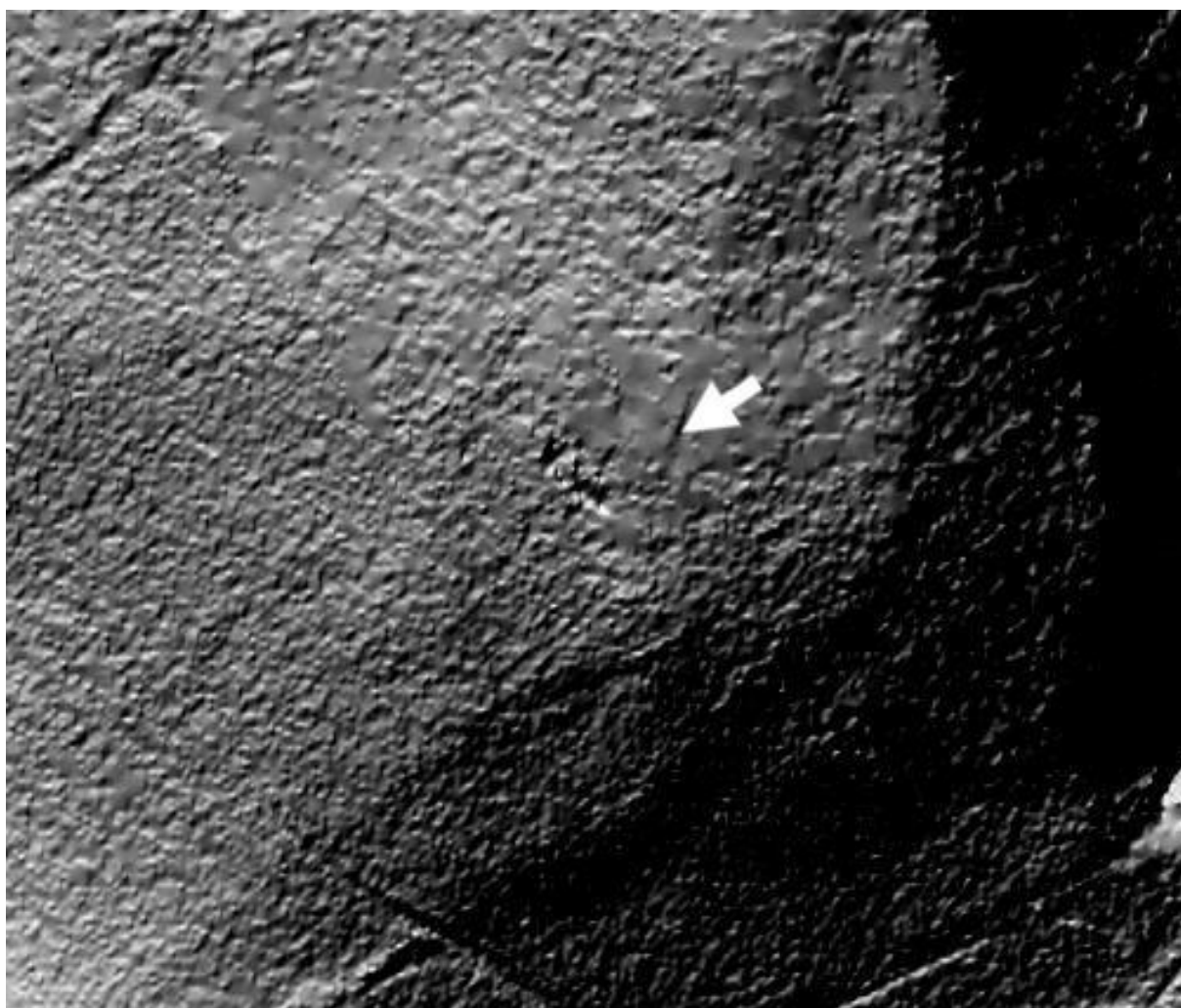

Mapa č. 76: Relikty objektu 48 v indikační skice stabilního katastru Čech (1840), inv. č. HRA519018400 [archivnimapy.cuzk.cz]

Mapa č. 77: Objekt 49 – redan (k. ú. Horní Teplice) v rektifikovaných plánech 1. vojenského mapování (1780-81), mapový list č. 47 [oldmaps.geolab.cz]

Mapa č. 78: Pozůstatky objektu 49 na DPMR 5G – stínovaném modelu reliéfu (Z-factor 10)

Foto č. 33: Zasněžený val – severní část objektu 49

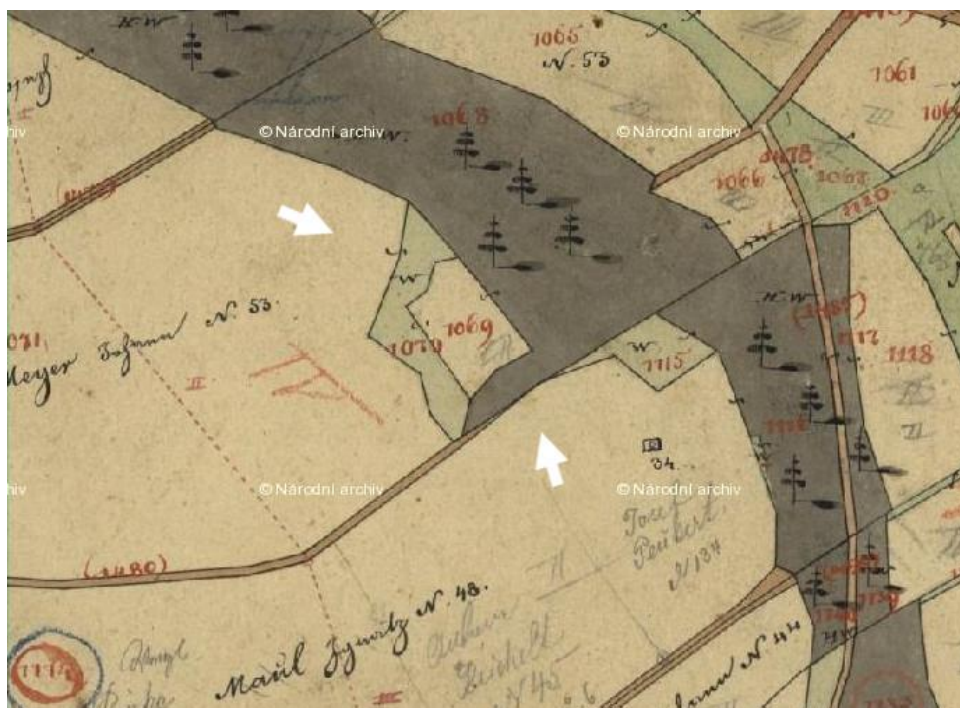
Foto č. 34: Pohled z interiéru redanu, val je na několika místech patrně uměle poškozen

Foto č. 35: Průběh valu v jižní části objektu 49

Mapa č. 79: Objekt 50 – hvězdicová reduta (k. ú. Horní Teplice) v rektifikovaných plánech 1. vojenského mapování (1780-81), mapový list č. 47 [oldmaps.geolab.cz]

Mapa č. 80: Pozůstatky objektu 50 na indikační skice stabilního katastru Čech (1840), inv. č. HRA519018400 [archivnimapy.cz/k.cz]

Mapa č. 81: Zbytky hvězdicové reduty zachycené na císařském povinném otisku map stabilního katastru Čech (1840), inv. č. 2164-1-005
[archivnimapy.cuzk.cz]

Mapa č. 82: Bývalé stanoviště hvězdicové reduty s místním názvem Schanzenberg v plánech (toposekce) 3. vojenského mapování (1877-80), mapový list č. 3756
[archivnimapy.cuzk.cz; mapire.eu]

Mapa č. 83: Kóta 595 Schanzenberg na speciální mapě 3. vojenského mapování (1875 -), mapový list č. 3756
[archivnimapy.cuzk.cz]

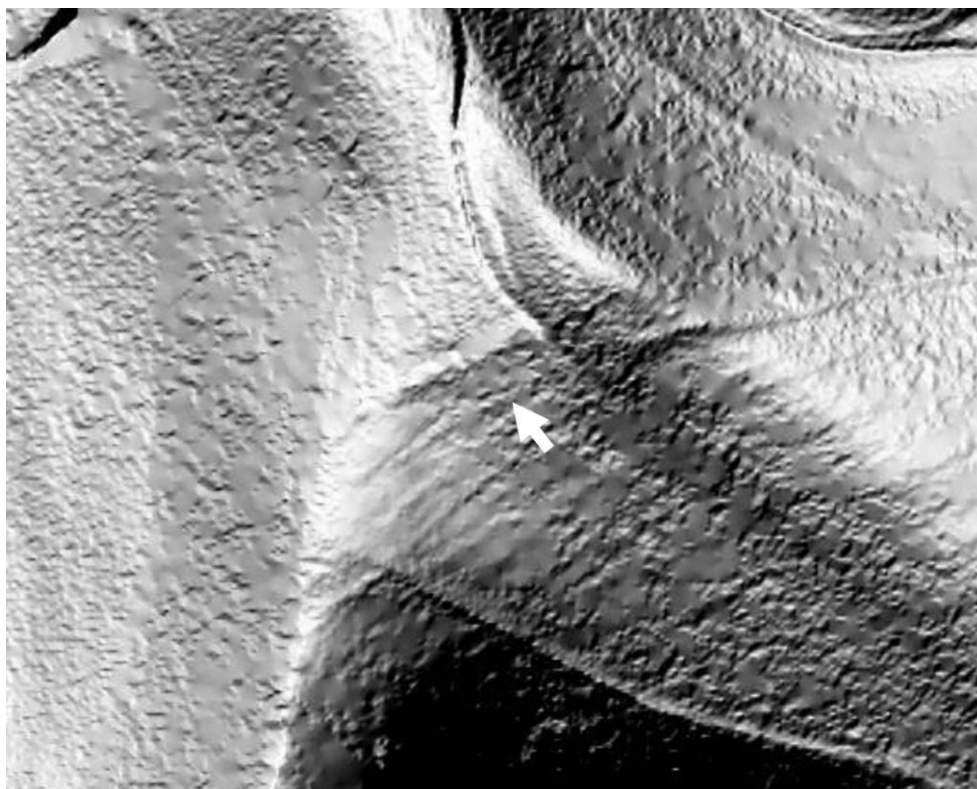

Mapa č. 84: Objekt 51 – přímá linie
(k. ú. Janovice u Trutnova)
v rektifikovaných plánech 1.
vojenského mapování (1780-81),
mapový list č. 47 [oldmaps.geolab.cz]

Mapa č. 85: Zbytky
objektu 51 v císařském
povinném otisku map
stabilního katastru Čech
(1840),
inv. č. 2755-1-004
[archivnimapy.cuzk.cz]

Mapa č. 86: Relikty přímé linie v indikační skice stabilního katastru Čech
(1840), inv. č. HRA181018400 [archivnimapy.cuzk.cz]

Mapa č. 87: Objekt 51 na DPMR 5G – stínovaném modelu reliéfu (Z-factor 10)

Foto č. 36: Pozůstatky přímé linie na leteckém měřickém snímku LMSA08.1946.BROU61.02509 z roku 1946 [*lms.cuzk.cz*]

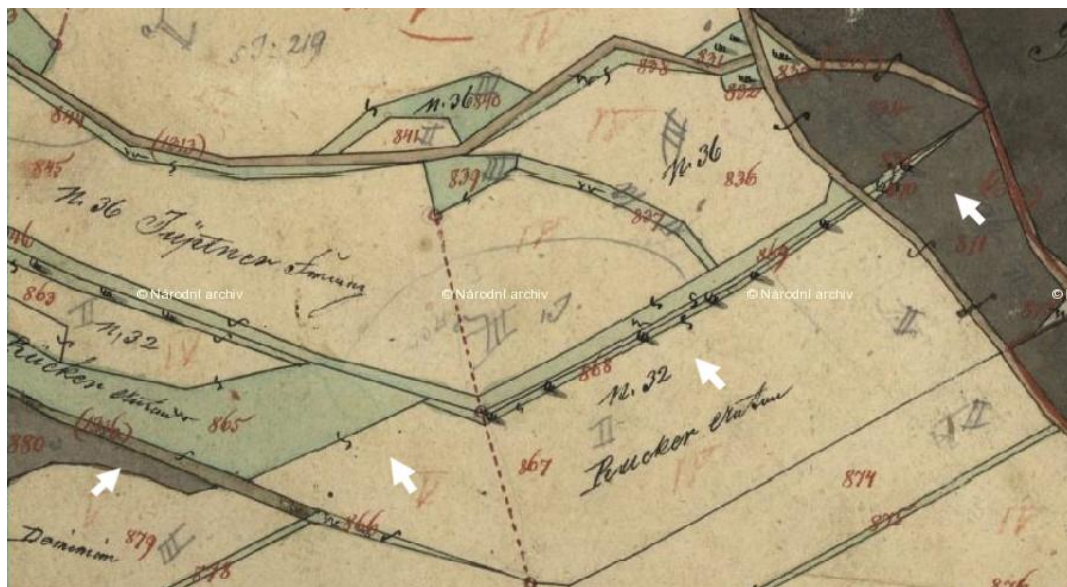
Foto č. 37: Erozi zredukovaný val v rámci pastviny

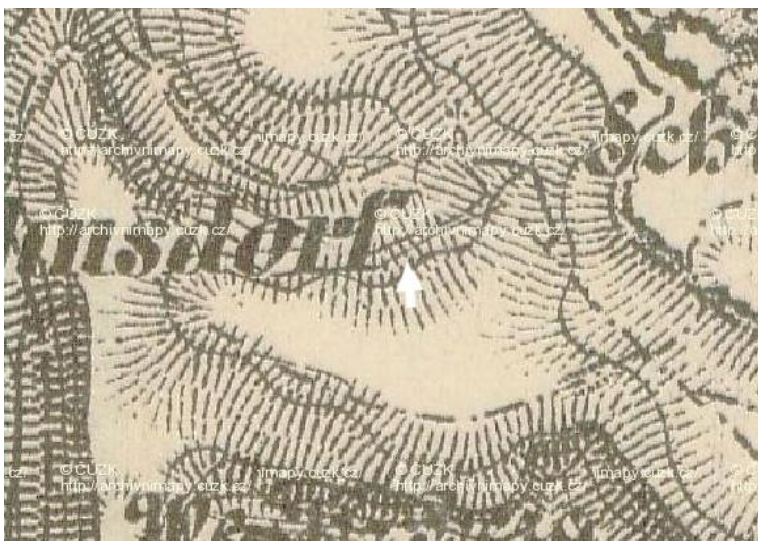
Foto č. 38: Průběh valu východní části linie

Mapa č. 88: Objekt 52 – zalomená valová uzávěra (k. ú. Janovice u Trutnova) v rektifikovaných plánech 1. vojenského mapování (1780-81), mapový list č. 47 [oldmaps.geolab.cz]

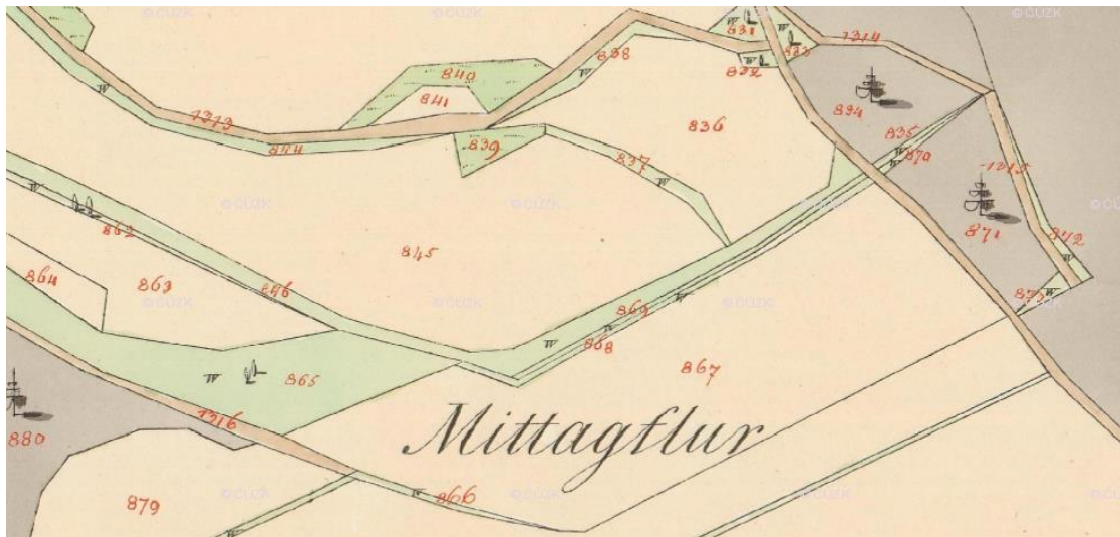

Mapa č. 89: Zbytky valové uzávěry na indikační skice stabilního katastru Čech (1840), inv. č. HRA181018400 [archivnimapy.cuzk.cz]

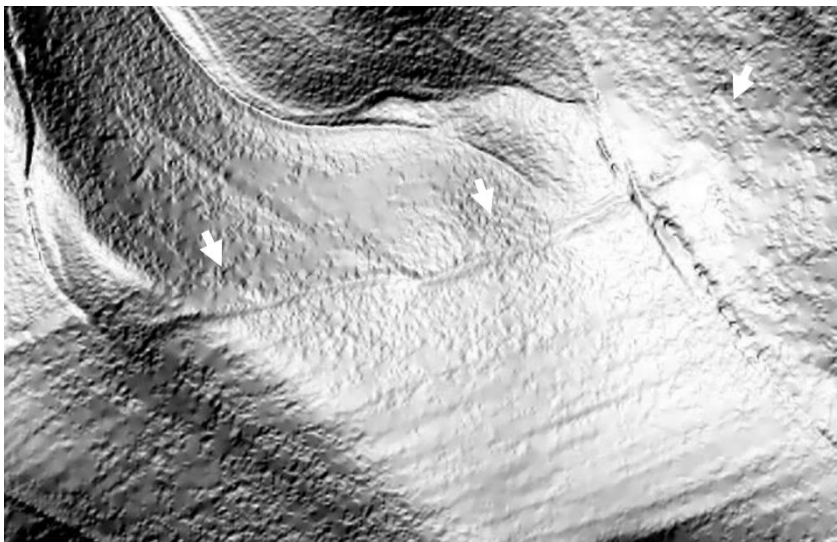

Mapa č. 90: Slabě patrné reliktů objektu 52 v plánech 3. vojenského mapování (1877-80), mapový list č. 3756 [mapire.eu]

Mapa č. 91: Pozůstatky rozměrného objektu 52, rozdělující krajinu na jednotlivé pozemky, v císařském povinném otisku map stabilního katastru Čech (1840), inv. č. 2755-1-005 [archivnimapy.cuzk.cz]

Mapa č. 92: Nadzemní relikty dlouhé valové uzávěry patrné na DPMR 5G – stínovaném modelu reliéfu (Z-factor 10)

Mapa č. 93:
Průběh objektu 52
viditelný na
DPMR 5G
(sklonitost svahů)

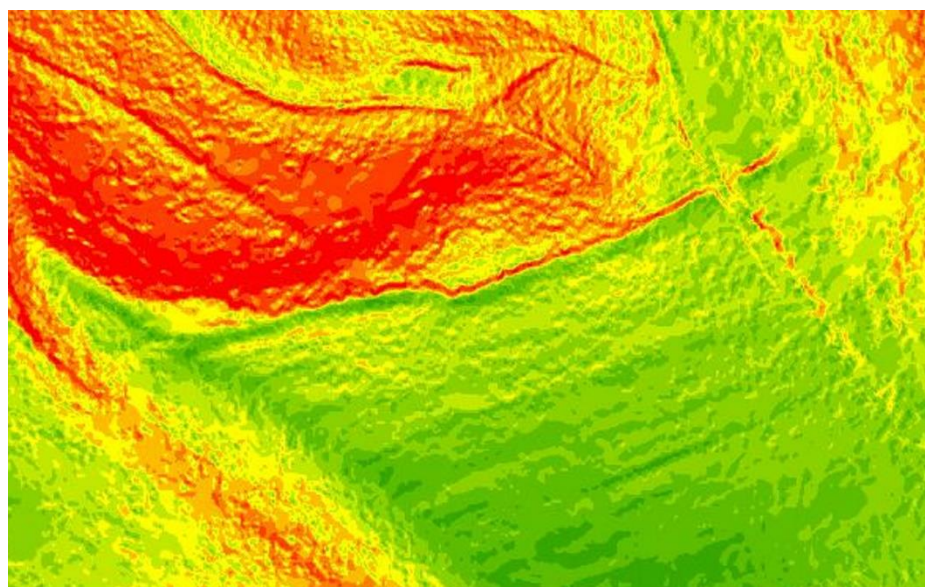

Foto č. 39: Dochované těleso valu objektu 52 na leteckém měřickém snímku
LMSA08.1946.BROU61.02509
z roku 1946 [*lms.cuzk.cz*]

Foto č. 40: Pata valu východního konce uzávěry dochovaná v lesním porostu na lokalitě Před Zvětralým vrchem

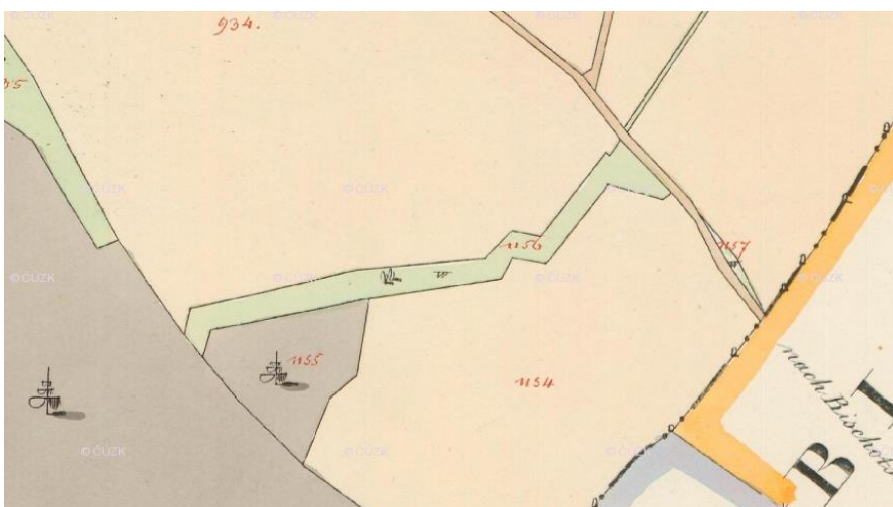

Foto č. 41: Názna zalomení valu na zbytcích východního konce objektu 52

Mapa č. 94: Objekt 53 – zalomená valová uzávěra (k. ú. Janovice u Trutnova) v rektifikovaných plánech 1. vojenského mapování (1780-81), mapový list č. 47 [oldmaps.geolab.cz]

Mapa č. 95: Zbytky objektu 53 na indikační skice stabilního katastru Čech (1840), inv. č. HRA181018400 [archivnimapy.cuzk.cz]

Mapa č. 96: Pozůstatky valové uzávěry na císařském povinném otisku map stabilního katastru Čech (1840), inv. č. 2755-1-001 [archivnimapy.cuzk.cz]

Mapa č. 97: Pozůstatky objektu 53 vyznačené v mapě kultur stabilního katastru (1834-1844), inv. č. 12_07_VS-XIX-8 [archivnimapy.cuzk.cz]

Mapa č. 98: Relikty valové uzávěry zanesené v plánech 2. vojenského mapování (1852-53), mapový list O_4_X [oldmaps.geolab.cz]

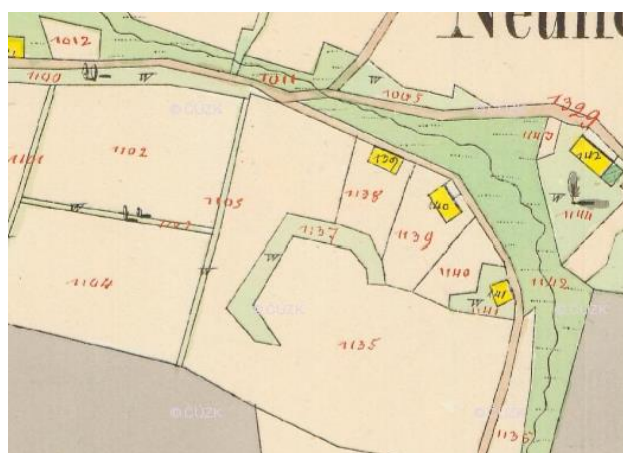
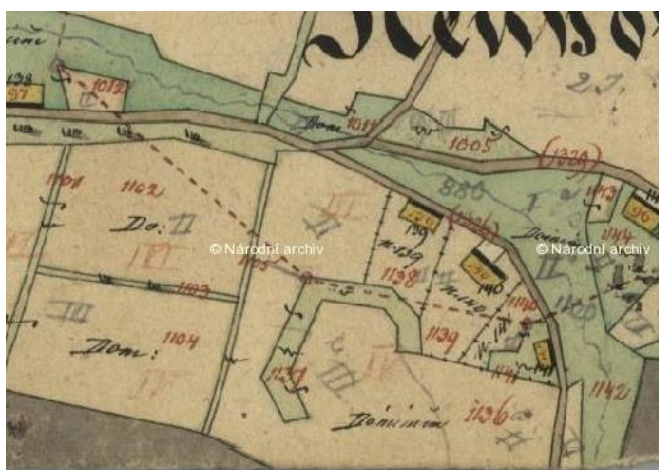

Mapa č. 99: Zbytky objektu 53 v plánech 3. vojenského mapování (1877-80), mapový list č. 3756 [mapire.eu]

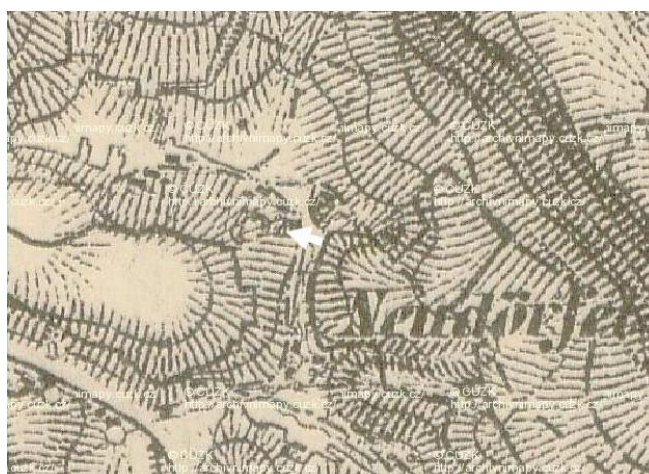
Mapa č. 100: Objekt 55 – luneta (k. ú. Janovice u Trutnova) v rektifikovaných plánech 1. vojenského mapování (1780-81), mapový list č. 47
[oldmaps.geolab.cz]

Mapa č. 101: Luneta na indikační skice stabilního katastru Čech (1840), inv. č. HRA181018400
[archivnimapy.cuzk.cz]

Mapa č. 102: Objekt 55 na císařském povinném otisku map stabilního katastru Čech (1840), inv. č. 2755-1-001
[archivnimapy.cuzk.cz]

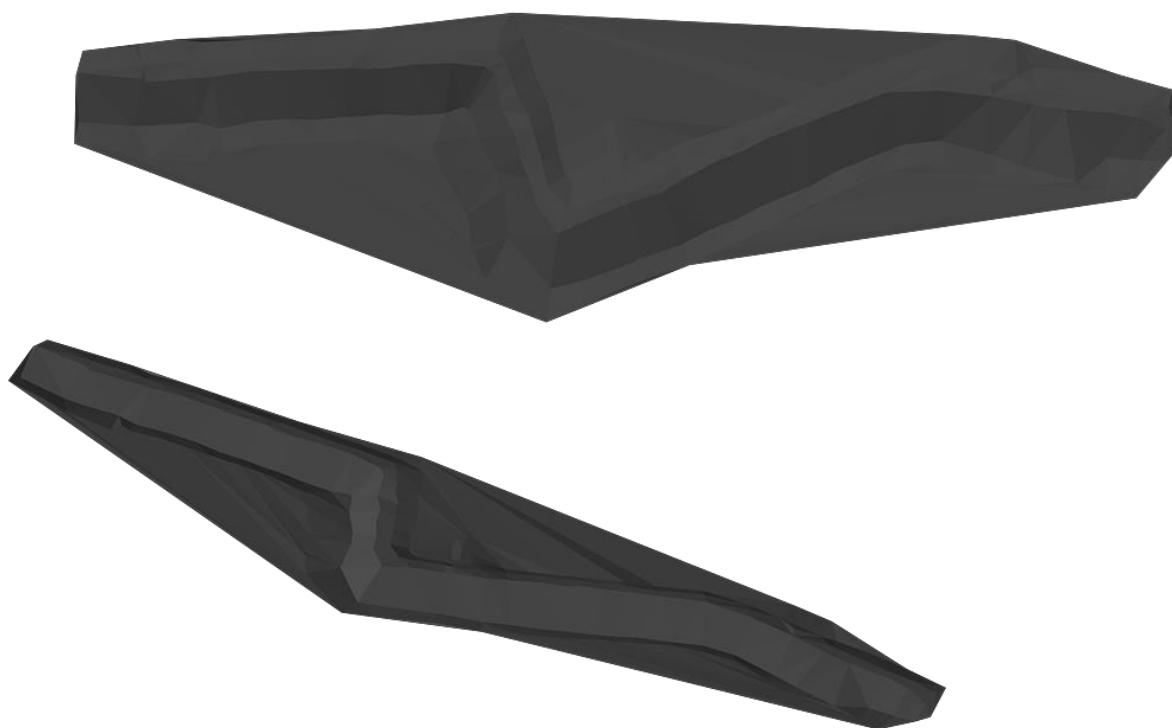
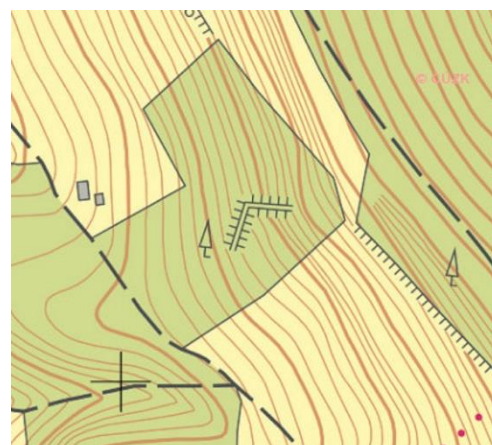
Mapa č. 103: Zbytky lunety zanesené v plánech 3. vojenského mapování (1877-80), mapový list č. 3756
[mapire.eu]

Mapa č. 104: Objekt 56 – biret s flanky (k. ú. Janovice u Trutnova) v rektifikovaných plánech 1. vojenského mapování (1780-81), mapový list č. 47 [oldmaps.geolab.cz]

Mapa č. 105: Pozůstatky biretu naznačené šipkovým útvarem v podkladové mapě ZM25 v rámci analýzy výškopisu na portálu *ags.cuzk.cz*

Obrázek č. 1: Trojrozměrný model objektu 56 – pohled shora a ze strany, vyhotovený pomocí dat naměřených totální stanicí (měření: Mgr. Petr Čechák, Mgr. Štěpán Kravciv, model: Mgr. Štěpán Kravciv)

Foto č. 42 Severovýchodní pohled na hrotitý výběžek a jednostranný příkop

Foto č. 43: Redan s domnělou barbetou vybíhající z objektu 56

Foto č. 44: Ostré zalomení tělesa objektu v jeho severovýchodní části

Foto č. 45: Průběh valu a příkopu v jihozápadní části fortifikace

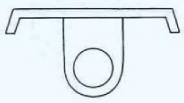

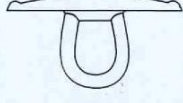
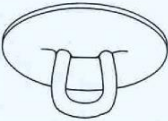
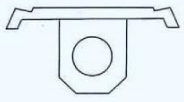

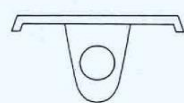

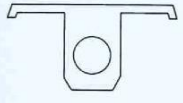

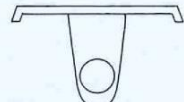

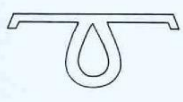

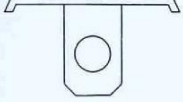

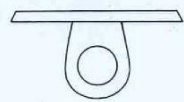

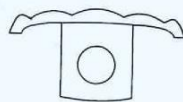

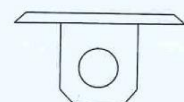

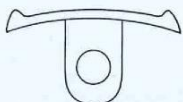

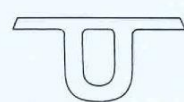

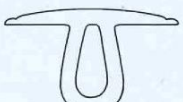
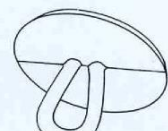

Foto č. 46: Boční pohled na dobře zachovalou část objektu 56

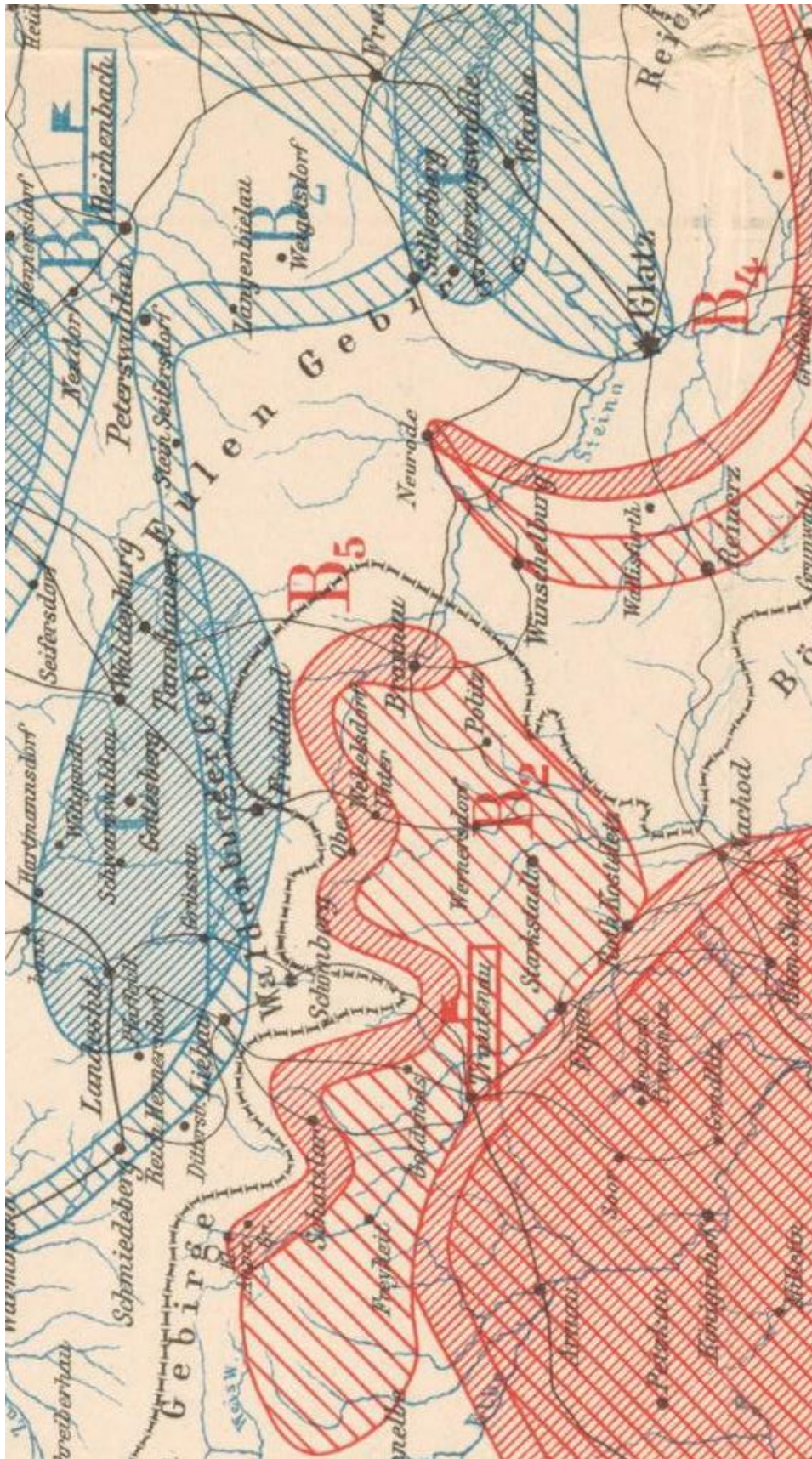
Obrázek č. 2: Nález z k. ú. Jetřichov

Rgt. No	Schale	Öse	Rgt. No	Schale	Öse
27			7 15 II 10		
29			11 12		
30			20		
31			8		
35 5, 36 47			20 29		
D III			GNG		
G X			22		
G VI			28		

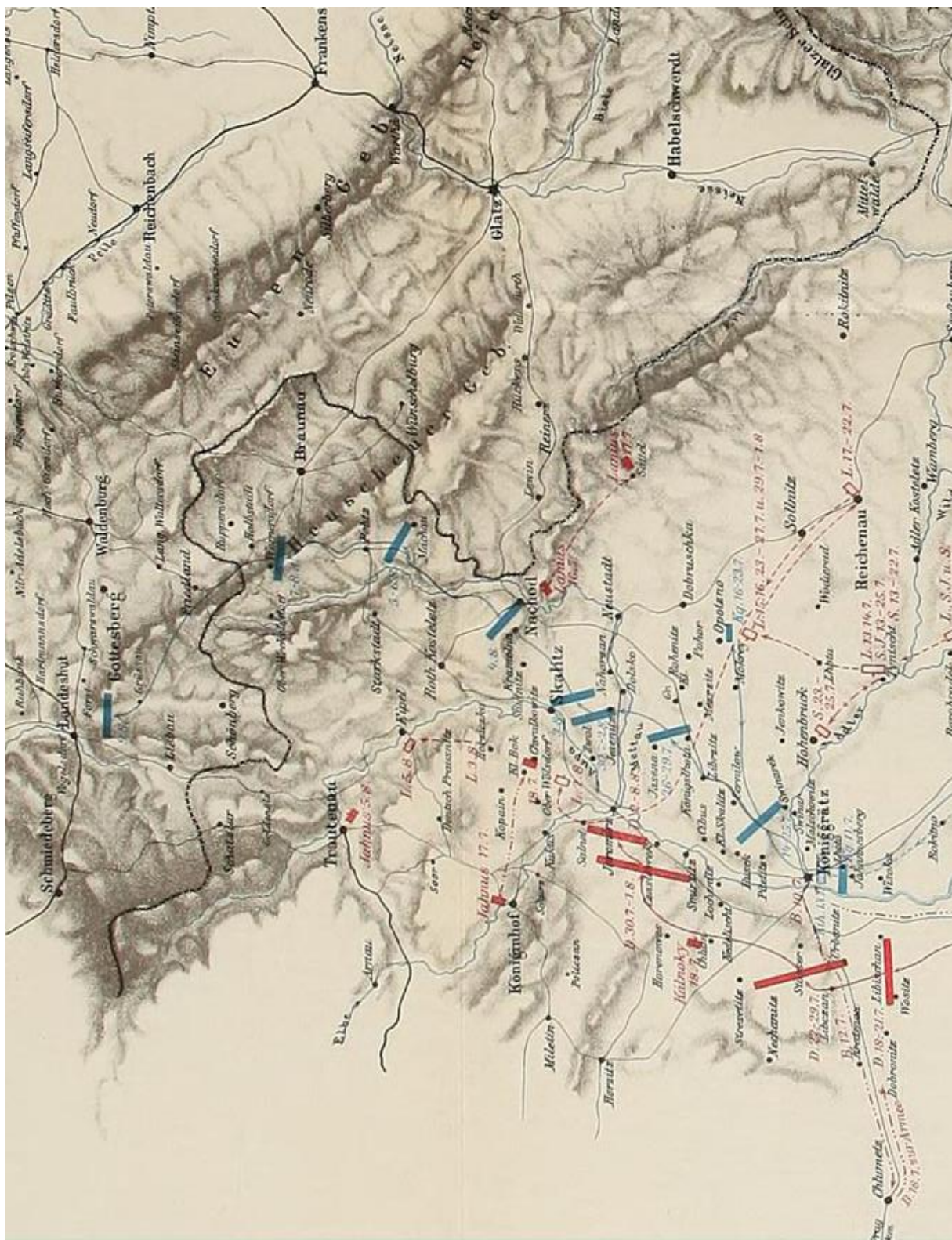
Tabulka č. 1: Knoflíky vybraných jednotek pruské královské armády, sestaveno dle originálů a nákresů B. Bleckwenna (kresba Kurt Kornmann). Vysvětlivky: *Rgt. No.* – číslo pluku (D = Dragoner-Regiment – dragounský pluk; G = Garnison-Regiment – posádkový pluk); *Schale* – korpus; *Öse* – očko (Hostert 2005, 39)

Mapa č. 106: Stylizované objekty 33 a 35 na pruské vojenské a topografické mapě z tažení roku 1778, popis uvádí „Alt ver Schantzung von 1756“ [mapy2.natur.cuni.cz]

Mapa č. 107: Nákras postavení a zimovišť rakouských a pruských jednotek v okolí Broumovského výběžku v zimě 1757/58 (Mittler u S., 1904, 231)

Mapa č. 108: Plán ústupu pruské královské armády skrz Čechy po bojích o pevnost Olomouc, červenec/ srpen 1758 [kronoskaf.com]

Tabulka č. 2: Historické změny názvů obcí

Kladsko/ Dolní Slezsko		Broumovsko/ Trutnovsko	
<i>Adelsbach</i>	Struga	Adršpach	<i>Adersbach</i>
<i>Altheide</i>	Polanica Zdrój	Bezděkov u Trutnova	<i>Pösig</i>
<i>Alt-Lässig</i>	Stary Lesieniec	Bohdašín	<i>Bodisch</i>
<i>Albendorf</i>	Okrzeszyn	Božanov	<i>Patzdorf/ Barzdorf</i>
<i>Beutengrund</i>	Bartnica	Broumov	<i>Braunau</i>
<i>Burkersdorf</i>	Burkatów	Březová u Broumova	<i>Birkigt/ Bergicht</i>
<i>Dittersbach</i>	Dzietrychów/ Walbrzych - Podgórze II	Bystré	<i>Wüstrei</i>
<i>Donnerau</i>	Grzmiąca	Dědov	<i>Mohren/ Moren</i>
<i>Freiburg</i>	Świebodzice	Dolní Teplice	<i>Unter Wekelsdorf/ Weckelsdorf</i>
<i>Friedland</i>	Mieroszów	Hejtmánkovice	<i>Hauptmannsdorf</i>
<i>Fürstenstein</i>	Książ	Heřmánkovice	<i>Hermsdorf</i>
<i>Gaablau</i>	Jablów	Hodkovice	<i>Hottendorf</i>
<i>Görbersdorf</i>	Sokołowsko	Hony	<i>Hutberg/ Hutberg</i>
<i>Göhlenau</i>	Golińsk	Horní Teplice	<i>Ober-Wekelsdorf/ Weckelsdorf</i>
<i>Gottesberg</i>	Boguszów	Horní Verněřovice/ Jívka	<i>Wernsdorf/ Ober Wernersdorf</i>
<i>Grüssau</i>	Krzeszów	Hynčice	<i>Heinzendorf/ Haintzendorf</i>
<i>Habelschwerdt</i>	Bystrzyca Kłodzka	Janovice	<i>Johnsdorf/ Jonsdorf</i>
<i>Hermsdorf</i>	Walbrzych - Sobięcin	Janovice-Nové Dvorky	<i>Johnsdorf-Neuhöfl</i>
<i>Charlottenbrunn</i>	Jedlina Zdrój	Janovičky	<i>Johannesberg/ Johanesberg</i>

Kladsko/ Dolní Slezsko		Broumovsko/ Trutnovsko	
Kladsko	<i>Glatz/ Kłodzko</i>	Jetřichov	<i>Dittersbach/ Ditersbach</i>
<i>Konradswaldau/Konradswalde</i>	Grzędy	Libná	<i>Liebenau</i>
<i>Krainsdorf</i>	Krajanów	Lachov	<i>Löchau/ Loche/ Leche</i>
<i>Landshut/ Landeshut</i>	Kamienna Góra	Meziměstí	<i>Halbstadt</i>
<i>Langwaltersdorf</i>	Unisław Śląski	Nový Dvůr	<i>Neuhöfl/ Neuhoff</i>
Lehnice	<i>Liegnitz/ Legnica</i>	Otovice	<i>Ottendorf</i>
<i>Leuthen</i>	Lutynia	Radvanice	<i>Radovenz/ Radvenz/ Radwentz</i>
<i>Lewin</i>	Lewin Kłodzki	Rožmitál	<i>Rosenthal</i>
<i>Liebau</i>	Lubawka	Ruprechtice	<i>Ruppersdorf/ Rupersdorf</i>
<i>Liebersdorf</i>	Lubomin - Stare Bogaczowice	Skály	<i>Bischofstein</i>
<i>Lomnitz</i>	Łomnica	Slatina	<i>Schlatin</i>
<i>Münsterberg</i>	Ziębice	Stárkov	<i>Starkstadt</i>
<i>Neurode</i>	Nowa Ruda	Starostín	<i>Neusorge/ Neusorg</i>
<i>Neisse</i>	Nysa	Studnice	<i>Dreiborn/ Dreyborn</i>
<i>Neu-Salzbrunn</i>	Szczawno Zdrój	Šonov	<i>Schönau</i>
<i>Nieder-Waltersdorf</i>	Unislaw Dolny	Trutnov – Pořící	<i>Parschnitz</i>
<i>Nimtsch</i>	Niemcza	Verněřovice	<i>Deutsch Wernersdorf</i>
<i>Obersteine</i>	Šcinawka Góna	Vižňov	<i>Wiesen/ Wiese</i>
<i>Ober-Wüstegiersdorf</i>	Głuszycy Góna	Vlčice	<i>Wildschütz</i>

Kladsko/ Dolní Slezsko		Broumovsko/ Trutnovsko	
<i>Reichenau</i>	Niwa Szczytna	Zdoňov	<i>Merkelsdorf/ Merklsdorf</i>
<i>Reimsbach</i>	Rybnica Mała		
<i>Reimswaldau</i>	Rybnica Leśna		
<i>Reinerz</i>	Duszniky Zdrój		
<i>Reußendorf</i>	Rusinowa		
<i>Rosenau</i>	Różana		
<i>Rückers</i>	Szczytna		
<i>Scharfeneck/ Scharfenegg</i>	Sarny		
<i>Schlaney</i>	Słone		
<i>Schömborg</i>	Chełmsko Śląskie		
<i>Schwarzwaldau</i>	Czarny Bór		
<i>Steinau</i>	Kamionka		
Svídnice	<i>Schweidnitz/ Świdnica</i>		
<i>Tannhausen</i>	Jedlinka		
Vratislav	<i>Breslau/ Wrocław</i>		
<i>Waldenburg</i>	Wałbrzych		
<i>Wallisfurth</i>	Wolany		
<i>Wartha</i>	Bardo Śląskie		
<i>Weißstein</i>	Wałbrzych - Biały Kamień		
<i>Wünschelburg</i>	Radków		
<i>Wüstegiersdorf</i>	Głuszycza		

